

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013–2015

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Winzigová

Sociálně-právní ochrana dětí s akcentem na sociální kuratelu

Praha 2015

Vedoucí diplomové práce:
JUDr. Lenka Papíková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2013-2015

DIPLOMA THESIS

Jana Winzigová

Child protection with an emphasis on social tutelage

Prague 2015

Diploma Thesis Work Supervisor:

JUDr. Lenka Papíková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 24. února 2015

Jana Winzigová

Poděkování

Chtěla bych na tomto místě poděkovat paní JUDr. Lence Papíkové za podporu a ochotné poskytnutí rad při vedení mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá poskytováním sociálně-právní ochrany dětí se zaměřením na výkon sociální kurately. Přestavuje možnosti, nástroje, úkoly a kompetence kurátora pro mládež při výkonu sociální kurately v jejích jednotlivých oblastech. V praktické části práce jsou teoretické možnosti, kterými kurátor pro mládež při práci s dítětem ohroženým sociálně patologickými jevy a jeho rodinou disponuje, analyzovány a zhodnoceny. V závěru práce jsou uvedeny dvě kazuistiky dokreslující činnosti vykonávané v rámci sociální kurately.

Klíčová slova

Analýza spisové dokumentace, kazuistiky, kvalitativní šetření, sociální kuratela, sociálně-právní ochrana dětí, rozhovor, trestní řízení, ústavní a ochranná výchova, vyhodnocování potřeb dítěte.

Annotation

This thesis is concerned with providing social and legal protection of children, focusing on the performance of tutelage. Presents opportunities, tools, tasks and competences of youth curator in the exercise of tutelage in their respective areas. In the practical part are theoretical possibilities which the worker for youth in working with children at risk of social pathologies, and his family has, analyzed and assessed. In conclusion there are two case studies illustrating the activities carried out within the framework of tutelage.

Key words

Analysis of the case file, case reports, constitutional protection and education, criminal procedure, Child protection, interrogation, needs assessment of the child, Social tutelage, Qualitative investigation.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	
1 OBECNÉ VYMEZENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	12
1.1 Sociálně-právní ochrana	12
1.2 Sociálně-právní ochrana dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.....	15
1.3 Vývoj sociálně-právní ochrany na našem území.....	19
2 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ.....	24
2.1 Sociální kurátela.....	24
2.2 Osobnost sociálního pracovníka.....	27
3 ANALYZOVÁNÍ SITUACE V OBLSTI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ A NAVRHOVÁNÍ PREVENTIVNÍCH OPATŘENÍ.....	32
3.1 Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže.	32
3.2 Preventivní a poradenská činnost a výchovná opatření dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí.....	36
3.3 Vyhodnocování situace dítěte a individuální plán ochrany	38
4 PŘESTUPKOVÉ ŘÍZENÍ, TRESTNÍ ŘÍZENÍ A ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH PATNÁCTI LET.....	43
4.1 Přestupkové řízení proti mladistvému.....	43
4.2 Trestní řízení vedené proti mladistvému.....	45
4.4 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.....	54
5 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	58
5.1 Institut ústavní výchovy.....	58
5.2 Institut ochranné výchovy.....	60
5.3 Výkon ústavní a ochranné výchovy.....	61
5.4 Působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při práci s dětmi v ústavní a ochranné výchově.....	63
6 SPOLUPRACUJÍCÍ INSTITUCE.....	68
PRAKTICKÁ ČÁST	

7 ANALÝZA ČINNOSTÍ SOCIÁLNÍ KURATELY.....	76
7.1 Cíle, strategie a metody zkoumání.....	76
7.2 Identifikace subjektů a prostředí, průběh rozhovoru, sběr dat.....	78
7.3 Analýza šetření.....	83
7.4 Závěr výzkumné části.....	99
8 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	102
ZÁVĚR.....	111
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	114
SEZNAM PŘÍLOH.....	119

ÚVOD

Současná moderní společnost s sebou přináší v rychlém sledu mnoho změn a měnících se podmínek pro život v ní. Lidé jsou nuceni se neustále novým životním podmínkám ve společnosti přizpůsobovat. Pro některé jedince je adaptace na stále nový životní styl a prostředí, ve kterém žijí, náročná a někdy jí ani nejsou schopni. Důvody mohou být různé. Někteří se přizpůsobit nemohou, například z důvodu zdravotního postižení, jiní vzhledem ke svým duševním a rozumovým schopnostem neumí, jiní možná ani nechtějí. V každém případě s sebou jakékoliv nepřizpůsobení a neakceptace životního stylu, prostředí a společenských podmínek přináší mnoho negativních jevů. Těmi může být chudoba, bída, nezaměstnanost, zvýšená kriminalita, zneužívání návykových látek a další sociálně patologické jevy. Tyto negativní jevy pak zasahují do života každého z nás. Zdravý a schopný jedinec se s jevy, které označujeme za sociálně patologické, dokáže vypořádat sám či s pomocí rodiny. V jiných případech je nutné využít odbornou pomoc zvenčí. Existují ovšem i kategorie, kdy je intervence zvnějšku nejen přínosná, ale někdy též nutná. Takovými kategoriemi mohou být osoby zdravotně postižené, senioři či děti.

Dětem ohroženým a potýkajícím se se sociálně patologickými jevy je věnována tato diplomová práce. Při výběru tématu byly využity několikaleté zkušenosti autorky z výkonu profese sociální kurátorky pro děti a mládež, ze kterých vyplývá, že dětí s výchovnými problémy různě závažného charakteru přibývá. Právě pro děti, ale v nejednom případě i pro jejich vychovatele, je život v dnešní společnosti nabízející přehršel možností obtížný a často neuchopitelný správným směrem. Domnívám se, že je nutné hledat příčiny, důvody a formy pomoci takto ohroženým skupinám, vhodným způsobem je vést, doprovázet a chránit tak jejich práva. Jednou z možných forem ochrany práv nezletilých dětí, jejich zájmu, příznivého vývoje a řádné výchovy, je výkon sociálně-právní ochrany dětí.

Tématem diplomové práce je sociálně-právní ochrana dětí s akcentem na sociální kuratelů, která se zaměřuje na ochranu dětí s poruchami psychického, fyzického a sociálního vývoje vlivem sociálně patologických jevů. Tím je vymezen okruh dětí, na které se sociální kuratela vztahuje. Jsou to především nezletilí, kteří zanedbávají školní docházku, nepracují, požívají alkohol či jiné návykové látky, jsou ohroženi závislostí,

spáchali trestný čin, žijí se prostitutí, opakovaně páchají přestupky apod. Touto cílovou skupinou, užívanými nástroji, opatřeními a možnostmi, které směřují k odstranění zmírnění, nebo zamezení poruch vývoje dítěte je vymezen cíl praktické části práce, který lze shrnout jako analýzu dílčích činností sociální kurately vykonávaných kurátorem pro mládež při poskytování sociálně-právní ochrany dětí v jejich jednotlivých oblastech.

Diplomová práce by měla čtenáři poskytnout komplexní a ucelený přehled o možnostech poskytování sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež, seznámit jej s teoretickými možnostmi práce, kompetencemi a povinnostmi vyplývajícími z mnoha právních předpisů a nejrůznějších metod sociální práce, ve vztahu k řešené problematice, včetně analýzy a zhodnocení teoreticky zmapovaných činností.

Z formálního hlediska lze diplomovou práci rozdělit na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části práce bude nejprve čtenář seznámen s obecným vymezením sociálně-právní ochrany dětí v souvislosti s povinností státu zajistit ochranu nezletilým dětem a mezinárodními právními dokumenty. Sociálně-právní ochrana dětí a její základní pojmy budou čtenáři představeny i z pohledu zákona o sociálně-právní ochraně dětí a v neposlední řadě první kapitola stručně pojedná o vývoji sociálně-právní ochrany dětí na našem území. Druhá kapitola bude věnována již samotné sociální kuratele, tak jak ji definuje a představuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí a profesi kurátora pro mládež. Kurátor pro mládež bude představen z hlediska osobnostních a odborných předpokladů nutných pro výkon profese. V souvislosti s osobnostními předpoklady bude stručně uveden Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. Další tři kapitoly práce uvedou již samotné dílčí činnosti sociální kurately vždy se zaměřením na určitou oblast. Třetí kapitola se věnuje analýze situace dítěte v oblasti sociálně patologických jevů a navrhování preventivních opatření. Čtenář získá povědomí o nejčastějších poruchách chování dětí a mládeže a o možnostech orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti preventivních a poradenských činností. Další část textu pojedná o samotné analýze a vyhodnocení situace ohroženého dítěte a sestavení individuálního plánu práce s dítětem a jeho rodinou. Čtvrtá kapitola představí mladistvé páchající přestupky a trestnou činnost a děti mladší patnácti let, které spáchaly čin, který by byl jinak činem trestným. Ve všech uvedených oblastech budou představeny úkoly,

kompetence a činnosti kurátora pro mládež využitelné v dané situaci. Pátá kapitola pojedná o institutech ústavní a ochranné výchovy a možnostech kurátora pro mládež při práci s dětmi s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Nejsou opomenuty velmi důležité možnosti práce s dětmi před a po propuštění z ústavní či ochranné výchovy. Poslední kapitola teoretické části práce seznámí čtenáře s institucemi, se kterými kurátor pro mládež při své činnosti participuje nejčastěji a bez nichž by nemohla být sociálně-právní ochrana dětí poskytována kvalitně a efektivně.

Praktická část diplomové práce bude formou kvalitativního výzkumu, metodami rozhovoru a analýzy spisové dokumentace směřovat ke splnění cíle práce, tedy k analýze činností sociální kurately vykonávaných kurátorem pro mládež při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Vzhledem k tomu, že oblast působení sociální kurately je široká a i výkon jednotlivých činností je různý ve vztahu k dané problematice a situaci, byl hlavní cíl práce rozdělen na čtyři dílčí cíle - analýza činností v oblasti sociálně patologických jevů a navrhování preventivních opatření, analýza činností v rámci přestupkového řízení, trestního řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, analýza činností při práci s dítětem v ústavní a ochranné výchově a při následném propuštění, analýza participujících institucí. Problematika bude dokumentována i případovými studii, kazuistikami vztahujícími se k dané oblasti sociální kurately.

TEORETICKÁ ČÁST

1 OBECNÉ VYMEZENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

1.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Povinnost státu chránit dítě před tělesným, duševním či jiným násilím, chránit jeho zdárný vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá pro Českou republiku z řady právních norem a mezinárodních dokumentů. Základními předpisy, které jsou součástí ústavního pořádku České republiky, je Ústava ČR a Listina základních práv a svobod. V kontextu sociálně-právní ochrany dětí jsou důležitými ustanoveními Ústavy ČR článek 4 zaručující soudní ochranu základních práv a svobod a článek 10, který stanoví, že v případě, že dá Parlament souhlas s ratifikací mezinárodní smlouvy, je tato součástí právního řádu. Listina základních práv a svobod (dále jen Listina) upravuje základní lidská práva a svobody jak v rovině obecné, tak z hlediska konkrétních zvláštních situací. Ve svých šesti hlavách zaručuje Listina základní práva a svobody všem bez rozdílu, pohlaví, rasy, barvy pleti, víry, atd., právo na život, lidskou důstojnost, čest, dobré jméno a pověst, nedotknutelnost obydlí a další. Rodině a dětem je věnován celý článek 32, deklarující, že *„rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky. Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.“*¹ Neméně důležitým ustanovením Listiny mimo jiné i z hlediska sociálně-právní ochrany je článek 36 zaručující právo každého domáhat se svého práva u nezávislého

---

¹ Česká republika. Listina základních práv a svobod. In: č. 2/1992 Sb., 1992. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>. Článek 32.

soudu. Rovněž ten, „kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny. Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.“²

Dalším významným dokumentem, klíčovým v oblasti ochrany dětí, je Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva). Úmluva byla jednomyslně přijata Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989. Postupně ji ratifikovalo všech 191 zemí světa s výjimkou Spojených států a Somálska. Česká republika, resp. Česká a Slovenská Federativní Republika ratifikovala Úmluvu dne 6. 2. 1991 a uveřejnila ve sbírce zákonů jako sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. Její postavení v právním pořádku České republiky je velmi významné, neboť právní síla úmluvy je větší než zákon. Úmluva je složena z preambule, která připomíná smluvním státům důležitost rodiny a její ochrany a pomoci tak, aby mohla plnit své funkce, a tří částí obsahující celkem padesát čtyři články, v nichž jsou obsažena práva občanská, politická ekonomická, sociální a kulturní. V článcích 2, 3, 6 a 12 jsou formulovány základní principy úmluvy:

- zákaz diskriminace,
- nejlepší zájem dítěte,
- právo na život, přežití a rozvoj dítěte (myšleno rozvoj nejen fyzický, ale také rozvoj duševní, citový, sociální, kulturní apod.),
- názor dítěte (právo na účast, svobodné vyjádření ve všech záležitostech jeho osoby se dotýkajících).

Ochrana práv dítěte je na mezinárodní úrovni uznávána od počátku 19. století. Prvním uceleným dokumentem je Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924, na niž později navázaly další smlouvy a pakty: Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Deklarace práv dítěte (1959) a další.

Realizaci výkonu sociálně-právní ochrany nelze uskutečňovat bez znalosti dalších, v mnoha případech poskytování sociálně-právní ochrany velmi významných dokumentů

---

² Česká republika. Listina základních práv a svobod. In: č. 2/1992 Sb., 1992. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>. Článek 36.

deklarací, smluv, nařízeních, doporučení, apod. Právní předpisy ratifikované Českou republikou k výkonu sociálně-právní ochrany dětí jsou například:

Dokumenty OSN – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Dokumenty Rady Evropy – Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy, Evropská úmluva o osvojení, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Úmluva o styku s dětmi.

Úmluvy přijaté na zasedáních Haagské konference o mezinárodním právu soukromém - Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

Úmluvy Mezinárodní organizace práce – Úmluva MOP č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce.

Rezoluce a doporučení – Rezoluce Rady Evropské unie o nedoprovázených nezletilých, kteří jsou příslušníky třetích zemí.

Sociálně-právní ochrana dětí je odvětvím veřejného práva. Předpis, který v České republice definuje sociálně-právní ochranu dětí zejména jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD). Zákon o SPOD není ovšem jediným právním předpisem upravujícím ochranu dítěte. Další specifické oblasti ochrany dítěte, jsou formulovány v občanském zákoníku, trestním zákoně, trestním řádu, v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy a v řadě dalších.

Základní principy sociálně-právní ochrany dětí vyplývající z výše uvedených dokumentů lze shrnout do následujících bodů:

- Poskytování sociálně-právní ochrany dětí nesmí být ovlivněno rasou, barvou pleti, pohlavím, jazykem, náboženstvím, politickým nebo jiným smýšlením,

národnostním, etnickým nebo sociálním původem dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí je poskytována všem dětem, bez jakékoliv formy diskriminace.

- Sociálně-právní ochrana se poskytuje dětem do 18 let věku. Náklady jsou hrazeny ze státního rozpočtu.
- Stát je garantem ochrany dětí před jakoukoliv formou násilí, je odpovědný za zdárný vývoj „z hlediska fyzického, psychického a mravního vývoje a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou a Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů ani nezasahuje do jejich postavení jako nositel rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.“³
- Základním pravidlem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je princip preventivního působení, důraz je kladen na ochranu před sociálně patologickými jevy. Opatření sociálně-právní ochrany dětí jsou hierarchicky uspořádána. Cílem je též sanace rodiny.
- Právo na zvláštní ochranu mají děti, které nemohou být ponechány v rodinném prostředí. Je stanovena povinnost sledovat dodržování práv dětí umístěných do ústavní nebo ochranné výchovy.

1.2 Sociálně-právní ochrana dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Jak bylo již výše uvedeno, je ochrana práv a zájmů dítěte širším pojmem než sociálně-právní ochrana dětí, proto je upravena jako součást mnoha dalších právních předpisů, např. v občanském zákoně, trestním zákoně, trestním řádu, zákoně o soudnictví ve věcech mládeže a další. Sociálně-právní ochranu dětí pak samostatně upravuje zákon o SPOD. Dle této právní úpravy můžeme pojem definovat jako „cílenou činnost, která zahrnuje zejména zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou

---

³ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2006, 228 s. Právní rukověť. ISBN 8073572141.. str. 17.

výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“⁴ Jedná se především o „zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.“⁵ Základním a předním hlediskem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte, stejně jako ochrana rodičovství, rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovnou péči, jak definuje § 5 zákona o SPOD.

Pokud i nadále budeme postupovat v intencích zákona, je nutné definovat zejména komu je sociálně-právní ochrana určena (komu je poskytována), kdo je oprávněn (povinen) realizovat výkon sociálně právní ochrany dětí a neméně důležité je seznámit se základními zásadami poskytování sociálně právní ochrany dětí, stejně jako definovat pojmy v zákoně užívané, kdo se rozumí dítětem a kdo osobou odpovědnou za výchovu dítěte.

V § 6 zákona o SPOD je taxativně vymezen okruh dětí, na něž se sociálně-právní ochrana vztahuje. Jsou to děti,

„a) jejichž rodiče

1. zemřeli

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti,

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,

---

⁴ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-861-3161-0. str. 3.

⁵ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. str.19.

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu opakovaně umísťovány do zařízení zajišťující nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců,

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami,

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu.“⁶

Citované ustanovení zákona předpokládá, že uvedené skutečnosti nejsou jednorázovou událostí, ale trvají takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že mohou nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte.

Sociálně-právní ochrana dětí se v plném rozsahu poskytuje dle § 2 odst. 2) zákona o SPOD dětem, které mají na území České republiky trvalý pobyt, povolen trvalý pobyt dle příslušného předpisu nebo jsou k trvalému pobytu hlášeny nejméně 90 dnů, dětem, které podaly žádost o udělení mezinárodní ochrany, pobývají na území s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany, pobývá s rodičem na základě víza k pobytu nad 90 dní nebo je azylantem či osobou požívající doplňkové ochrany. Stát je povinen zabezpečit sociálně-právní ochranu i ostatním dětem v § 2 neuvedeným, a to v rozsahu stanoveném zákonem.

§ 4 zákona o SPOD stanoví, které orgány veřejné a státní správy mohou být vykonavateli sociálně-právní ochrany dětí. Jsou to krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní a újezdní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, Úřad práce České republiky a dále obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

---

⁶ Česká republika. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: 505/2012. 2012. Dostupné z: Systém ASPI- stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s. § 6.

V souladu s Úmluvou o právech dítěte zákon stanoví, že **dítětem** se rozumí nezletilá osoba. V případě, že nezletilé dítě nabude dle občanského zákoníku plné svéprávnosti, poskytuje se sociálně-právní ochrana pouze ve stanoveném rozsahu.

Jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte se pro účely zákona o SPOD rozumí „*fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu.*“⁷ § 4a současně vymezuje i pojmy osoba pečující o dítě a osoba v evidenci.

V § 7, 8, 9 a 9a zákona o SPOD jsou upraveny další základní zásady sociálně-právní ochrany dětí. Jde především o úpravu práva každé osoby upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče či obrátit se při podezření na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti přímo na orgán sociálně-právní ochrany dětí. Velmi důležitým ustanovením je vymezení práva dítěte požádat o pomoc při ochraně svého života nebo jiných práv orgány sociálně-právní ochrany dětí, školy, nebo školská zařízení, poskytovatele zdravotnických služeb apod. Současně je stanoveno, že dítě má právo s ohledem na svůj věk a mravní a rozumovou vyspělost vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se ho dotýkají, má právo svobodně vyjádřit svůj názor, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. Vyjádření a přání dítěte věnuje orgán sociálně-právní ochrany dětí náležitou pozornost. S tímto právem souvisí další ustanovení zákona, které nařizuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytnout dítěti s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost veškeré informace dotýkající se jeho osoby při správním nebo soudním řízení, kterého je účastníkem. Věková hranice, kdy se má za to, že dítě je schopno vytvořit si vlastní názor a poskytnuté informace přijmout je dvanáct let. Právo obrátit se na orgán sociálně-právní ochrany dětí při výkonu svých práv a povinností náleží též rodiči nebo jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou v případě, kdy nastane situace, ohrožující řádnou výchovu či příznivý vývoj dítěte, povinny přijmout na jeho ochranu náležité opatření sociálně-právní ochrany dětí. Přijímaná opatření na sebe musí navazovat. Je zakotveno, přednostní řešení zajišťující řádnou výchovu dítěte v rodinném prostředí. Až poté nastupují další instituty náhradní rodinné výchovy a náhradní výchovy.

---

⁷ Česká republika. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: 505/2012. 2012. Dostupné z: Systém ASPI- stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s. § 4a.

Od 1. 1. 2015 jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí povinny řídit se při poskytování sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí.

1. 3 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území

Ochrana práv dítěte stejně jako jiná sociální problematika vycházela v historickém vývoji z křesťanské morálky a etických motivů. Péče byla poskytována jednotlivci či církví, resp. jejími řády na základě soukromé dobročinnosti, na kterou až později navázala veřejná chudinská péče považovaná za určitou formu prvotní záchranné sítě.

Počátek institucionalizovaného poskytování sociálně-právní ochrany dětí na našem území je datován od roku 1863, kdy byl vydán říšský zákon domovský č. 105 říšského zákoníku, na který navázal zemský zákon chudinský pro Čechy č. 59 z roku 1868. Uvedené právní předpisy stanovovaly povinnost pro každou obec postarat se o všechny potřebné obyvatele obce a jejich rodiny. Tato povinnost byla stanovena velmi široce a zahrnovala nejen péči o chudé a léčení nemocných, ale také péči a výživu dětí chudých či správu zařízení pro nápravu dětí zanedbaných. V počátku byla chudinská péče považována za opatření směřující k odstranění všech sociálních problémů, postupně s úpravou dalších zákonů přecházela péče i na další veřejné instituce, tím se působnost zužovala a její poskytování bylo tím účinnější.

Děti osiřelé nebo opuštěné byly umisťovány do pěstounské péče nebo do zvláštního zařízení (sirotčince, dětského domova, útulku, azylu). Přednost se již v této době dávala pěstounské péči, tedy péči rodinné před péčí ústavní. *„Vycházelo se z poznání, že nejlepším prostředím pro výchovu dítěte „tělesně i duševně normálního“ je dobrá rodina. Péče ústavní ochuzuje vývoj dítěte nedostatkem styku s rodinným životem, jeho výchovu zplošťuje a zevšeobecňuje.“*⁸ Přesto měl i tento trend své nedostatky. *„Prof. Cyril Stejskal ve své studii „Rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace“ uvádí, že tehdy nebyli ještě pěstouni vybíráni podle svých kvalit, ale nezřídka*

---

⁸ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. str. 10.

podle toho, kdo byl „nejlacinější“, kdo přijal dítě do své péče na základě jakési obrácené „dražby“ za co nejnižší finanční příspěvek“⁹

Chudinská péče byla pro obce velmi finančně nákladná a již koncem devatenáctého století se začaly objevovat snahy o reformu, především přesunutí povinností na vyšší útvary veřejné správy.

V roce 1901 byl vydán zákon č. 62/1901 ř. z., který zřídil institut sirotčích fondů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sirotčí pokladny byly zřízeny u okresních soudů a byly do nich ukládány hotové peníze nezletilých sirotků.

Současně s chudinskou péčí se od roku 1904 začaly objevovat první dobrovolné organizace a instituce, tzv. okresní komise pro péči o mládež, spolupracující se samosprávnými orgány při poskytování ochrany dětem osiřelým a opuštěným. V roce 1908 pak osobnosti, z nichž můžeme jmenovat např. Dr. Engliše, Dr. Kallabu, profesory Čádu, Čelakovského, Drtinu, Dr. Šámala, které vytvořily při Zemské školní radě Českou zemskou komisi pro péči o mládež. Mnoho nových úkolů přinesla této instituci první světová válka (tisíce válečných sirotků, nouze, hlad, zdravotně postižené i morálně narušené děti apod.).

Po vzniku samostatného Československého státu byla záslužná činnost komisí péče o mládež i nadále uznávána a komise byly pověřovány dalšími úkoly. Postupně se stávaly orgány výkonnými. Zároveň došlo ke změně názvů a okresní komise péče o mládež se přejmenovaly na okresní péče o mládež a zemské komise na zemská ústředí péče o mládež. Územní jednotkou již nebyl okres politický, ale okres soudní a v Čechách tak bylo ustanoveno 220 okresních péčí o mládež a na Moravě a ve Slezsku 79 těchto institucí. Kromě uvedených veřejných institucí se rozvíjela činnost dalších spolků a zařízení dobrovolné sociální péče, což představovalo vydatnou pomoc při řešení naléhavých situací péče o mládež. Aby nedocházelo k duplicitě a křížení práce, byla nutná jednotná organizace. V roce 1921 vydalo Ministerstvo sociální péče ČSR jednotné stanovy, ve kterých byly okresní péče o mládež prohlášeny za organizační střediska veškeré dobrovolné péče o mládež v okrese. Činnost okresních péčí o mládež byla stanovena poměrně široce. Pomoc byla poskytována např. těhotným ženám a matkám, především svobodným, dětem nemanželským, osiřelým, opuštěným,

---

⁹NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. str. 10.

ohroženým a odkázaným na cizí péči, dětem ohroženým ve vlastních rodinách, mladistvým delikventům. Zřízeny byly poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnaný dorost, apod. Zpočátku péči a pomoc poskytovali především dobrovolníci z řad pedagogů či lékařů. Až postupně přibývali specializovaní a vzdělaní sociální pracovníci.

Za významné je ve vývoji okresních péčí o mládež považováno vládní nařízení č. 20/1930, které bylo prováděcím předpisem zákona č. 256/1921 Sb., později novelizované vládním nařízením č. 334/1939, o hromadném poručenství. Tato právní úprava pověřovala výkonem poručenství okresní péči o mládež k hájení práv a zájmů poručenčů v případě, že nebylo vhodných osob ochotných přijmout poručenství nezletilých.

Další rozvoj činnosti v péči o ohrožené a potřebné děti zabrzдила až doba okupace. V důsledku mnichovské dohody v říjnu roku 1938 se mnoho rodin s dětmi ocitlo na území zabraném Německem. Další uprchli do vnitrozemí. Děti z dětských domovů a ústavů nacházejících se na zabraném území se podařilo v průběhu několika dnů přemístit do vnitrozemí.

Další zásadní změny ve vývoji ochrany dětí nastaly v kontextu politického uspořádání a společenských poměrů po druhé světové válce, zejména v roce 1948. Již v tomto roce přešly na základě zákona č. 48/1948 Sb., o organizaci péče o mládež, úkoly vázané k ochraně dětí na okresní a zemské národní výbory. Ústředním orgánem bylo Ministerstvo sociální péče ČSR a na úrovni okresních národních výborů byly zřízeny komise okresní péče o mládež, jejímiž členy byly pracovníci okresního a zemského národního výboru, zástupci odborů a Jednotného svazu zemědělců, předseda okresního soudu, okresní lékař, okresní školní inspektor a dobrovolní pracovníci.

Od roku 1950 nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nijak neupravoval náhradní rodinnou péči, ale pouze osvojení a poručenství.

V této době byl pod vlivem ideologického přesvědčení, že nastolením nových politických, sociálních a hospodářských poměrů, odpadnou všechny důvody poskytování ochrany dětem a mládeži, neboť všichni občané budou plnit veškeré povinnosti odpovědných rodičů, přijat zákon č. 69/1952 Sb., o právu rodinném, který zrušil všechna dosud upravená ustanovení a sociálně-právní ochranu definoval pouze

jako výkon hromadného poručení a opatrovnictví. Sociálně-právní ochrana přešla zároveň pod resort spravedlnosti a při okresních soudech (tehdy lidových) se na základě zákona zřizovaly úřadovny ochrany mládeže. Více než sociálně-právní ochranou dětí, tedy vlastní sociální a preventivní činností, se úřadovny zabývaly pomocnými činnostmi soudů. Také v oblasti náhradní rodinné péče došlo přijetím výše uvedeného zákona k zásadním změnám poplatným především tehdejšímu politickému a ideologickému paradigmatu. Lze konstatovat, že oproti trendu již z doby chudinské péče, kdy bylo žádoucí umisťovat potřebné děti do náhradní rodinné péče, byla nová úprava ostrým obratem v péči o dítě. Děti, které se svěřovaly do péče nahrazující péči rodičů, byly umisťovány přednostně do kolektivních zařízení, neboť rodina, do které by bylo dítě svěřováno, musela dle citace tehdejšího zákona skýtat „záruku, že dítě bude vychováno v lásce k lidově demokratickému státu“¹⁰ Tato právní úprava platila až do roku 1964, do přijetí zákona č. 94/1964 Sb., o rodině. Je důležité zmínit, že za změnou pohledu na dítě vyrůstající v kolektivním zařízení, především na jeho psychiku, život bez rodinných vzorů a škodlivost dlouhodobého pobytu, stojí dlouhodobé úsilí psychologů, pediatrů či sociálních pracovníků jakými byli Dr. Zdeněk Matějček, Dr. Josef Langmaier, Dr. Antonín Mores, Dr. Jiří Dunovský a mnoho dalších. Až v roce 1973 byl učiněn další krok k zefektivnění péče o děti vyrůstající mimo vlastní rodinu a náhradní rodinná péče byla doplněna o institut pěstounské péče.

Ve věci organizace poskytování sociálně-právní ochrany dětí došlo ke změně v roce 1956. Zrušeny byly úřadovny ochrany mládeže, jejich působnost přešla zpět na národní výbory a ústředním orgánem se stalo opět Ministerstvo školství. Platným a závazným pro nové organizační uspořádání zůstal i nadále zákon z roku 1952. V roce 1969 přešel výkon sociálně-právní ochrany do působnosti nově zřízeného Ministerstva práce a sociálních věcí.

Až do 90. let minulého století byla z hlediska kompetenčního sociálně-právní ochrana dětí zahrnuta jako jedna ze služeb sociální péče, kterou komplexně upravoval zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, upravený řadou dalších navazujících předpisů, změn a prováděcích vyhlášek.

Po změně společenských podmínek po roce 1989 tento systém velmi rychle zastaral, neboť neodpovídal potřebám dětí na dostatečné úrovni jejich ochrany

---

¹⁰ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. str. 13.

v měnících se společenských poměrech, a zároveň bylo potřeba reagovat na nové společenské jevy (násilí, závislosti, vliv médií), ústavně zaručenou zvláštní ochranu práv dítěte obsaženou v Listině základních práv a svobod a nově přijímané mezinárodní dokumenty postihující práva dítěte, např. Úmluva o právech dítěte. Od roku 1995 se v souvislosti s výše uvedeným pracovalo na nové právní úpravě, která by zároveň oddělila ochranu dětí garantovanou státem od soukromoprávní úpravy v zákoně o rodině. Příprava zákona byla završena přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti 1. 4. 2000. Tento zákon jako součást veřejného práva s mnoha novelizacemi, z nichž jako jednu z nejvýznamnějších lze uvést úpravu účinnou od 1. 1. 2013, upravuje výkon a poskytování sociálně-právní ochrany dětí do současné doby.

2 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ

2.1 Sociální kuratela

Sociální kuratelu definuje zákon o SPOD v § 31 odst. 2. Prostřednictvím sociální kurately zabezpečuje obecní úřad obce s rozšířenou působností péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost. Jedná se zejména o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol či jiné návykové látky, prostituují, dopouštějí se trestných činů, činů, jinak trestných v případě dětí mladších patnáct let, opakovaně utíkají od rodičů, páchají přestupky, apod. Činnosti sociální kurately spočívají především v „*provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte.*“¹¹ Přičemž opatření jsou volena s ohledem na individualitu dítěte a situace, ve které jsou užívána.

Působnost při realizaci opatření sociální kurately je rozdělena mezi obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností. V § 32, odst. 2 zákona o SPOD jsou obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností uloženy povinnosti přijímat taková opatření, aby k ohrožování dětí sociálně patologickými jevy nedocházelo, resp. pracovat s dětmi a jejich rodiči tak, by se zamezilo dalšímu prohlubování narušení či ohrožení a byla sjednána vhodná náprava. Jedná se o nejrůznější formy prevence a poradenství (působí proti opakovaným poruchám v chování, pomáhá dětem překonat problémy, spolupracuje s pobočkami Úřadu práce, apod.). Obecnímu úřadu přísluší sledovat využívání volného času těchto dětí, věnovat pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní, nabízet dětem programy pro využití volného času apod.

Prostředky působení musí být voleny účelně, s přihlédnutím k povaze poruchy chování a sociálnímu postavení dítěte. S dítětem a jeho rodiči je kurátor pro mládež v osobním styku a je-li to účelné, řeší problémy tam, kde se dítě zdržuje.

---

¹¹ Česká republika. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: 505/2012. 2012. Dostupné z: Systém ASPI- stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s. § 31, odst. 2.

Jednotlivé oblasti sociální kurately vymezuje v § 32 odst. 4 zákon o SPOD výčtem činností, na které se sociální kuratela zaměřuje. Velice důležitou oblastí, kterou se nezabývá pouze sociální kuratela, je analyzování situace v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a navrhování preventivních opatření. Zákon o SPOD dále ukládá kurátorovi pro mládež povinnost účastnit se přestupkového řízení vedeném proti mladistvému, trestního řízení vedeném proti mladistvému a řízení o činech jinak trestných u dětí mladších patnácti let. Další důležitou povinností jsou návštěvy dětí s nařízenou ústavní výchovou, dětí s uloženou ochrannou výchovou, dětí vzatých do vazby a dětí ve výkonu trestu odnětí svobody, jakož i rodiče těchto dětí. Neméně důležitá je též následná péče po propuštění z ústavní nebo ochranné výchovy a z výkonu trestního opatření vedoucí k obnovení narušení sociálních vztahů, začlenění dětí do rodinného a sociálního prostředí a páchání protiprávní činnosti. Přitom kurátor pro mládež spolupracuje s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, pobočkou úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb či zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Při plnění úkolů v rámci trestního řízení a u dětí mladších patnácti let v řízení o činech jinak trestných spolupracuje s příslušným střediskem Probační a mediační služby.

Sociální kuratelu vykonává v obci s rozšířenou působností kurátor pro mládež, který je specialistou při výkonu sociálně-právní ochrany dětí právě na ochranu dětí ohrožených celou řadou nebezpečných jevů a vlivů. Takto přesné vymezení je poměrně nové. Poprvé byla funkce kurátora pro mládež, stejně jako sociální kuratela definována až v novelizovaném zákoně o SPOD s účinností od 1. 1.2013.

Na základě povinností, které kurátorovi pro mládež v souvislosti s poskytováním sociálně-právní ochrany dětem vyžadujícím zvláštní pozornost, ukládá zákon, je stanovena jeho pracovní náplň. Jako příklad vykonávaných činností lze uvést následující výčet:

- *„poskytuje výchovné a pedagogické poradenství rodinám s dětmi vyžadující zvláštní péči,*
- *projednává s rodiči odstranění nedostatků ve výchově, poskytuje nebo zprostředkovává poradenství při výchově a vzdělání dítěte,*
- *projednává s dítětem nedostatky v jeho chování,*
- *poskytuje sociální poradenství,*

- sleduje nepříznivé vlivy působící na děti a sleduje příčiny jejich vzniku,
- činí opatření k omezování působení nepříznivých vlivů,
- zvláštní pozornost věnuje dětem, které ukončily ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu,
- v rámci správního řízení ukládá rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, ukládá výchovná opatření,
- podává soudu návrhy na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, na výchovná opatření, na nařízení ústavní výchovy, na prodloužení ústavní výchovy a zároveň podává návrhy na zrušení těchto opatření,
- sleduje, zda jsou plněna výchovná opatření stanovená soudem,
- sleduje dodržování práv dětí umístěných v zařízení ústavní nebo ochranné výchovy, pravidelně je navštěvuje,
- podává návrhy na předběžné opatření,
- zúčastňuje se přípravného řízení orgánů činných v trestním řízení a v řízení před soudem, podává zprávy o mladistvém s návrhy na opatření,
- pravidelně navštěvuje mladistvé ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu vazby,
- zúčastňuje se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému,
- v rámci prevence působí proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí, soustředí se na aktivity preventivního charakteru (sleduje využívání volného času),
- v rámci poradenské činnosti pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů,
- vykonává funkci kolizního opatrovníka,
- úzce spolupracuje se školami, zdravotnickými zařízeními, soudy, orgány činnými v trestním řízení, věznicemi, státními zastupitelstvími, úřadem práce, diagnostickými ústavami, výchovnými ústavami, dětskými domovy a dalšími organizacemi zabývající se sociální problematikou,
- pravidelně provádí šetření v rodinách,
- zajišťuje administrativní činnosti spojené s vedením dokumentace.¹²

---

¹² WINZIGOVÁ, Jana. *Práce s dospělými při výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. str 14-15.

2.2 Osobnost sociálního pracovníka

Odborné předpoklady pro výkon profese

Kurátor pro mládež je sociálním pracovníkem a odborné předpoklady pro výkon profese jsou proto jasně definovány v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V § 109 uvedeného zákona je formou možných vykonávaných činností definován pojem sociální pracovník. „*Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*“¹³

Odborné předpoklady pro výkon profese sociálního pracovníka jsou určeny § 110 odst. 4 citovaného zákona.

„*Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je:*

- a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu⁴⁰) v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost,*
- b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu 41),*
- c) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 5 let, za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti studia, která není uvedena v písmenu b),*

---

¹³ Česká republika. Zákon o sociálních službách. In: 108/2006 Sb. 2006. Dostupné z: Systém ASPI-stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014 Sb. a 33/2014 Sb. m. s. § 109.

*d) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 10 let, za podmínky středního vzdělání s maturitní zkouškou v oboru sociálně právním, ukončeného nejpozději 31. prosince 1998.*¹⁴

Důležitost dalšího vzdělávání potvrzuje i zakotvení dalšího povinného vzdělávání pro úředníky samosprávných celků do zákona 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a změně některých předpisů, který stanoví povinnost vstupního a průběžného vzdělávání a přípravě a ověření zvláštní odborné způsobilosti.

Dalším dokumentem, který povinnost dalšího vzdělávání stanovuje a popisuje, jsou standardy sociálně-právní ochrany dětí, které musí mít zpracovány a řídit se jimi každý orgán sociálně-právní ochrany dětí od 1. 1.2015.

Z výše uvedeného výčtu metod a činností, které může při své činnosti sociální pracovník, tedy i kurátor pro mládež využívat a vykonávat je zřejmé, že primární vzdělávání požadované pro výkon profese není dostatečné. Je nutné, aby každý pracovník procházel permanentním vzděláváním v oblastech psychologie, pedagogiky, práva, sociální práce aj. Pracovník zabývající se sociální prací s problémovou mládeží a její rodinou musí nutně ovládat metody sociální práce s jednotlivci a s rodinou, nutná je znalost základů vývojové i obecné psychologie, sociologie, psychodiagnostiky, základy speciálně pedagogické diagnostiky, sociální politiky, bezchybná znalost nabízených sociálních služeb a příslušné legislativy.

Osobnostní předpoklady pro výkon profese

Nejen odborné znalosti zajistí kvalitní poskytování sociálně-právní ochrany. Práce s klientem vždy vyžaduje od pracovníka i určité osobnostní předpoklady. Osobnost pracovníka má pro další práci s klientem nemalý vliv. To, jakým způsobem naváže s klientem spolupráci, jakým způsobem získá důvěru klienta, podnítky jeho aktivitu, spolupráci či do jaké míry převezme za klienta odpovědnost při řešení

---

¹⁴ Česká republika. Zákon o sociálních službách. In: 108/2006 Sb. 2006. Dostupné z: Systém ASPI-stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014 Sb. a 33/2014 Sb. m. s. § 110.

problému závisí na pracovníkových schopnostech vyplývajících z osobnostních předpokladů.

V odborné literatuře je uváděno mnoho výčtů schopností a předpokladů potřebných pro řešení sociálních problémů. K Paulík¹⁵ uvádí výčet L. Linhart (2002), který za nejdůležitější považuje:

- schopnost komunikovat,
- schopnost zdůvodňovat a hodnotit,
- schopnost správně vnímat a objektivně posuzovat projevy chování druhých lidí a sebereflexe,
- schopnost kooperovat,
- schopnost samostatnosti a výkonnosti,
- schopnost přemýšlet a učit se,
- schopnost přejímat odpovědnost.

V oblasti komunikačních dovedností je zdůrazňováno široké spektrum verbálních dovedností, od schopnosti srozumitelně formulovat, schopnosti naslouchat a porozumět sdělení klienta až po přiměřené používání neverbálních projevů (mimika, gestika, haptika, proxemika apod.).

Matoušek¹⁶ cituje další šetření, konané v osmdesátých letech, ukazující na následující osobnostní rysy pracovníka:

- flexibilní, čili má širokou škálu rigidně na pravidlech,
- zralý, dostatečně ovládající svoje potřeby a dobře vnímající potřeby jiných,
- integrovaný a čestný,
- dobře usuzující,
- opírající se o zdravý selský rozum, zejména v situacích, kdy nejsou jasná pravidla,
- vyznávající hodnoty, jež jsou v souladu s programem,
- odpovědný,
- přiměřeně sebevědomý,
- rozvážně reagující,

---

¹⁵ PAULÍK, Editor Karel. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X. str. 47.

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X. str. 252.

- respektující hranice dané jeho autoritou,
- dobře komunikující,
- stabilní, tolerující frustraci,
- otevřený a čestný,
- předpověditelný,
- přijímající oprávněnou kritiku,
- pevně podporující klienty,
- udržující si jasnou hranici mezi problémy svými a problémy klientů,
- podporující nezávislost klientů,
- spolupracující,
- dávající dobrý příklad.

Matoušek považuje za jeden z nejdůležitějších nároků angažovanost. Angažovanost staví do souvislosti s pracovníkovou motivací a počtem klientů. „*Angažovat se i mimořádně motivovaný a velmi dobře osobnostně disponovaný pracovník dokáže jen u jistého nevelkého potu klientů.*“¹⁷ Autor poukazuje na množství klientů připadajících na jednoho pracovníka, kurátora pro mládež, kterých je ve srovnání s evropským standardem několikanásobně více. Od 1. 1. 2015 je povinností orgánu sociálně-právní ochrany dětí naplnit standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, stanovující počet čtyřiceti rodin připadajících na jednoho kurátora pro mládež. Pouze kontroly standardů ze strany krajských úřadů ukáží, zda je tento standard orgány sociálně-právní ochrany naplňován či nikoliv, ať již jsou důvody jakékoliv.

S osobnostními předpoklady úzce souvisí i respekt k etickým principům profese.

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky člení pravidla:

- **ve vztahu ke klientovi**, kde je stanovena například povinnost vést klienta k vědomí vlastní odpovědnosti, podporovat k zapojení při hledání možností k řešení problémů, chránit důstojnost, lidská práva a zájmy klienta, pomáhat bez jakékoliv formy diskriminace, chránit klientovo soukromí a zároveň v odůvodněných případech ctít právo nahlížení do spisů, které se jej týkají, podporovat k využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, podpora

---

¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X. str. 253.

při řešení problémů z jiných oblastí klientova života, povinnost jednat s empatií a péčí, zabývat se všemi aspekty života jednotlivce, jeho rodiny, okolí apod.,

- **ve vztahu k zaměstnavateli**, kde pravidla stanovují plnění povinností vyplývajících ze závazku vůči zaměstnavateli, povinnost spoluvytvářet odpovídající pracovní podmínky pro výkon profese či spolupodílet se na vytváření sociální politiky, pracovních postupů a jejich praktické uplatňování s ohledem na co nejvyšší úroveň poskytovaných služeb,
- **ve vztahu ke kolegům**, kde je vyjádřen respekt ke znalostem a dovednostem zkušenějších kolegů, respekt k rozdílům v názorech, vytváření a rozšiřování spolupráce, zapojení se do diskuzí při řešení etických problémů apod.,
- **ve vztahu ke svému povolání a odbornosti**, ve které je sociálnímu pracovníkovi určena povinnost dbát o zvyšování prestiže a odborné úrovně svého povolání, uplatňování nových přístupů a metod, připomenuta je zodpovědnost za své soustavné celoživotní vzdělání a výcvik pro udržení odborné úrovně práce a schopnosti řešit etické problémy či spolupráce se školami sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku,
- **ve vztahu ke společnosti**, kde je ukotveno právo i povinnost upozorňovat na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů, usilovat o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti, upozorňovat na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a zajistit přístup těm, kteří to potřebují či působit na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života.

3 ANALYZOVÁNÍ SITUACE V OBLASTI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ A NAVRHOVÁNÍ PREVENTIVNÍCH OPATŘENÍ

3. 1 Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže

Sociální patologie (z latinského pathos = utrpení, choroba) je souhrnné označení abnormálních, nežádoucích společenských jevů. Zahrnuje v sobě velmi širokou oblast sociálních jevů, jako jsou kriminalita, prostituce, alkoholismus, politický nebo ideologický extremismus, drogové závislosti, týrání a zneužívání dětí apod. V případě dětí a mladistvých lze pod termín sociálně patologické jevy zahrnout také jednotlivé agresivní i neagresivní poruchy chování.

Za poruchy v chování u dětí a mládeže je označováno takové chování, kdy jedinec nerespektuje sociální normy v dané společnosti, přičemž podmínkou je, že jedinec normy chápe, ale nedokáže se jimi řídit či je neakceptuje. V případě, že jedinec není schopen význam hodnot a norem pochopit, nelze hovořit o poruše chování. „*Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, ale mnohdy fungují i jako signál poruchy osobnosti, která představuje zvýšené riziko budoucího problematického chování. Delikventní chování jen velmi vzácně začíná až v dospělosti.*“¹⁸

Příčiny vzniku poruch chování můžeme rozdělit na příčiny vnitřní (zděděný, vrozený či získaný handicap), příčiny vnější (negativní vlivy prostředí) a příčiny smíšené.

Příčiny vnitřní (endogenní), ke kterým řadíme osobnostní faktory, jako jsou *genetické dispozice k disharmonickému vývoji*, projevující se například na úrovni temperamentu či *oslabení nebo porucha centrální nervové soustavy* v období prenatálním či perinatálním.

Příčiny vnější (exogenní) – jsou způsobeny životem v nevhodném či nepodnětném prostředí, ale též nedostatky ve fungování celé společnosti. Riziko v této

---

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-717-8678-0. str. 275.

oblasti představuje např. nápodoba poruchového chování a rozvoj nežádoucích způsobů chování, odlišný normativní hodnotový systém rodiny apod. Jednou z oblastí je **rodinné prostředí**, ve kterém lze zvýšené riziko spatřovat např. v *osobnosti rodičů*, která může být anomální, neschopná plnit svou rodičovskou roli (např. rodiče požívající alkohol či jiné návykové látky nebo rodiče trpící poruchou osobnosti), *riziko neúplné rodiny*, která není schopna zajistit dítěti podporu a všechny vzorce chování potřebné pro jeho zdárný vývoj, ale i např. děti z úplných rodin, které ovšem plní své funkce pouze formálně, tzv. *subdeprivační zkušenost*. Taková rodina neposkytuje dítěti dostatečnou jistotu, nedokáže vymezit žádoucí normy a chování, neposkytne dítěti dostatek životního smyslu a cíle, což vede ke zvýšenému riziku závadového chování. Další možnou vnější příčinou vzniku rizika nežádoucího chování je **životní prostředí**, například život ve velkých aglomeracích typických svou anonymitou.

Příčiny smíšené, při nichž jsou vnitřní i vnější příčiny velmi těsně spjaty, což se může projevat například poruchami v adaptaci a v celém socializačním procesu.

Nejčastěji v literatuře uváděné dělení poruch chování a jednání je dělení z hlediska stupně závažnosti, obsahu a forem. Rozlišujeme *chování disociální*, charakteristické nespolečenským a nepřiměřeným, avšak výchovně zvládnutelným jednáním. Patří sem například kázeňské přestupky proti školnímu řádu, vzdorovitost, neposlušnost, při jejichž řešení je možné využít poradenských psychologických či speciálně pedagogických služeb. Za závažnější je považováno *chování asociální*, které se projevuje již zřejmým nedodržováním sociálních norem. Asociální projevy mají většinou vzestupný a trvalejší charakter. K asociálnímu chování řadíme záškoláctví, toulání, útěky, toxikomanií, krádeže apod., při jejichž řešení je nutné zapojení odborných poradenských, psychologických, speciálně pedagogických, výchovných nebo zdravotnických služeb. *Antisociální chování* je považováno za nejzávažnější formu. Má charakter protispolečenského jednání, které poškozují jak jedince, tak společnost. K antisociálnímu chování řadíme závažnější krádeže, loupeže, sexuální delikty, vandalství, agresivitu apod. Reeducace vyžaduje dlouhodobý přístup a většinou je prováděna ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Jiné dělení užívá Vágnerová¹⁹, která dělí poruchy chování v dětském věku na neagresivní porušování sociálních norem (lži, útky a toulání) a agresivní poruchy chování (šikanu, vandalismus), která jsou považována za závažnější, neboť jsou omezována práva ostatních. Jednotlivé typy se překrývají a mohou se vzájemně kombinovat.

Nejčastější poruchy chování v dětském věku

Lhaní – užívání nepravdivých tvrzení, vědomé zkreslování situace s účelem úniku z nepříjemné situace nebo vyhnutí se trestu či povinností. Při hodnocení dětských lží je nutné brát v úvahu zejména četnost užívání lží, výběr osob, kterým dítě lže, situace, při nichž je lež používána, a účel, který ke lhaní vede. Nutné je rozlišovat pravou lež od bájeví lhavosti, která není označována za poruchu chování, ale dítě při ní na symbolické úrovni uspokojuje potřeby, které ve skutečnosti uspokojeny nejsou. Literatura rozlišuje dva druhy lží, a to lži, které mají bezprostřední cíl a účel (mají pomoci například k dosažení nějakých výhod), a lži, které tento účel nemají (vylepšování, přehánění či zkreslování různých zážitků). Za velmi závažné jsou považovány typy lží, které záměrně poškozují jiné osoby. Ty bývají většinou spojeny s negativními osobnostními vlastnostmi a dalšími negativními projevy, v krajním případě i s agresivitou.

Útky a toulání - lze charakterizovat jako určitou formu únikového jednání, jímž dítě řeší svůj problém. Dítě většinou utíká z prostředí, které vnímá jako ohrožující nebo jinak nepříjemné. Alarmující by měly být útky z rodinného prostředí, které mohou signalizovat určitou dysfunkci rodiny. Rozlišujeme útky impulsivní, chronické a toulání. Impulsivní (reaktivní) útky jsou okamžitou zkratkovitou reakcí na určitý podnět, kterým může být např. strach z trestu při nezvládnutí školních povinností. Takový útek může signalizovat zoufalství. Chronické útky bývají naopak připravené, plánované a jsou reakcí na dlouhodobé problémy. V mnoha případech se jedná o nefunkční rodinu, do které se dítě nechce vrátit. Zvláštní kategorií jsou útky dětí z ústavních zařízení, jejichž motivem je pocit svobody a osamostatnění. Dlouhodobé opuštění domova je typické pro toulání, které zpravidla navazuje na útek. Toulání je signálem závažných problémů v rodině, kdy dítě nemá k lidem a prostředí vytvořeny

---

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-717-8678-0.

citové vazby. Bývá velmi často spojeno s porušováním dalších společenských norem, jejichž důvodem může být např. zajištění obživy. Vyskytuje se prostituce, zneužívání drog apod.

Krádeže - o krádeži lze v případě dětí hovořit pouze v případě, kdy dítě jedná záměrně a zároveň je na takovém stupni mravní a rozumové vyspělosti, že je schopno vnímat vztah k vlastním a cizím věcem. Závažným problémem jsou plánované krádeže, které se mnohdy vyskytují v kombinaci s dalším závadovým chováním. Nejzávažnější jsou opakované krádeže v partě. Naopak neplánované příležitostné krádeže mohou být zejména u dětí mladšího školního věku pouze nezvládnutou potřebou něco vlastnit. Důležité pro vyhodnocení a nastavení další práce s dítětem je zjistit motiv krádeže. Dítě může krádeží uspokojovat základní potřeby, které není schopno uspokojit jinak, krade pro sebe. Jinou motivací má dítě, které krade pro druhé, například z důvodu dosažení mezi vrstevníky lepšího postavení, uznání. Dalším typem je krádež pro partu, kdy dítě mnohdy krádež vnímá jako sociální normu party, kde je taková činnost hodnocena jako žádoucí.

Záškoláctví - bývá spojeno se strachem z hodnocení školní práce nebo naopak neochoty akceptovat povinnosti spojené se školou. Příčinu záškoláctví je nutné hledat nejen v osobnosti dítěte, ale i ve škole či v rodině. V počátku bývá záškoláctví jen impulsivní reakcí. Později, zejména u starších dětí, jde většinou o jednání plánované a opakované. To s sebou přináší nutnost páchání dalších negativních jevů (lži, podvádění, úteků). Zásadní roli při řešení záškoláctví sehraje škola a rodina.

Syndrom závislosti - „lze definovat jako soubor psychických (emočních, kognitivních a behaviorálních) a somatických změn, které se vytvoří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky.“²⁰ Závislost se projevuje určitými příznaky, které, aby bylo možné hovořit o závislosti, musí trvat určitou dobu. Příznakem závislosti je silná potřeba získat a užívat návykovou látku, neschopnost kontroly a sebeovládání ve vztahu k užívání, abstinenční syndrom, potřeba drogy je dominantní, ostatní zájmy se upozadují, potřeba užívání přetrvává, ačkoliv si je vědom její škodlivosti. Při užívání návykových látek jsou zřejmé nápadnosti v emočním ladění, autoregulačních mechanismech a v jednání. Hierarchie hodnot narkomana je ovlivňována pouze potřebou získat drogu, velmi často přestává respektovat sociální

---

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-717-8678-0. str. 289.

normy, dopouští se trestné činnosti, prostituce apod. Osobnost narkomana postupně ztrácí dosaženou úroveň socializace. Stává se sobecká, necitlivá, nespolehlivá, mění se vztahy s lidmi.

Šikana – je charakteristická násilným a ponižujícím chováním jednotlivce vůči slabšímu jedinci, který není schopen obrany nebo úniku. Šikana je agresivním projevem chování, má řadu variant od zjevného šikanování mající podobu fyzického násilí a ponižování, psychického ponižování a vydírání či destruktivních aktivit zaměřených na majetek oběti až po šikanování skryté projevující se například vyloučením oběti ze skupiny vrstevníků. Obrovským problémem je společenská tolerance šikany a její bagatelizování.

3. 2 Preventivní a poradenská činnost a výchovná opatření dle zákona o SPOD

Při řešení sociálně patologických jevů a výchovných problémů dětí dává orgánu sociálně-právní ochrany dětí zákon o SPOD několik možností, jak na dítě a jeho rodinu působit. V první řadě jsou to opatření preventivního a poradenského charakteru, které mají velmi významnou úlohu již při prevenci sociálně patologických jevů nebo zamezení jejich narůstání. Zákon o SPOD ukládá obecním úřadům ***povinnost vyhledávat děti ohrožené*** sociálně patologickými jevy a současně ***pracovat (působit a projednávat) s jejich rodiči, aby nedostatky ve výchově dětí odstraňovali*** a plnili povinnosti plynoucí z jejich rodičovské odpovědnosti. Současně je obecní úřad povinen ***poskytnout nebo zprostředkovat poradenství*** při uplatňování nároků na dítě např. ve věci dávek státní sociální podpory. Pokud řešení situace přesahuje rámec kompetencí a možností obecního úřadu, stanovuje zákon povinnost oznámit tyto skutečnosti obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Preventivní činnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností spočívá ve ***sledování nepříznivých jevů působících na dítě a přijímání opatření k jejich omezení či zamezení***. Význam tohoto ustanovení je uplatněn při vytváření preventivní koncepce v oblasti sociálně patologických jevů. ***Poradenská činnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností je poskytována rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů*** souvisejících s péčí o dítě, při

jeho výchovně a vzdělávání. K tomu je využívána celá řada odborníků se specializací na péči a výchovu dětí, jejichž pomoc je rodičům ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí zprostředkována. Kromě individuálního působení umožňuje zákon v oblasti řešení výchovných sociálních a jiných problémů uskutečňovat tyto činnosti formou přednášek či kurzů.

Při provádění preventivní činnosti je zásadní spolupráce rodičů s orgány sociálně právní ochrany dětí. Spolupráci rodičům při ochraně práv a zájmů dítěte nařizuje § 53 odst. 2 zákona o SPOD, který stanovuje povinnost dostavovat se na výzvu k osobnímu jednání, předkládat potřebné listiny a další doklady stejně jako poskytnout všechny nezbytné informace potřebné pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Velmi důležitá je povinnost umožnit návštěvu zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany dětí v obydlí, kde dítě žije.

Pokud rodiče s orgánem sociálně-právní ochrany dětí spolupracují pouze formálně a **nerespektují doporučení využít odbornou poradenskou pomoc, přičemž dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje**, umožňuje zákon o SPOD obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností uložit rodičům povinnost takovou službu využít. Dalším důvodem pro uložení povinnosti využít služby poradenského zařízení je **neschopnost řešit bez odborné poradenské pomoci problémy spojené s výchovou dítěte**, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo styku s dítětem. Posledním důvodem pro možnost uložení této povinnosti je **nevyužití odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče**.

Další možností práce s dítětem a jeho rodinou či jinými osobami odpovědnými za výchovu jsou výchovná opatření, která je možné považovat jak za preventivní opatření ve výchovně dětí, tak opatření mající již represivní charakter, dle individuálního posouzení každého jednotlivého případu, ve kterém je výchovné opatření ukládáno.

Výchovná opatření jsou ukládána zpravidla až po vyčerpání možností preventivního a poradenského působení dle § 10 zákona o SPOD nebo po uložení povinnosti dle § 12 zákona o SPOD, které nevedly k nápravě. Výchovná opatření může uložit obecní úřad obce s rozšířenou působností, který postupuje podle správního řádu, nebo soud. Prvním výchovným opatřením je **napomenutí**, které je považováno za nejmírnější výchovné opatření. Napomenout lze vhodným způsobem dítě, jeho rodiče

i jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě i osoby narušující řádnou péči o dítě. V případě napomenutí dítěte by měl být brán v potaz jeho mravní a rozumový vývoj, aby takové výchovné působení mělo předpoklad účinku. Dalším výchovným opatřením je **stanovení dohledu**, jehož smyslem je za součinnosti školy, případně dalších institucí a osob, pravidelné sledování podmínek, ve kterých dítě žije. Důvodem pro stanovení dohledu může být nedostatek ve výchově rodičů, v jejich chování nebo nedostatečném plnění povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti, tak i nedostatky v chování dítěte, např. záškoláctví, toulání, drobné krádeže, nerespektování autorit apod. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je též oprávněn uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností nebo míst**. Účelem tohoto výchovného opatření je zabránit působení škodlivých vlivů majících negativní nebo ohrožující vliv na nezletilého. Mezi výchovná opatření je v zákoně o SPOD zařazena i možnost **uložení povinnosti dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu využít odbornou poradenskou pomoc** nebo uložit povinnosti účastnit se prvního setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie. Nedotčen tímto ustanovením je § 12 zákon o SPOD. Posledním výchovným opatření dle zákona o SPOD, o němž může rozhodnout pouze soud, je **dočasné odejmutí dítěte z péče rodičů a nařízení neděle tříměsíčního pobytu** ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením. Podmínkou pro nařízení tohoto výchovného opatření je, že to vyžaduje zájem dítěte a výchovná opatření dle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě.

3. 3 Vyhodnocování situace dítěte a individuální plán ochrany dítěte

Analyzování situace dítěte a jeho rodiny je považováno za jednu z nejdůležitějších metod sociální práce vedoucí k efektivní práci s dítětem a jeho rodinou. Prostřednictvím nástrojů daných zákonem o SPOD a postupů sociální práce zjišťuje pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí situaci dítěte a jeho rodiny. Objektivním posouzením všech informací může určit ohrožení dítěte, zmapovat kapacity a zdroje v rodině, ale

i v sociálním okolí dítěte a na základě takového vyhodnocení pak efektivně plánovat a přijímat další opatření, intervence, poradenství, zprostředkování služeb apod. Na základě výše uvedeného lze shrnout cíle prováděného vyhodnocování:

- objasnit a identifikovat potřeby dítěte a jeho rodiny,
- zjistit a podporovat silné stránky a naopak nalézat vhodné formy podpory v slabých stránkách rodičů,
- do hodnocení zahrnout celou širší rodinu a sociální okolí (hodnotit v kontextu),
- najít zdroje podpory i mimo rodinu,
- vytvořit individuální plán řešení situace ohroženého dítěte.

Pravidelné vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny ukládá pracovníkům obecního úřadu obce s rozšířenou působností § 10 odst. 3 písm. b) zákona o SPOD, který stanoví povinnost vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny zejména s ohledem na posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6 zákona o SPOD a zároveň povinnost dle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte poskytnout rodičům pomoc.

Proces vyhodnocování by měl začínat již ve fázi podnětu, který orgán sociálně-právní ochrany dětí obdržel. Kompetentní pracovník provádí tzv. úvodní vyhodnocení situace dítěte, ve kterém hodnotí zejména závažnost ohrožení dítěte a vymezení rychlosti a intenzity následujícího postupu. Na základě prvotního zhodnocení přistupuje k fázi podrobného, komplexního vyhodnocování. Vyhodnocování nesmí být vnímáno jako jednorázová činnost, ale průběžný proces, ve kterém dochází k dalšímu přehodnocování na základě zjištěných informací.

Zákonem ani prováděcí vyhláškou nejsou určeny lhůty pro provádění pravidelného vyhodnocení. Vždy by mělo být vycházeno z individuálního přístupu k dítěti a jeho situaci a k charakteru případu. Vyhodnocení se provádí vždy pro každé dítě v rodině individuálně, samostatně. Každé dítě má tedy své vlastní vyhodnocení, lišící se v oblastech specifických pro dané dítě.

Zaměření a rozsah vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny stanovuje vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Ta člení vyhodnocování na oblasti:

- vyhodnocování situace dítěte, které zahrnuje zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte, vymezení sociálních, zdravotních nebo jiných rizik, kterým je

dítě vystaveno, posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte s ohledem na věk, zhodnocení průběhu vzdělávání a další,

- vyhodnocování situace rodiny zahrnující analýzu situace rodiny a rodinného prostředí, analýzu příčin krize v rodině, zhodnocení vztahu rodiče a dítěte a určení potřeb rodiny,
- vyhodnocování širšího prostředí rodiny zahrnující určení možností v širší rodině včetně vztahových, ekonomických a sociálních možností, určení možností v širším sociálním prostředí.

V praxi jsou oblasti vyhodnocování zaměřeny na tři skupiny:

1. Vývojové potřeby dětí – zdraví, učení se, emoční vývoj a chování, rodinné a sociální vztahy, identita, sociální prezentace, samostatnost a sebeobsluha.
2. Rodičovská kapacita – základní péče, zajištění bezpečí a ochrany, citová vřelost, stimulace a podněty, vedení a hranice, stabilita.
3. Rodina a prostředí – rodinná historie a fungování rodiny, širší rodina, bydlení, zaměstnání, finanční situace, sociální začlenění rodiny, komunitní zdroje.

Kriticky rozsah vyhodnocování hodnotí Novotná, která konstatuje, že „...v počáteční fázi vedení případu není vůbec možné vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny podle požadavků uvedených ve vyhlášce a mnohdy ani při delší spolupráci s dítětem a jeho rodinou.“²¹ Dále poukazuje na skutečnost, že na mnohé z oblastí lze odpovědět až po nashromáždění, analýze a následném vyhodnocení všech dostupných informací. Některé oblasti vyhodnocení pak naprosto vyjímá z kompetence orgánu sociálně-právní ochrany dětí, např. posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje s ohledem na věk, vymezení vlastností apod. To lze do vyhodnocení zahrnout až na základě posouzení odborníkům v dané oblasti, má-li tato hodnocení orgán sociálně-právní ochrany dětí k dispozici.

Metody užívané k hodnocení rodiny

Prvotní užívanou metodou je **rozhovor**. Ten může být prováděn s dítětem, s rodičem, s ostatními členy domácnosti, např. se sourozenci, nebo rozhovor

---

²¹ NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a Jana RIEDLOVÁ JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Ostrava: Anag, 2014. ISBN 978-80-7263-914-4. str. 56.

s odborníky, kteří jsou s rodinou v kontaktu, např. učitelé, lékaři, vedoucí volnočasového kroužku apod. Tématem rozhovoru je chování posuzovaného člena rodiny, chování ostatních členů rodiny či fungování rodiny jako celku. Při výběru tématu rozhovoru je nutné zohlednit, zda je rozhovor veden s jednotlivými členy domácnosti samostatně nebo společně. Ne všechna témata jsou jistě vhodná rozvádět před ostatními členy domácnosti. Při rozhovoru by měla být využívána technika aktivního naslouchání, tzn. stimulace, dotazování, parafrázování, shrnování, ověřování, pojmenování a ocenění. Nejčastěji se využívají otázky otevřené a zjišťovací. Nutné je dodržování všech zásad vedení rozhovoru (dodržování fází rozhovoru, vyhýbání se chyb při pokládání otázek apod.).

Pozorování lze provádět v přirozeném prostředí člověka a zaměřuje se na spontánní interakce rodiny nebo pozorování interakce navozené určitým zadáním, např. společným tématem o popisu průběhu trávení volného času.

Šetření prováděná v místě bydliště jsou hodnocena jako velmi přínosná a nezbytná, neboť lze sledovat chování dítěte a rodiny v jeho přirozeném prostředí a zároveň lze při neohlášených návštěvách zjistit skutečný stav věcí.

Dotazníky a testy využívané pro dospělé či starší děti jako doplňková metoda. Pokud je volena forma dotazníku či testu, musí mít pro respondenta vždy srozumitelnou podobu.

Konstrukce genogramu zobrazujícího příbuzenské vztahy mezi členy rodiny a zejména intenzit a kvalitu vztahů v rodině. Tato technika je velmi náročná a není vhodná pro všechny typy rodin.

Strukturované techniky, např. hry, modelování, kreslení, dokončování příběhů a další. Vhodné jsou zejména pro děti.

Rozbor dokumentů vytvořených při předchozí práci s rodinou, či podkladů od jiných subjektů, odborníků pracujících s dítětem či jeho rodinou.

Ekomapa – vizuální znázornění začlenění rodiny v širším sociálním kontextu.

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)

Na základě zpracovaného vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny stanovuje § 10 odst. 3 písm. d) zákona o SPOD povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí vypracovat individuální plán ochrany dítěte. Individuální plán musí zahrnovat příčiny

ohrožení dítěte, stanovit opatření k zajištění ochrany dítěte, vymezí poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a vede k posílení funkcí rodiny. Zároveň musí být stanoven časový plán provádění těchto opatření. Na zpracování individuálního plánu by se neměl podílet pouze sám pracovník (který je ovšem za vytvoření plánu odpovědný), ale aktivně by měly participovat samotné děti, jejich rodiče a další odborníci podílející se na řešení problému dítěte.

V individuálním plánu by měla být zohledněna všechna fakta a jejich souvislosti zjištěné při vyhodnocování, práce s dítětem by měla být plánována s ohledem na míru závažnosti narušení upokojení potřeb dítěte a formulovat priority. Kvalitní individuální plán ochrany dítěte musí splňovat základní parametry:

- cíl je konkrétní – uvádí konkrétní kroky a detaily,
- cíl je měřitelný – je možné vyhodnotit jejich dopad a kvalitu,
- cíl je dosažitelný – cílů lze v daném čase a možnostech dosáhnout,
- cíl je realistický – odpovídá konkrétní situaci,
- cíl je omezený časem – je stanoven časový plán a poté vyhodnocen.

Také individuální plánování ochrany dítěte je stejně jako vyhodnocování procesem, který je pravidelně aktualizován a vyhodnocován s ohledem na aktuální aktivní řešení případu. Lze konstatovat, že individuální plánování probíhá v průběhu celého vedení případu a práce s dítětem či jeho rodinou.

4 PŘESTUPKOVÉ ŘÍZENÍ, TRESTNÍ ŘÍZENÍ, ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH PATNÁCTI LET

4. 1 Přestupkové řízení

Přestupkové řízení vedené proti mladistvému

„Odpovědnost za přestupky je důležitým ochranným institutem plnění úkolů státní správy a územní samosprávy, jakož i ochrany veřejného pořádku, občanského soužití a majetku.“²² Obecnou povinností všech občanů je dodržovat zákony a jiné právní předpisy a respektovat práva spoluobčanů. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích (dále jen zákon o přestupcích), ukládá v § 1 správním orgánům povinnost vést občany k plnění těchto povinností. Přestupkem se dle zákona o přestupcích rozumí zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů nebo o trestný čin. Přestupky se projednávají podle zákona o přestupcích s aplikací správního řádu. Pokud zákon neobsahuje zvláštní ustanovení o mladistvých, užijí se ostatní ustanovení zákona.

Mladistvé osobě, která v době spáchání dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok věku, je v zákoně o přestupcích věnován § 19 stanovující, že při posuzování přestupku mladistvého se přihlíží se zvláštní péčí, kterou společnost věnuje mládeži. Požadavek zvláštní péče má zabezpečit výchovné působení projednání přestupku a postihu za jeho spáchání a zároveň náležitou ochranu v řízení o přestupcích.

Přestupek mladistvého nelze projednat v příkazním řízení. Mladistvému lze za spáchání přestupku uložit pokutu, jejíž horní hranice se snižuje na polovinu, přičemž však nesmí být vyšší než 2000,- Kč. V blokovém řízení vyšší než 500,- Kč. Pokutu v blokovém řízení až do výše 1000,- Kč lze uložit pouze v případě, že tento nebo zvláštní zákon připouští uložit blokovou pokutu vyšší než 1000,- Kč. Zákaz činnosti lze uložit pouze v případě, nebrání-li výkon této sankce přípravě na povolání, a to po dobu nejdéle jednoho roku. V ostatních případech není okruh sankcí omezen. Zároveň

---

²² ČERVENÝ, Zdeněk, Václav Šlauf. *Přestupkové právo*. 14. aktualizované vyd., podle právního stavu k 1.1.2007. Praha: Linde Praha, 2007. ISBN 978-807-2016-518. str. 7.

s rozhodnutím, kterým je uznána vina ze spáchaného přestupku, stanoví správní orgán povinnost nahradit státu náklady spojené s projednáváním přestupku. Náklady řízení se hradí paušální částkou, kterou stanovuje Ministerstvo vnitra České republiky. V současné době je částka stanovena na 1000,- Kč. Správní orgán může z důvodů zvláštního zřetele od uložení povinnosti nahradit náklady řízení zcela nebo z části upustit.

Ochranu mladistvého dále zajišťuje povinnost správního orgánu vyrozumět o nařízení ústního jednání zákonného zástupce mladistvého a orgán sociálně-právní ochrany dětí a zároveň jim oznámit rozhodnutí o přestupku.

Působnost orgánu sociálně-právní ochrany při přestupkovém řízení

Orgán sociálně-právní ochrany dětí se o přestupku mladistvého dozvídá většinou z vyrozumění o nařízeném ústním jednání, o kterém je dle § 74 odst. 2 správní orgán povinen vyrozumět orgán sociálně-právní ochrany dětí a následně mu oznámit rozhodnutí o přestupku. Zákon o SPOD v § 33 ukládá zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kterým je pro účely zákona o přestupcích obecní úřad obce s rozšířenou působností, povinnost zúčastnit se ústního jednání ve věci přestupku mladistvého. Účast kurátora pro mládež na ústním jednání je důležitá zejména z důvodu poskytnutí správnímu orgánu náležitých informací o osobnosti mladistvého, o jeho rodinných a sociálních poměrech. K těmto informacím by měl správní orgán přihlídnout zejména při určování sankce za spáchaný přestupek a následně při ukládání povinnosti úhrady nákladů řízení, která by měla být ukládána vždy s ohledem na sociální postavení mladistvého. Dalším procesním právem orgánu sociálně-právní ochrany dětí je možnost podání odvolání ve prospěch mladistvého.

Jak bylo výše uvedeno, je zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany dětí povinen zúčastnit se ústního jednání ve věci přestupku mladistvého. Na druhé straně, pokud se jedná o první spáchaný přestupek a chování mladistvého nevykazuje jiné závažné poruchy chování, nejedná se dle § 6 zákona o SPOD o dítě, na něž se vztahuje sociálně-právní ochrana dětí. Zároveň se dle prováděcí směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí, č. j. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné

péče, nezakládá dítěti spis Om. Přesto je běžnou praxí orgánu sociálně-právní ochrany dětí na takové jednání dítěte reagovat, a to zejména rozhovorem s rodiči mladistvého a výchovným pohovorem se samotným nezletilým. Další intervence orgánu sociálně-právní ochrany dětí není většinou v těchto případech nutná.

Jiná situace nastává při opakovaném páchání přestupků, či když mladistvý vykazuje jiné výchovné problémy nebo se potýká se sociálně patologickými problémy. V takovém případě je povinností orgánu sociálně-právní ochrany dětí věnovat dítěti náležitou pozornost. Zejména v rámci poradenské a preventivní činnosti, důkladného analyzování situace dítěte a následně v navrhování či ukládání výchovných opatření v případě, že předchozí učiněná opatření nevedla k nápravě. Poznatky z řízení o přestupku mohou orgánu sociálně-právní ochrany dětí pomoci v dalších práci s mladistvým a jeho rodinou.

4. 2 Trestní řízení vedené proti mladistvému

Trestněprávní odpovědnost mládeže a trestní procesní postupy v případě trestné činnosti mladistvých a dětí mladších patnácti let jsou od roku 2004 upraveny samostatnou právní normou - zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Základním hlediskem této právní úpravy je respektování charakteristiky nedospělého jedince. Na jedné straně je cílem ochránit mladistvého od patologického vývoje, kdy jsou dány předpoklady k odvrácení možné kriminální budoucnosti a na straně druhé ochrana společnosti před protiprávní činností. Z těchto důvodů jsou zákonem upraveny další úkoly a spolupráce široké škály dalších participujících státních i nestátních organizací. Kromě orgánů činných v trestním řízení participují v trestním řízení orgány sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba, které při řízení sehrávají nezastupitelnou roli. Dalšími zapojenými organizacemi jsou školy a školská zařízení, zdravotnická zařízení, registrované církve a náboženské společnosti, zájmová sdružení a další.

Účelem zákona o soudnictví ve věcech mládeže je především nalezení a uplatnění takového opatření, jež bude odrazovat od páčání další protispolečenské činnosti, nalezne takové společenské uplatnění, které bude odpovídat schopnostem a rozumovému vývoji nedospělého a zároveň povede k odčinění újmy vzniklé delikventním chováním.

Přijatou legislativní úpravou trestněprávní odpovědnosti mládeže velmi významně ovlivnila činnost mezinárodních organizací, jež své poznatky promítá do základních standardů a jednotlivých doporučení. Významné postavení mají především OSN a Rada Evropy.

Jedním ze základních dokumentů OSN je Úmluva o právech dítěte. Z hlediska trestní odpovědnosti mládeže a ukládaných sankcí jsou dle Hulmákové²³ zejména následující pravidla:

- požadavek na sledování nejlepšího zájmu dítěte,
- zákaz mučení, nelidského, krutého či ponižujícího zacházení,
- zákaz trestu smrti či trestu odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění,
- požadavek odděleného umístění od dospělých, s dospělými jen v případě, že by to bylo v zájmu dítěte,
- právo na udržování styku s rodinou,
- právo na právní pomoc a právo odvolat se proti rozhodnutí o odnětí svobody
- a další.

Kontrolu dodržování principů Úmluvy sleduje Výbor pro práva dítěte na základě přezkumu pravidelných zpráv podávaných členskými státy. Všeobecný komentář Výboru č. 10 (2007) k právům dítěte v rámci soudnictví pro mladistvé podal bližší výklad k jednotlivým článkům Úmluvy. „*Důraz je zde kladen na péči, dohled, poradenství, probaci, pěstounskou péči, výchovné programy a jiné alternativy ke stacionárním opatřením.*“²⁴

Další mezinárodními dokumenty specializující se na problematiku kriminality dětí a mládeže jsou:

---

²³ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013, xvi, 235 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-807-4004-506. str. 14.

²⁴ Tamtéž. str. 15.

- standardní minimální pravidla pro výkon soudnictví nad mládeží – Pekingská pravidla,
- pravidla OSN na ochranu mládeže zbavené svobody – Havanská pravidla,
- úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,
- evropská úmluva o výkonu práv dětí,
- doporučení Rady Evropy (87)20 týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže,
- doporučení Rady Evropy (2003)20 týkající se nových způsobů zacházení s kriminalitou mládeže a soudnictví nad mládeží,
- doporučení (2008)11 Výboru ministrů členskými státy k evropským pravidlům pro mladistvé pachatele podrobné sankcím nebo opatřením,
- pravidla Výboru Rady Evropy, týkající se soudnictví přátelského k dětem
- apod.

Základním pramenem hmotného trestního práva v České republice zůstává i v oblasti trestní odpovědnosti mládeže zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže má vůči němu postavení speciálního zákona, a proto jím upravené instituty mají přednost před obecnou úpravou.

V řízení v trestních věcech mladistvých vychází jednotlivá stadia řízení z trestního řádu a jedná se o stadia:

- přípravné řízení,
- předběžné projednání obžaloby,
- hlavní líčení,
- opravné řízení,
- vykonávací řízení.

Příčemž trestním řízením ve věcech mladistvých je rozuměno řízení dle trestního řádu a zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Mladistvým se pro účely tohoto zákona rozumí osoba, která dovršila patnáctý rok svého věku a nepřekročila osmnáctý rok věku.

Proviněním se rozumí trestný čin spáchaný mladistvým. Jedná se pouze o jiné terminologické vymezení trestného činu. Pro posouzení provinění spáchaného mladistvým platí trestní zákon.

Základní zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže:

Základní zásady jsou zpravidla obsaženy v každém právním předpise a vyjadřují nejdůležitější principy a charakter dané oblasti. Zákon o ZSM „*vychází především z předpokladu, že mládež, s ohledem na svá věková specifika vyžaduje zvláštní způsob zacházení, a proto je třeba každou trestní věc řešit individuálně s cílem obnovit narušené sociální a právní vztahy a ve vhodných případech využít alternativních způsobů řešení trestních věcí.*“²⁵ Za své chování musí nést mladistvý následky volené s ohledem na jeho věk a dosažený stupeň vývoje. Předpokládá se nejen vedení k životu v souladu se zákonem, ale také poskytování poradenství a pomoci.

Zásady hmotně právní:

- Zásada stíhání ze zákonných důvodů a zákazu retroaktivity zákona – zásada vyjadřuje vztah tohoto zákona k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, zejména k zásadě stíhání jen ze zákonných důvodů. Mladistvý nemůže být stíhán pro trestný čin, který nebyl trestným činem v době, kdy byl spáchán.
- Zásada podpůrnosti represe a prioritního postavení prevence – zákon přikazuje upřednostňovat alternativní postupy a opatření zaměřené na prevenci a sociální integraci před represivními trestními opatřeními.
- Zásada přiměřenosti uloženého opatření – je stanoven požadavek individualizace odpovědnosti s přihlédnutím k věku, osobnosti, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, rodinným, sociálním a osobnostním poměrům ve vztahu k povaze spáchaného činu.
- Zásada zákazu diskriminace – důvodem k uložení opatření nemůže být politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého.

Zásady procesně právní:

- Zásada přiměřenosti, preventivního působení řízení a spolupráce orgánů činných v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže s orgány sociálně-právní ochrany dětí – „*V řízení podle tohoto zákona je třeba postupovat s přihlédnutím*

---

²⁵ ŠUBRT, Milan. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 2., rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2010, 286 s. ISBN 978-80-7251-333-8. str.18.

*k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí.*²⁶

- Zásada ochrany soukromí a presumpce neviny – je zajištěna ochrana dětí mládeže před negativními dopady řízení.
- Zásada rychlosti řízení – umožňuje rychlou reakci a případný postih tak, aby se výchovný účel neminul svým účinkem. Postih by měl následovat co nejdříve po spáchání protiprávního jednání.
- Zásada satisfakce a reparace – zákon umožňuje vést mladistvé k odstranění následků provinění a náhradě škody, která byla jejich jednáním způsobena.
- Zásada specializace – všechny zúčastněné osoby participující v trestním řízení mladistvých musí mít zvláštní specializaci na problematiku zacházení s mládeží.

Opatření ukládaná mladistvým

Účelem ukládaných opatření mladistvým pachatelům trestné činnosti je především působení na dosud ještě mentálně, morálně a sociálně nezralého dospívajícího jedince, jejichž prostřednictvím by mělo docházet k vytváření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého s ohledem na dosažený stupeň vývoje, osobní vlastnosti, rodinnou výchovu a prostředí a chránit nezletilce před škodlivými vlivy a předcházet dalším proviněním.

Mezi druhy ukládaných opatření patří:

Výchovná opatření, jejichž hlavním účelem je vytvoření podmínek pro „*vhodné společenské uplatnění mladistvého, jeho ochranu před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.*“²⁷

Výchovnými opatřeními se rozumí:

---

²⁶ ŠUBRT, Milan. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 2., rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2010, 286 s. ISBN 978-80-7251-333-8. str.22.

²⁷ ŠUBRT, Milan. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 2., rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2010, 286 s. ISBN 978-80-7251-333-8. str.33.

- dohled probačního úředníka,
- probační program,
- výchovné povinnosti,
- výchovná omezení,
- napomenutí s výstrahou.

Ochranná opatření, ke kterým řadíme:

- ochranné léčení,
- zabezpečovací detence,
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- ochranná výchova.

Trestní opatření, kterými jsou:

- obecně prospěšné práce,
- peněžitá opatření,
- peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- zákaz činnosti,
- vyhoštění,
- domácí vězení,
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Vazba

Vazba v trestním řízení a s ní spojené úkoly orgánu sociálně-právní ochrany dětí zasluhuje samostatnou pozornost. Do vazby lze vzít mladistvého pouze tehdy, nelze-li jejího účelu dosáhnout jinak. Účelu vazby lze dosáhnout procesními prostředky nahrazujícími vazbu (záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, písemným slibem mladistvého, dohledem probačního úředníka) nebo neprocesními prostředky nahrazujícími vazbu (umístěním ve výchovném zařízení). Toto jsou orgány činné podle tohoto zákona povinny zkoumat v každém stadiu řízení. Úvaha, zda jiná forma zajištění mladistvého nepřichází v úvahu, musí obsahovat odůvodnění rozhodnutí o vazbě, včetně rozhodnutí o trvání vazby.

Vazba mladistvého může trvat pouze nezbytně nutnou dobu, ne déle než dva měsíce. Jde-li o závažné provinění, nesmí trvat déle než šest měsíců. Ze závažných

důvodů může být tato lhůta prodloužena o další dva měsíce, v případě zvlášť závažných důvodů o dalších 6 měsících.

Působení orgánů sociálně-právní ochrany dětí v trestním řízení proti mladistvému

Povinnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí v trestním řízení proti mladistvému jsou dány především zákonem o SPOD a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

V zákoně o SPOD v § 32 odst. 4, písm. b) je zakotvena účast na trestním řízení vedeném proti mladistvému. Ve stejném ustanovení zákona, písm. d) je stanovena spolupráce s příslušným střediskem Probační a mediační služby. Zákon hovoří zejména o spolupráci při zjišťování poměrů mladistvého pro účely trestního řízení a při výkonu opatření uložených mladistvému. V § 34 je upravena spolupráce s věznicemi.

Jak bylo výše uvedeno, řízením dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže v souvislosti s příslušnými ustanoveními trestního řádu se rozumí vyšetřování, projednávání i rozhodování o trestných činech páchaných mládeží. Spolupráci orgánů činných podle tohoto zákona a orgánů sociálně-právní ochrany dětí nařizuje § 36 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Předpokládá se, že mladistvý, který se dopustil protiprávního jednání, potřebuje nejen dohled a vedení k životu v souladu se zákonem, ale s ohledem na svou mentální a morální úroveň či sociální postavení také poradenství a pomoc. Tuto působnost zajišťuje na základě zákona o SPOD orgán sociálně-právní ochrany dětí, jímž je obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí se dozvídá o spáchání provinění mladistvou osobou zpravidla po zahájení trestního stíhání. § 60 zákona o soudnictví ve věcech mládeže ukládá povinnost o zahájení trestního řízení bez zbytečného odkladu mimo zákonného zástupce a Probační a mediační službu informovat též orgán sociálně-právní ochrany dětí. Zákon neukládá povinnost zasílat opis usnesení o zahájení trestního stíhání, v praxi však s ohledem na požadavek, aby informace obsahovala popis skutku i kvalifikaci provinění, bývá informovanost zajištěna právě doručením opisu usnesení o zahájení trestního stíhání.

Zároveň s opisem o zahájení trestního stíhání zpravidla orgán činný podle tohoto zákona zasílá též žádost o zjištění poměrů mladistvého. § 55 ukládá orgánu sociálně-právní ochrany dětí a případně též probační a mediační službě povinnost zpracovat

písemnou zprávu o poměrech mladistvého. Zpracování zprávy o poměrech mladistvého je věnována značná pozornost. Zákon přesně vymezuje oblasti, kterým je třeba se v řízení proti mladistvým věnovat, tzn. oblasti, které má obsahovat i zpráva o poměrech mladistvého. Jedná se jednak o příčiny provinění mladistvého a skutečnosti významné pro posouzení osobních, rodinných a jiných poměrů mladistvého a dále stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry a prostředí, v němž žije a je vychováván, jeho chování před i po spáchání provinění a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků pro jeho nápravu. Vyžaduje se též posouzení, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné nebo trestní opatření.

§ 56 zákona o soudnictví ve věcech mládeže dává možnost soudu pro mládež nebo státnímu zástupci vyžádat pro zjištění podrobnějších informací pro další postup zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého. Zpráva musí být písemná a jejím obsahem je věk mladistvého, stupeň jeho zralosti, postoj k provinění, ochota zajistit nápravu způsobených škod, rodinné poměry včetně vztahu mladistvého k jeho rodičům, stupeň vlivu rodičů na něho a vztah mezi vrstevníky, širší rodinou a blízkým sociálním okolím, záznamy o školní docházce, chování, přehled o předchozích proviněních a opatření vůči němu použitých včetně popisu jejich výkonu.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí čerpá při vypracování zpráv dle uvedených ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže z několika zdrojů. Pro kvalitní posouzení osobnosti mladistvého, včetně jeho rodinných a sociálních poměrů, nelze vycházet pouze z jednostranných informací. Postup při zjišťování poměrů mladistvého je značně individuální, přesto lze shrnout několik společných znaků. Nezbytným krokem je oslovení a navázání spolupráce se samotným mladistvým obviněným a jeho zákonnými zástupci. Osobní kontakt a vedení rozhovoru spojeného s pozorováním vzájemné interakce v prostředí, ve kterém se dítě zdržuje (šetření v místě bydliště), je velmi důležitým zdrojem informací. Zákon o SPOD ukládá povinnost jednat při činnostech sociální kurately, je-li to účelné, v prostředí, kde se dítě zdržuje. Z dalších zdrojů, ze kterých kurátor pro mládež ve většině případů čerpá při zpracování zprávy, jsou zprávy školy a školských zařízení, zaměstnavatelů, obcí, případně dalších subjektů v případě, že byl mladistvý jejich klientem. Nezbytná je též spolupráce s pracovníky Probační a mediační služby. Důležitost spolupráce se střediskem Probační a mediační

služby dokládá i ustanovení § 32 odst. 4, písm. d) zákona o SPOD, které považuje výše uvedenou spolupráci zejména při zjišťování poměrů mladistvého pro účely trestního řízení jako jednu z oblastí, na něž se zaměřuje sociální kuratela. Významným zdrojem informací je též spisová dokumentace vedená orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

S ohledem na požadavek zákona o soudnictví ve věcech mládeže, aby veškeré úkony řízení byly prováděny tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení, požadavek, na jednání s mladistvými s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně hrožen, zúčastňuje se těchto úkonů zpravidla též pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tato účast není ovšem nikde v zákoně stanovena, v trestním řádu je zakotveno ustanovení týkající se pouze výslechu svědka mladšího osmnácti let a je pouze na vůli orgánu činného v trestním řízení, zda o výslechu orgán sociálně-právní ochrany dětí informuje či nikoliv.

Mladistvý musí mít od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedeny úkony, obhájce, který se účastní veškerých úkonů podle trestního řádu. Nutná obhajoba je koncipována v zákoně s ohledem na nedostatečnou schopnost mladistvého hájit se. Obhájce by měl mimo jiné dohlédnout i na zákonnost prováděného úkonu.

Pokud je mladistvý vzat do vazby, musí být o tomto vyrozuměn bez zbytečného odkladu též orgán sociálně-právní ochrany dětí. Orgány činné podle tohoto zákona musí při přezkoumávání, zda trvají důvody vazby, spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má dle zákona o SPOD povinnost minimálně jednou za tři měsíce navštívit dítě, které je ve výkonu vazby. Důvodem takové návštěvy je zejména projednání možnosti zaměstnání nebo přípravy na budoucí povolání po ukončení výkonu vazby. Pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí má právo přístupu do věznice, právo nahlížení do dokumentace a právo osobního kontaktu s dítětem ve výkonu vazby.

O hlavním líčení a veřejném zasedání soudu pro mládež je orgán sociálně-právní ochrany vždy vyrozuměn. Současně s doručením vyrozumění o hlavním líčení by v zájmu zajištění řádné přípravy měla být orgánu sociálně-právní ochrany dětí doručena též obžaloba či návrh na potrestání. Zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí má právo v řízení před soudem pro mládež činit návrhy, klást vyslychaným otázky

a náleží mu též právo závěrečné řeči. Úloha orgánu sociálně-právní ochrany dětí v řízení před soudem spočívá především v co nejpodrobnějším informování soudu o sociálním zázemí nezletilého, jeho postojích a okolnostech, které vyústily až k podání obžaloby či návrhu na potrestání.

Opis rozsudku je vždy doručen též orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který disponuje právem ve prospěch mladistvého, a to i proti jeho vůli, podat opravný prostředek. Z mimořádných opravných prostředků může orgán sociálně-právní ochrany dětí podat návrh na povolení obnovy.

Orgán sociálně-právní ochrany doprovází mladistvého v průběhu celého trestního řízení. Mimo poskytování poradenství, v tomto případě týkající se trestního procesu, jsou jeho činnosti směřovány k působení na mladistvého a jeho rodiče vedoucí k životu bez porušování společenských pravidel, pomoci k překonávání problémů vedoucích k negativním projevům v chování a volbě takových prostředků působení, aby účinně působily na děti a jejich sociální postavení. Působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí nekončí pravomocným rozhodnutím soudu pro mládež o uložení opatření, ale je nutné věnovat i nadále rodině a mladistvému náležitou pozornost a vést k dalšímu životu bez porušování společenských norem.

4.3 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje ve III. hlavě, v ustanoveních § 89 – 96 řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. V plné míře se na toto řízení vztahují i obecná ustanovení uvedená v první části zákona, tedy účel zákona a vymezení základních pojmů a zásad, na kterých je zákon založen. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let pouze činnost státního zástupce a soudu pro mládež. „*Dopustí-li se dítě mladší než patnácti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93.*“²⁸

---

²⁸ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář.* 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, xxii, 1043 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 80-717-9829-0. str. 789.

Dítětem mladším patnácti let se pro účely tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok svého věku. Zákon nestanoví spodní věkovou hranici, nicméně je předpokladem odpovědnosti nezletilých schopnost ovládnout své jednání a posoudit jeho následky.

V případě, že se dítě mladší patnácti let dopustilo činu jinak trestného je státní zastupitelství povinno bezodkladně podat návrh na uložení opatření. Účastníky řízení o uložení opatření jsou nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, a další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Opatrovníkem nezletilého ustanoví soud pro mládež advokáta.

Opatření ukládaná soudem pro mládež dětem mladším patnácti let

Účelem ukládaných opatření je rychlá a adekvátní reakce na spáchaný čin, předcházení jeho opakování a vytvoření podmínek pro další sociální a duševní rozvoj dětí. „*Primární je zde výchovné působení na tyto děti, jejich ochrana před škodlivými vlivy obnovení jejich sociálního zázemí.*“²⁹

Soud pro mládež může zejména na základě předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření uložit opatření:

- výchovnou povinnost,
- výchovné omezení,
- napomenutí s výstrahou,
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- dohled probačního úředníka,
- ochrannou výchovu.

Postačuje-li dosažení účelu zákona projednání činu před soudem nebo státním zástupcem, může soud pro mládež upustit od uložení opatření. Vzhledem k tomu, že není pedagogicko-psychologické vyšetření před uložení opatření zákonem výslovně vyžadováno, nahrazuje jej v praxi zpráva orgánu sociálně-právní ochrany dětí

---

²⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, xxii, 1043 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 80-717-9829-0. str.836.

o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a jeho vyjádření k podanému návrhu, kterou vyžaduje před řízením ve věci soud pro mládež. Ve složitějších případech, vyžadujících odborné posouzení, navrhuje orgán sociálně-právní ochrany dětí důkaz přibráním znalce z oboru dětské psychologie a psychiatrie.

Působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí v řízení vedeném proti dítěti mladším patnácti let

Přestože zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje ve věcech dětí mladších patnácti let pouze činnost státního zástupce a soudu pro mládež, nikoliv činnost orgánů činných v trestním řízení, orgán sociálně-právní ochrany dětí vstupuje do řízení již ve stadiu předsoudního řízení.

Pokud dojde policejní orgán ke zjištění, že se vyšetřovaného skutku dopustilo dítě mladší patnácti let a jedná se o čin jinak trestný, je povinen bezodkladně o této skutečnosti informovat státního zástupce a orgán sociálně-právní ochrany dětí. Prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí lze dítě mladší patnácti let předvolat ke služebnímu úkonu, např. výslechu. Současně je stanoveno, že služební úkon lze s dítětem mladším patnácti let provést pouze za přítomnosti orgánu sociálně-právní ochrany nebo osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže.

Při výslechu dítěte dbá pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí především na to, aby byla vždy zachována práva a důstojnost dítěte a chráněny jeho zájmy. Sleduje, zda bylo dítě ze strany policejního orgánu řádně poučeno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost a zda jsou kladené otázky formulovány s ohledem na výše uvedené tak, aby byly pro dítě srozumitelné a pochopitelné. Po skončení výslechu dbá na to, aby byl nezletilý s protokolací osobně seznámen a měl možnost se před případným podpisem k protokolaci vyjádřit.

Pokud sociální pracovník shledá, že výslech trvá nepřiměřeně dlouho, nevhodným způsobem, v nevhodném prostředí či orgány činné v trestním řízení nerespektují ustanovení trestního řádu, využije svých zákonných kompetencí a upozorní vyšetřujícího. V případě, že tyto zákonné kompetence orgány činné v trestním řízení nerespektují, vyrozumí OSPOD státního zástupce vykonávajícího dozor nad zachováním zákonnosti v trestním řízení. Jak bylo výše uvedeno, dbá zejména na dodržování práv, důstojnosti a chráněných zájmů dítěte. Výslech dětí mladších patnácti

let nelze s výjimkou neodkladných nebo neopakovatelných úkonů provádět v době od 22.00 hodin do 6.00 hodin. Dítěti musí být v průběhu výslechu zabezpečen dostatek jídla a tekutin, dbá se na dodržování hygienických podmínek s možností použití toalety. Sociální pracovník je dítěti v průběhu výslechu nápomocen ve všech oblastech.

V řízení před soudem pro mládež ve věci dítěte mladšího patnácti let je orgán sociálně-právní ochrany dětí vždy účastníkem řízení, resp. v postavení procesního účastníka, nikoliv opatrovníka dítěte. Tím je ustanoven vždy advokát.

Účast orgánu sociálně-právní ochrany dětí v řízení umožňuje soudu důkladně zjistit poměry, ve kterých dítě žije, jaká byla dosavadní péče o něj apod. V tomto ohledu lze analogicky postupovat stejně jako v řízení mladistvých (dle § 55 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), viz výše.

Dítě v řízení nemusí být vyslechnuto, přesto jeho názor musí být zjištěn vždy, například prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí by měl vyjádření dítěte hodnotit v souvislosti se sociálním prostředím dítěte a jeho osobnostními charakteristikami a poskytnout soudu pro mládež komplexní informace o životní situaci dítěte a příčinách jeho problémů.

Nestanoví-li zákon jinak, postupuje soud pro mládež podle předpisů upravující občanské soudní řízení. Orgánu sociálně-právní ochrany dětí náleží v řízení práva spojená s účastenstvím.

Stejně jako v řízení ve věci mladistvých je orgán sociálně-právní ochrany dětí v řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let doprovázejícím orgánem, poskytujícím poradenství, pomoc a podporu v překonávání překážek spojených s negativními projevy v chování. Zákon o SPOD předpokládá, že kurátor pro děti je s dítětem a jeho rodinou v osobním styku a volí vhodné prostředky působící na zamezení dalších výchovných problémů dětí. Zároveň i v případě dítěte mladšího patnácti let, které spáchalo čin jinak trestný platí, že práce s rodinou nezletilého dítěte a se samotným dítětem pro orgán sociálně-právní ochrany dětí nekončí vydáním pravomocného rozsudku, ale je naopak dalším podnětem pro efektivní vedení dítěte k životu bez porušování společenských norem.

5 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA

5.1 Institut ústavní výchovy

Ústavní výchovu upravuje ve své druhé části, v § 971 a násl. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Procesní rozhodování o ústavní výchově je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

„Jsou-li výchova dítěte jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu.“³⁰

Soud je povinen vždy, pokud nastala situace, která je v rozporu se zájmem dítěte přijmout adekvátní opatření na jeho ochranu. Institut ústavní výchovy je považován za institut sankčního charakteru, ke kterému soud přistupuje zpravidla po vyčerpání jiných opatření, která byla učiněna, a která nevedla k nápravě. Zároveň je soud povinen zvážit, zda není možné přednostně svěřit dítě do péče fyzické osoby. Ústavní výchova je subsidiárním opatřením, tedy poslední forma opatření ochrany dítěte. I z těchto důvodů je institut ústavní výchovy v novém občanském zákoníku zařazen až za jiné individuální formy péče, přičemž individuální formou péče se rozumí i péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy může učinit jen soud. Ten je přednostně povinen zohlednit zájem dítěte, bez opominutí práva rodičů na společný život se svým dítětem. Při rozhodování o ústavní výchově je soud vázán nejen tímto zákonem, ale i dalšími mezinárodními závazky České republiky. Při rozhodování je nutné zohlednit též judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

Je zákonem stanoveno, že důvodem pro nařízení ústavní výchovy nemohou být samy o sobě pouze nedostatečné bytové či majetkové poměry rodiny, která je jinak řádnou výchovu dětí a plnění dalších povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti schopna zabezpečit.

---

³⁰ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2. str. 422.

Ústavní výchovu je soud oprávněn nařídit nejdéle na dobu tří let. Před uplynutím této doby, v případě, že důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, je soud oprávněn ústavní výchovu prodloužit, a to i opakovaně, nejdéle však na dobu tří let. Než soud o prodloužení rozhodne, zůstává dítě v ústavní výchově i po uplynutí doby stanovené dřívějším rozhodnutím soudu. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až o jeden rok po dosažení zletilosti. V praxi tímto důvodem bývá zejména příprava na budoucí povolání započatá v zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy.

Při nařizování ústavní výchovy soud zároveň v rozhodnutí označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Při rozhodování o nejvhodnějším zařízení je prvotním hlediskem zájem dítěte a vzdálenost zařízení od bydliště rodičů či jiných osob dítěti blízkých. Dbá se, aby byla tato vzdálenost co nejbližší. Při rozhodování o zařízení přihlíží soud k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Současně s rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy soud stanoví rozsah vyživovací povinnosti rodičů.

Jakmile se soud dozví, že pominuly důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, neprodleně ústavní výchovu zruší a současně rozhodne o osobě, které bude dítě svěřeno do péče. Soud samotný je po dobu nařízení ústavní výchovy nejméně jednou za šest měsíců povinen zkoumat, zda taková situace, za níž by mohlo dojít ke zrušení ústavní výchovy, či svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče, nenastala. K tomuto účelu v pravidelných intervalech vyžaduje zprávy od orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zjišťuje stanovisko a názor dítěte a jeho rodičů. Při zjišťování stanoviska dítěte by měl soud dítě přiměřeně jeho věku a rozumové vyspělosti poučit.

Zvláštním institutem je předběžné opatření upravující poměry dítěte dle § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních užívané v souvislosti s § 924 zákona č. 89/2012 Sb. Uvedené instituty upravují otázku okamžitého zásahu soudu v případě, kdy se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče nebo je-li jeho život, normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně narušen či ohrožen. V takovém případě je soud povinen předběžným opatřením na nezbytně nutnou dobu upravit poměry dítěte a nařídit umístění do vhodného prostředí, které v rozhodnutí označí. Vhodným prostředím je zákonem myšleno výchovné prostředí u osoby nebo v zařízení, kde bude nezletilému s ohledem na jeho fyzický a psychický stav, rozumovou vyspělost zajištěna řádná péče. Prostor, do kterého má být dítě umístěno, musí být označeno již v návrhu.

O předběžném opatření rozhoduje soud na návrh, přičemž jediným možným navrhovatelem je příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. O návrhu je soud povinen rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání.

5.2 Institut ochranné výchovy

Ochranná výchova je ochranným opatřením ukládaným mladistvým pachatelům dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Stejně jako ústavní výchova je ochranná výchova subsidiárním opatřením, které lze aplikovat až v případě, že nepostačuje uložení jiných méně intenzivních opatření. Zároveň je subsidiárním opatřením k ústavní výchově. Účelem ochranné výchovy je vhodnou výchovou odstranit možnost vzniku dalších pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy.

Základní podmínkou pro uložení ochranné výchovy je uznání viny pro provinění, tzn. odsouzení mladistvého. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu za podmínek stanovených § 22 odst. 1, tedy pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v rodině, dosavadní výchova byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy dle občanského zákona. Zabývat se těmito skutečnostmi je úkolem soudu pro mládež, který je povinen náležitě a úplně zjišťovat poměry mladistvého. Zpravidla je v případě, že soud zvažuje uložení institutu ochranné výchovy, který závažným způsobem zasahuje do života mladistvého, přibrán znalec z oboru zdravotnictví se specializací dětská psychologie nebo dětská psychiatrie.

Trvání ochranné výchovy je omezeno dosažením účelu uložení ochranné výchovy, kdy, byl-li účel ochranné výchovy dosažen, mladistvý je propuštěn a dále věkem mladistvého, neboť ochranná výchova trvá do osmnáctého roku věku mladistvého. V případech, kdy vyžaduje zájem mladistvého její prodloužení, může soud prodloužit ochrannou výchovu do devatenáctého roku věku. V praxi takovým důvodem stejně jako u ústavní výchovy bývá například možnost ukončení odborné výuky

k přípravě na budoucí povolání apod. K pravomocnému rozhodnutí o prodloužení musí dojít ještě před dosažením tohoto věku.

Za podmínek stanovených zákonem může soud pro mládež rozhodnout o přeměně ochranné výchovy v ústavní výchovu. Základní podmínkou je dosažení převýchovy mladistvého takového stupně, že lze očekávat řádné chování i bez omezení, kterým byl podroben při výkonu ochranné výchovy. Zároveň dosud nepominuly všechny okolnosti, pro které byla ochranná výchova uložena a nelze ji tak zrušit. V rozhodnutí o přeměně označí zařízení, ve kterém bude nadále ústavní výchova vykonávána. Soud pro mládež může využít také institutu podmíněného umístění mimo výchovné zařízení za splnění výše uvedených podmínek. Nad výchovou mladistvého může stanovit dohled nebo uložit jiné výchovné opatření. V tom případě v rozhodnutí uvede konkrétní místo jeho pobytu, případně i pracoviště. V případě podmíněného umístění mimo ústavní zařízení je vhodné nařídít dohled probačního úředníka. Probační úředník při výkonu dohledu nejen zajišťuje kontrolu nad vedením řádného života mladistvého, ale zároveň jej doprovází a je nápomocen při návratu do rodiny i dalšího širšího sociálního prostředí. Soud není vázán při rozhodování o přeměně ochranné výchovy návrhem, může rozhodnout i bez návrhu, nebo na návrh státního zástupce, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační služby, zařízení, v němž je ochranná výchova realizována nebo na žádost mladistvého.

Oba výše uvedené instituty, tedy podmíněné umístění mimo výchovné zařízení a přeměnu ochranné na ústavní výchovu může soud v případě, že mladistvý nesplní očekávání řádného chování i bez dohledu výchovného zařízení, zrušit. Zároveň o zrušení rozhodne, že se ve výkonu ochranné výchovy pokračuje ve výchovném zařízení. V tomto případě soud rozhoduje na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí, státního zástupce, probačního úředníka či může rozhodnout bez návrhu na základě vlastních poznatků.

5.3 Výkon ústavní a ochranné výchovy

Ústavní a ochranná výchova je vykonávána ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, která poskytují plné přímé zaopatření dětem s nařízenou

ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou nebo umístěným do zařízení na základě předběžného opatření. Zařízení zajišťují dítěti na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu zdravého vývoje dítěte, řádné výchovy a vzdělávání. „ ... musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.“³¹

Zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Legislativně upravuje výkon ústavní a ochranné výchovy zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Diagnostický ústav přijímá zpravidla děti s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou nebo na základě předběžného opatření. Po provedení komplexního psychologického a speciálně-pedagogického vyšetření navrhuje umístění dítěte do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovného ústavu. Dle potřeb dítěte plní diagnostický ústav úkoly diagnostické (psychologické a pedagogické vyšetření dítěte), vzdělávací (zjištění úrovně dosažených dovedností a znalostí a stanovení specifických vzdělávacích potřeb), terapeutické (vedení směřující k nápravě poruch v chování dítěte a sociálních vztahů), výchovné a sociální (vztahující se k osobnosti dítěte a jeho rodinné a sociální situaci), organizační (v souvislosti s návrhem na umístění dítěte do dalšího zařízení) a koordinační (sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu, spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí). Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů. Základní organizační jednotou je výchovná skupina nejméně čtyř a nejvíce šesti dětí. Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny jsou členěny dle pohlaví dítěte nebo dle věku dítěte.

---

³¹ Česká republika. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních o změně některých dalších zákonů. In: 109/2002 Sb., 2002. Dostupné z: Systém ASPI – stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s. § 1.

Dětský domov je zařízení, do něhož jsou umisťovány děti ve věku od tří do osmnácti, resp. dvaceti šesti let, které nemají závažné poruchy chování. Děti v dětských domovech zpravidla navštěvují školu, která není součástí zařízení. Dětský domov plní úkoly dle individuálních potřeb dítěte, zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupinka, kterou tvoří nejméně šest a nejvíce osm dětí.

Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky se závažnými poruchami chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, děti s uloženou ochrannou výchovou. V případě, že dítě pro pokračující výchovné problémy nemůže navštěvovat po ukončení povinné školní docházky střední školu mimo zařízení, je přemístěno do výchovného ústavu. Organizační jednotkou dětského domova se školou je rodinná skupinka s nejméně pěti a nejvíce osmi dětmi.

Výchovný ústav pečuje o děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Nebo dítě mladší patnácti let s uloženou ochranou výchovou, které má závažné výchovné problémy neumožňující umístění do dětského domova se školou. Ve zvláštních případech závažných poruch chování lze do výchovného ústavu umístit i dítě mladší dvanácti let. Plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Pro děti s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou se zřizují výchovné skupiny odděleně. Organizační jednotkou je ve výchovném ústavu výchovná skupina nejméně pěti a nejvíce osmi dětí.

5. 4 Působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při práci s dětmi v ústavní a ochranné výchově

První povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyplývá, při nařizování ústavní výchovy z občanského zákona § 971 odst. 4, který stanoví soudu při rozhodování o zařízení, do kterého má být dítě umístěno, přihlídnout k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tato povinnost je zakotvena i v zákoně o SPOD v § 14 odst. 4, který stanoví povinnost podat soudu vyjádření pro potřeby určení

zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zároveň se snaží zabezpečit, aby sourozenci byli v ústavním zařízení umístěni společně.

K dalším úkolům souvisejícím bezprostředně s nařizováním ústavní výchovy je povinnost sjednat dobu a místo přijetí do příslušného zařízení. V první řadě při tom vyzve rodiče, aby ve stanoveném termínu dítě do zařízení předali. Případně může s jejich souhlasem zabezpečit umístění sám. V případě, že se rodiče nepodrobí rozhodnutí soudu, je orgán sociálně-právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností oprávněn podat soudu návrh na výkon rozhodnutí.

V průběhu výkonu ústavní nebo ochranné výchovy je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen sledovat dodržování práv dítěte v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, v domovech pro osoby se zdravotním postižením a v dětských domovech pro děti do tří let věku. „*Sleduje zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči.*“³² Zákonem je stanovena povinnost nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, a nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče těchto dětí. Je důležité zjistit, zda jsou v zařízení respektována základní práva dítěte a především sledovat, zda stále trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení a pokud možno řešit jeho situaci návratem do rodiny nebo některou z forem náhradní rodinné péče a zabránit tak zbytečně dlouhému pobytu dítěte v ústavním zařízení. Účelem návštěv u rodičů je poskytnout rodiči pomoc zejména v uspořádání rodinných poměrů, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, pomoc při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, poskytnout či zprostředkovat poradenskou pomoc apod.

Při návštěvě dítěte v ústavním zařízení je zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany dětí oprávněn hovořit s dítětem o samotě, bez přítomnosti dalších osob a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede. Toto ustanovení koresponduje s právy dítěte dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních, kde je zaručeno právo dítě požádat o osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí a s povinnostmi

---

³² Česká republika. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: 505/2012. 2012. Dostupné z: Systém ASPI- stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s. § 29 odst. 1.

ředitele stanovenými stejným zákonem - povinnost podat orgánům sociálně-právní ochrany dětí informace o dítěti. Obdobné povinnosti ústavnímu zařízení stanoví i zákon o SPOD. Jedná se zejména o povinnost zajistit zaměstnanci vykonávajícímu návštěvu u dítěte přístup do zařízení a poskytnout mu potřebné dokumenty vztahující se k dítěti a jeho rodině, umožnit styk s dítětem, oznamovat úřadu obce s rozšířenou působností dětí, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče, odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností nebo jinému státnímu orgánu bez kontroly jeho obsahu, informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí o nadcházejícím propuštění dítěte apod.

V případě, že zaměstnanec vykonávající návštěvu dítěte zjistí při návštěvě zařízení porušení jeho povinností vyplývajících z tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit zřizovateli ústavního zařízení, případně orgánu, který je zřizovateli nadřízen a zároveň soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu. Po oznámení porušení povinnosti sleduje příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, zda došlo k odstranění zjištěných nedostatků a působí k přijetí opatření vedoucích k nápravě.

Ředitel ústavního zařízení může po předchozím souhlasu orgánu sociálně-právní ochrany dětí povolit dítěti pobyt u rodičů popřípadě u jiných osob. Smyslem uvedeného ustanovení je zamezit neúčelnému a nevhodnému povolování pobytu mimo ústavní zařízení. Vydává se s přihlédnutím zejména k rodinnému a sociálnímu prostředí a individuálnímu plánu. Písemný souhlas musí obsahovat určení osoby, u které bude dítě pobývat, délku a místo pobytu. I v případě, kdy je dítěti povolen pobyt mimo ústav, musí být zajištěna jeho ochrana a musí být možná kontrola prostředí a péče o dítě při jeho pobytu mimo zařízení. Důležité je i posouzení rodinného a sociálního prostředí, v němž bude dítě pobývat, a to zejména v případech, kdy dítě bylo z důvodu nevhodného prostředí odejmuto. V případě dítěte s nařízenou ústavní výchovou lze povolit pobyt mimo ústav při prvním pobytu u rodičů v rozsahu nejvýše třiceti kalendářních dnů. Tato doba může být prodloužena, vyjma případů, kdy byla uložena ochranná výchova.

Zajištění návazné péče dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou

Zajištění návazné péče dětem odcházejícím z ústavního zařízení je velmi důležitou součástí sociálně-právní ochrany dětí. Mnohé výzkumy a literatura hovoří o obtížích, které doprovází návrat dětí, které prožily značnou část svého života v ústavním zařízení do reálného života. Příčinou těchto obtíží jsou často zkreslené, až nereálné představy o životě mimo zařízení. Orientace ve společnosti je pro tyto děti velmi komplikovaná. Potýkají se s problémy na trhu práce, s hledáním zaměstnání, vhodného bydlení, problémy mají v oblasti navazování mezilidských vztahů apod. Důvodem je nedostatek psychosociálních dovedností, neznalost a nezkušenost při tvorbě hodnot vztahujících se k práci, vzdělání apod. Zajištění návazné péče dětem s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, dětem s uloženou ochrannou výchovou a dětem vzatým do vazby i po dosažení zletilosti, tak jak stanoví zákon o SPOD má za cíl pomoci těmto dětem začlenit se do běžného života společnosti, do rodinného a sociálního prostředí, obnovit jejich narušené sociální vztahy a zamezit opakování protiprávní činnosti. Zákon o SPOD při realizaci zajištění návazné péče nejen předpokládá, ale přímo stanovuje povinnost spolupráce kurátora pro mládež zejména s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, s krajskou pobočkou Úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Nezřídka bývá klient před propuštěním seznámen s kurátorem pro dospělé, který mu poskytne informace o možnostech jeho pomoci.

Dalším předpisem, který předpokládá zajištění návazné péče, jsou standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí zavedené do činností orgánů sociálně-právní ochrany dětí vyhláškou č. 473/2012, o provedení některých ustanovení zákona o SPOD. Standard č. 14 - návaznost výkonu sociálně-právní ochrany dětí na další subjekty ukládá orgánům sociálně právní ochrany povinnost intenzivně se věnovat přípravě na samostatný život dětí starších šestnácti let, které se nachází v ústavní výchově, v náhradní rodinné péči nebo v péči kurátora pro mládež.

Základním zdrojem pro zajištění návazné péče je individuální plán ochrany dítěte, který by měl korespondovat s výchovně vzdělávacím plánem činností zpracovávaným ústavním zařízením dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy. Individuální plánování zajištění návazné péče by mělo vznikat v součinnosti všech zainteresovaných subjektů. Témata jsou volena individuálně dle konkrétního případu. Obecně je lze shrnout do oblastí:

- rodinných a sociálních vztahů,
- vzdělávání,
- zaměstnání,
- ekonomické situace,
- bytových podmínek,
- možností základního a sociálního poradenství,
- návazných sociálních služeb
- a další.

Je nutné si uvědomit, že kurátor pro mládež má možnost s již zletilým klientem pracovat pouze na bázi jeho dobrovolnosti. Je tedy nutné, aby veškerá pomoc, podpora a vedení bylo směřováno již do období před dosažením zletilosti. Zásadní oblastí by mělo být intenzivní poskytování informací o možnostech další spolupráce se subjekty v této oblasti působícími.

6 SPOLUPRACUJÍCÍ INSTITUCE

Při výkonu svých činností je pro orgán sociálně-právní ochrany dětí zásadní spolupráce s dalšími institucemi či organizacemi. Hodnocení dítěte ze strany participujících organizací jsou důležitým zdrojem pro kvalitní hodnocení situace ohroženého dítěte a následné vypracování individuálního plánu, tedy stanovování postupu další práce s rodinou či s nezletilým dítětem. Vícezdrojové informace jsou pro práci s rodinou nezbytné. Kurátor pro mládež je při výkonu své profese v každodenním kontaktu s dalšími organizacemi, neboť ve všech vedených případech se dítě s některou z dalších institucí setkává či setkálo. Zákon o SPOD ukládá státním orgánům, zaměstnavatelům, poskytovatelům zdravotních služeb, školám, školským zařízením, pověřeným osobám, poskytovatelům sociálních služeb a dalším fyzickým a právnických osobám povinnost, bezplatně na výzvu orgánu sociálně-právní ochrany dětí sdělovat údaje, které jsou pro výkon sociálně-právní ochrany dětí potřeba. V této souvislosti je při podezření na týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte prolomena mlčenlivost zdravotnických pracovníků.

V další části textu budou představeny instituce, se kterými kurátor pro mládež při výkonu sociální kurately spolupracuje nejčastěji.

Školské poradenské služby

Pedagogicko-psychologické poradny (dále jen Poradna) - jsou školské poradenské služby zřizované v každém územně správním celku České republiky. Poradny poskytují nejčastěji své služby ambulantně nebo formou návštěv odborných pracovníků Poradny ve školách. Klientem jsou převážně děti před zahájením povinné školní docházky, žáci základních a středních škol a jejich rodiče, kterým je ze strany poradny poskytováno pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické poradenství. Základními funkcemi Poraden jsou:

- Komplexní nebo zaměřená psychologická a speciálně pedagogická diagnostika - školní zralosti, z důvodu nerovnoměrného vývoje dítěte, při problémech s adaptací a s výchovnými problémy či se specifickými poruchy učení (dále jen SPU), žáků neprospívajících, včetně diagnostiky sloužící jako podklad pro

integraci žáků s SPU, návrhy na zařazování a přeřazování žáků s SPU do škol a tříd, pomoc při volbě další školy či povolání, pomoc s osobnostními nebo sociálně vztahovými problémy, diagnostika mimořádně nadaných žáků.

- Psychologická a speciálně pedagogická intervence – poradenská intervence u dětí, rodičů či pedagogických pracovníků v životní krizi, individuální pomoc těmto jedincům, individuální řízená práce s dětmi s nerovnoměrným vývojem, základní individuální a skupinová reedukace žáků s SPU vyžadující speciálně pedagogickou péči, individuální terapeutická práce s dětmi s osobnostními, sociálně-vztahovými a obdobnými problémy, které negativně ovlivňují jejich vzdělávání, kariérové poradenství, poradenské konzultace a poradenské vedení zákonných zástupců dětí a dětí, kterým je poskytována diagnostická a intervenční péče poradny apod.
- Informační a metodická činnost – příprava podkladů a dokumentace pro vzdělávací opatření, metodické vedení práce výchovných poradců a školních metodiků prevence, příprava podkladů pro integraci žáků s SPU, pro zařazení žáka s SPU do vhodné třídy či školy, poskytování odborných konzultací pedagogickým pracovníkům, zpracování zpráv o žácích, vedení dokumentace a administrativa, metodická pomoc při tvorbě preventivních programů škol, spolupráce se středisky výchovné péče apod.

Školy - škola je jednou z nejdůležitějších institucí, od níž kurátor pro mládež získává při práci s dítětem informace. Nejčastějšími partnery pro komunikaci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí jsou při řešení problémů dítěte či jeho rodiny třídní učitel, výchovný poradce či metodik prevence. Nelze opomenout ani ostatní učitele, vychovatele ve školní družině a další, kteří jsou s dítětem v každodenním kontaktu a mohou být cenným zdrojem informací. Třídní učitel shromažďuje všechny diagnosticky důležité informace o žácích. Ta jsou důležitým zdrojem a podkladem pro pomoc při různých momentech žákova života ve škole. Výchovný poradce je specialistou, jenž funguje jako prostředník mezi zájmy jednotlivého žáka a zájmy konkrétního školského zařízení. K základním úkolům výchovného poradce patří poradenská činnost (kariérové poradenství, poradenství zákonným zástupcům, spolupráce s poradenskými zařízeními - Poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče) a metodická a informační činnost (zprostředkování nových

metod pedagogické diagnostiky a intervence, poskytování informací o činnosti školy apod.). Metodik prevence je dalším specialistou školy zabývající se prevencí sociálně patologických jevů.

Střediska výchovné péče (dále jen středisko) - jsou zařízení pro preventivně výchovnou péči dětí s rizikem poruch chování či již s rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji. Poradenství je poskytováno i osobám odpovědným za výchovu a pedagogickým pracovníkům. Klienty střediska jsou též děti, u nichž soud rozhodl o zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. Péče ve středisku je realizována formou ambulantních služeb na základě žádosti rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu, celodenních služeb na základě žádosti zákonných zástupců nebo formou internátních služeb na základě žádosti zákonných zástupců klienta nebo na základě rozhodnutí soudu. Internátní pobyt trvá zpravidla osm týdnů. Efektivita pomoci je do jisté míry závislá na dobrovolnosti pobytu klienta a ochoty zapojení rodiny do programu Střediska. V praxi se střediska nejčastěji setkávají s dětmi, u nichž vzniká závislost na alkoholu, s dětmi v krizových situacích souvisejících s rodinnou situací či se školou (útěky z domova, záškoláctví apod.). Služby střediska jsou poskytovány za úplatu.

Zdravotnické služby

Praktický lékař pro děti a dorost - je lékař se specializací na pediatrii, který je oprávněn poskytovat ambulantní primárně léčebně preventivní zdravotní péči dětem. V dětském lékařství je velký důraz kladen na prevenci. Důležité jsou především pravidelné preventivní prohlídky a očkování. V některých případech prevence ohrožení zdárného vývoje dítěte sehraává praktický lékař zásadní roli a je jedním z nejdůležitějších zdrojů informací v péči o ohrožené děti.

Pedopsychiatrická péče - dětská a dorostová psychiatrie se zbývá činnostmi diagnostickými, léčebnými, rehabilitačními, sociálními a poradenskými, a to zejména v případech vývojových poruch, dětské schizofrenie, poruch chování a emocí, agresivity a poruch sociálních vztahů, uživatelů alkoholu a jiných návykových látek apod.

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Další spolupracující institucí jsou zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Spolupráce je v případě dětí s nařízenou ústavní výchovnou nebo uloženou ochrannou výchovnou velmi intenzivní, neboť jen kvalitně nastavená a pravidelná spolupráce může zajistit efektivní pomoc dítěti a jeho rodičům či dalším osobám odpovědným za výchovu vedoucí k co nejčasnějšímu návratu zpět do rodiny, či alespoň podpora a udržení nebo znovuoobnovení vřelých a bezkonfliktních vztahů. Zařízeními pro výkon ústavní či ochranné výchovy jsou *diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy*. Podrobně o uvedených typech zařízení pojednává kapitola 4. 3. Stěžejními partnery při komunikaci s ústavním zařízením ve věci dítěte s nařízenou ústavní výchovnou či uloženou ochrannou výchovnou bývá v zařízeních sociální pracovníce, ale též etoped či vychovatel, kteří jsou s dítětem v každodenním kontaktu. V diagnostických ústavech bývá pro nastavení individuálního plánu práce s rodinou důležitý závěr diagnostického vyšetření. Nezřídka tak bývá partnerem, se kterým kurátor pro mládež komunikuje i psycholog či speciální pedagog.

Psychologické poradenství – poradny pro rodinu manželství a mezilidské vztahy

Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje (dále jen Centrum) - je příspěvková organizace Středočeského kraje, jež v roce 2011 sloučila poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy působící na území Středočeského kraje v jednu organizaci. V roce 2012 byl název změněn na Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje. Centrum zřizuje na území Středočeského kraje osm detašovaných pracovišť, která jsou v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, sociální službou a poskytují odborné sociální poradenství. Cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi, děti a mládež ve věku od šesti do dvaceti šesti let ohrožené společensky nežádoucími jevy, osoby v krizi, osoby ohrožené domácím násilím, senioři a další. Centrum nabízí své služby v rámci základního sociálního poradenství (informace o poskytované službě a službách navazujících, o dostupných zdrojích pomoci a možnosti další spolupráce) a odborného sociálního poradenství (zprostředkování navazujících služeb, poskytnutí poradenství a terapie v oblastech

práva a psychologie, pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí). K dalším činnostem, které Centrum svým klientům nabízí, patří krizová intervence, poradensko-terapeutická intervence, psychologické poradenství, psychologická a psychosociální diagnostika, nácvik konkrétních dovedností, různé formy skupinové terapie či sociálně-právní poradenství.

Státní organizace

Úřad práce České republiky (dále jen Úřad práce) - je organizační složkou státu, správním úřadem s celostátní působností. Zřízen byl dne 1. 4. 2011 zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, který vymezuje jeho působnost. Organizačně je Úřad práce členěn na generální ředitelství, krajské pobočky, jichž součástí jsou kontaktní pracoviště. V rámci Středočeského kraje je krajská pobočka zřízena v Příbrami a spadá pod ni dvacet šest kontaktních pracovišť. Obvody krajských poboček jsou shodné s územím jednotlivých samosprávných krajů. Nadřízeným správním orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí, které zároveň Úřad práce řídí. Úřad práce se zabývá činnostmi v oblastech zaměstnanosti, ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, státní sociální podpory, dávek pro osoby se zdravotním postižením, příspěvku na péči a inspekce poskytování sociálních služeb, pomoci v hmotné nouzi a dávek pěstounské péče.

Sociální kuratela pro dospělé – sociální kurátor je zaměstnancem obce s rozšířenou působností, specialistou na osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní či ochranné výchovy nebo osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Další cílovou skupinou jsou osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody či z výkonu vazby, osoby po ukončení léčby závislosti ve zdravotnickém zařízení, osoba bez přístřeší apod. Právními předpisy vymezující působnost a pracovní náplň sociálního kurátora jsou zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Probační a mediační služba (dále jen PMS) - je organizační složkou státu řízenou Ministerstvem spravedlnosti, zřízenou zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů

státní správy České republiky ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (Zákon o Probační a mediační službě). Cílovou skupinou PMS jsou osoby, které byly obviněny nebo odsouzeny za trestný čin, a osoby, jež byly trestným činem poškozeny. Činnost PMS vychází z restorativního pojetí spravedlnosti, tedy se zaměřením na „*újmny vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.*“³³ Cílem činnosti PMS jsou tři základní oblasti:

- Integrace obviněného – proces směřující a usilující o začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonných norem.
- Participace poškozeného – zajištění a obnovení pocitu bezpečí a důvěry v právní systém poškozeného jeho zapojením do procesu odškodnění.
- Ochrana společnosti – řešení konfliktních a krizových situací ve spojení s trestním řízením a zajištěním uložených alternativních trestů a opatření.

V oblasti péče o děti a mládež působí v jednotlivých střediscích PMS specialisté na práci s mládeží. Cílem specialistů je co nejrychlejší vstup do řízení, aby nejlépe již v přípravném řízení mohly být naplněny základní cíle, jimiž je urovnání konfliktu, náhrada škody poškozenému a zvolení účelného a situaci odpovídajícího opatření. Na jednotlivá střediska PMS se může obrátit samotný nezletilý, poškozený či jejich zákonní zástupci. Služby středisek PMS jsou bezplatné.

Policie České republiky (dále jen Policie) - je jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor sloužící veřejnosti, zřízený zákonem České národní rady ze dne 21. června 1991, jehož úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku, chránit veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti. Policii řídí resort Ministerstva vnitra. Organizačně je tvořena policejním prezídiem, útvary s celostátní působností, krajskými ředitelstvími police a útvary zřízenými v rámci krajských ředitelství. Na území České republiky je zřízeno čtrnáct krajských ředitelství, jejichž obvody jsou totožné s územními obvody samosprávných krajů České republiky. Jedním z útvarů Policie je Služba kriminální

---

³³ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X. str. 285-286.

policie a vyšetřování, jejímž úkolem je v souvislosti s trestním zákonem vyhledávat a prověřovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin a zjišťovat pachatele těchto trestných činů. Při plnění úkolů souvisejících s předcházením a zamezováním páchaní a postihu protiprávních činů páchaných mládeží a na mládeži jsou v jednotlivých útvarech Policie zařazeni specialisté mající zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Jejich úkolem je zejména dbát na nejvyšší možnou ochranu mládeže. Zvláštní průprava specialistů se zaměřuje například na sociálně-patologické jevy ovlivňující zdravý duševní a mravní vývoj mládeže a metody jejich předcházení, zásad kriminalistické taktiky a psychologie, včetně jejich uplatňování, oborů souvisejících, např. pedopsychologie, pedopsychiatrie, pedagogika, pediatrie, či problematika mládeže umístěné v zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy apod.

Státní zastupitelství - je speciální soustava úřadů, jejichž úkolem je zastupování státu při ochraně veřejného zájmu v trestním řízení a v dalších úkolech vyplývajících z trestního řádu. Vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, ochranné nebo ústavní výchovy, podílí se na prevenci kriminality a poskytování pomoci obětem trestných činů. Státní zastupitelství je zřízeno zákonem č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Soustavu státních zastupitelství tvoří nejvyšší, vrchní, krajská a okresní státní zastupitelství. V obvodu hlavního města Prahy městské a obvodní státní zastupitelství. Sídla státních zastupitelství a obvody jejich územní působnosti jsou totožné s obvody a sídly soudů.

Soud - je nezávislý státní orgán vykonávající jménem republiky soudní moc. Úkolem soudů je zákonem stanoveným způsobem poskytovat ochranu právům. Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy. Působnost a organizaci soudů stanoví zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích a přísedících a státní správě soudů. Tento zákon stanoví pravomoci soudů, které „a) *projednávají a rozhodují spory a jiné věci patřící do jejich pravomoci podle zákonů o občanském soudním řízení, b) projednávají a rozhodují trestní věci patřící do jejich pravomoci podle zákonů o trestním řízení, c) rozhodují v dalších případech stanovených zákonem*

nebo mezinárodní smlouvou, s níž vyslovil souhlas Parlament, jíž je Česká republika vázána, a která byla vyhlášena.“³⁴

Nestátní organizace

Fond ohrožených dětí - je nestátní nezisková organizace založená na podporu a pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem s pověřením k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Fond ohrožených dětí vznikl v roce 1990 a v současné době s působností na území celé republiky provozuje dvacet dva regionálních poboček se zaměřením na terénní sociální práci a sanaci rodin, čtyři mediační centra pro řešení rozvodových sporů, pět azylových domů pro rodiny s dětmi a třicet pět zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - Klokánek.

---

³⁴ Česká republika. Zákon o soudech, soudcích přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů. In: 6/2002 Sb. 2001. Dostupné z: Systém ASPI- stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014 a 33/2014 Sb. m. s. § 2.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 ANALÝZA ČINNOSTÍ SOCIÁLNÍ KURATELY

7.1 Cíle, strategie a metody zkoumání

Hlavní cíl

Hlavním cílem analytického šetření je *analýza činností sociální kurately vykonávaných kurátorem pro mládež při poskytování sociálně-právní ochrany dětí*. Z hlavního cíle práce lze formulovat hlavní výzkumnou otázku vedoucí k naplnění cíle. *Jaké jsou hlavní činnosti kurátora pro mládež při plnění úkolů vyplývajících ze sociální kurately?*

Dílčí cíle, dílčí výzkumné otázky

V teoretické části práce byly činnosti sociálně-právní ochrany dětí rozděleny na jednotlivé oblasti působení sociální kurately při poskytování sociálně-právní ochrany dětí tak, jak je stanovuje zákon o SPOD (analýza situace dítěte v oblasti sociálně patologických jevů a navrhování preventivních opatření, činnosti spojené s přestupkovým řízením, trestním řízením, řízením ve věcech dětí mladších patnácti let, činnosti při práci s dětmi s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou). Ve vztahu k těmto oblastem působení lze stanovit další dílčí výzkumné cíle a na ně navazující výzkumné otázky, které budou v rámci analytického šetření zodpovězeny.

1. Analýza činností při vyhodnocování situace dítěte a navrhování preventivních opatření v oblasti sociálně patologických jevů.

Jaké činnosti jsou vykonávány při vyhodnocování situace dítěte a navrhování preventivních opatření v oblasti sociálně patologických jevů?

2. Analýza činností při přestupkovém řízení, trestním řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

Jaké činnosti jsou vykonávány při přestupkovém řízení, trestním řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let?

3. Analýza činností při práci s dítětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a při následném propuštění.

Jaké činnosti jsou vykonávány při práci s dítětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a při následném propuštění?

4. Analýza participujících institucí.

S jakými institucemi při vykonávání činností sociální kurately kurátor pro mládež spolupracuje nejčastěji?

Strategie výzkumu

Z charakteristiky stanoveného cíle, ve kterém nejde o kvantitativní zjišťování dat, ale o analýzu činností vykonávaných při poskytování sociální kurately v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí, byl pro praktickou část diplomové práce zvolen kvalitativní výzkum.

Existuje mnoho různých definic kvalitativního přístupu, které lze rozdělit na definice dle užití metody a sběru dat, podle metody usuzování, podle typů dat či podle způsobu analýzy dat.

Kvalitativní výzkum je charakterizován „jako proces hledání, porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.“³⁵ Jiní autoři definují kvalitativní výzkum negativním vymezením a považují za něj „jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.“³⁶ K dalším charakteristikám kvalitativního výzkumu lze zařadit dle Hendla³⁷ delší a intenzivní kontakt s terénem, situací, použití málo standardizovaných metod při získávání dat, hlavním instrumentem je výzkumník sám apod. Za výhody je u kvantitativního výzkumu považováno získání podrobného popisu a vhledu při zkoumání fenoménu v jeho přirozeném prostředí, umožnění sledování procesů, dobrá reakce na místní situaci a podmínky, příčinné souvislosti apod.

---

³⁵ZAHÁNĚL, Jiří, Vladimír HELEBRANT a Martin SEBERA. *Metodologie výzkumné práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6696-0. str. 37.

³⁶HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2. str. 50

³⁷HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

Metody výzkumu

Výběr metody pro sběr dat v kvalitativním výzkumu záleží na požadovaném typu informace, na tom, za jakých okolností a od koho ji budeme získávat. Volba metody by tedy měla odpovídat výzkumnému problému. Základní metody kvalitativního sběru dat jsou pozorování, rozhovor a analýza dokumentů.

Pro účely praktické části diplomové části byly zvoleny metody rozhovoru a analýzy dat, doplněné o problematiku dokreslující případové studie.

Vzhledem k tomu, že dotazovaní budou odborníci v dané problematice (zvolený subjekt výzkumu jsou kurátoři pro mládež vykonávající sociální kuratelů) a je předpoklad dobré znalosti problému a možné diskuse, bylo zvoleno kvalitativní polostrukturované dotazování s otevřenými otázkami, tedy takové, kdy jsou předem formulované otázky a témata, jejichž pořadí lze měnit a přizpůsobovat dle dané situace.

Druhou metodou je analýza dokumentace. Pro účely kvalitativního šetření se za „...dokumenty považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum.“³⁸ Těmito daty mohou být osobní dokumenty, úřední dokumenty, archivní data, výstupy masových médií, virtuální data apod. V případě šetření v rámci této diplomové práce se jedná o úřední dokumenty, vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí obecním úřadem obce s rozšířenou působností, tedy spisová dokumentace Om a pomocná dokumentace (rejstříky).

Celá praktická část je v závěru doplněna a dokreslena případovými studiemi, které jsou považovány za jeden z přístupů kvalitativního výzkumu. Jedná se o podrobný a popisný rozbor jednoho konkrétního případu.

7. 2 Identifikace subjektů a prostředí, průběh rozhovoru, sběr dat

Identifikace subjektů a prostředí

Výběr subjektů, v nichž bylo analytické šetření provedeno, byl zvolen záměrně dostupný, tedy takový, který odpovídá účelu zkoumaného problému (při analyzování

---

³⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2. str. 204.

činnosti sociální kurately byly vybírání kurátoři pro mládež vykonávající sociální kuratelou) a je výzkumníkovi dostupný.

Rozhovory byly provedeny se čtyřmi pracovníky oddělení sociální prevence zřízeného v rámci odboru sociálních věcí a zdravotnictví jednoho ze Středočeských úřadů obce s rozšířenou působností. Vedení odboru po poskytnutí informací týkajících se účelu sběru dat, hlavních cílech šetření a plánu průběhu sběru dat, resp. průběhu rozhovorů souhlasilo a umožnilo provedení rozhovorů s pracovníky oddělení sociální prevence. Podmínkou bylo zachování anonymity celého úřadu. V odboru sociálních věcí a zdravotnictví uvedeného úřadu jsou zřízena tři oddělení. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, v němž působí devatenáct sociálních pracovníků včetně vedoucí oddělení, oddělení sociální prevence, do něhož jsou zařazeni čtyři pracovníci včetně vedoucí oddělení a oddělení sociální pomoci se třemi pracovníky.

Analýza dat spisové dokumentace byla provedena v obecním úřadu obce s rozšířenou působností v Rakovníku, respektive odboru sociálně-právní ochrany dětí a sociální prevence, oddělení sociální prevence. Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje sociálně-právní ochranu dětí v celém správním obvodu obce s rozšířenou působností, tedy pro celý okres Rakovník. V rámci odboru sociálně-právní ochrany dětí jsou zřízena dvě oddělení. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, ve kterém působí šest terénních sociálních pracovníků, dvě pracovnice řešící problematiku náhradní rodinné péče a vedoucí odboru, jenž zároveň zajišťuje některé z činností v rámci náhradní rodinné péče. V oddělení sociální prevence působí jeden kurátor pro mládež, jeden kurátor pro dospělé a dvě administrativní pracovnice, z nichž jedna zajišťuje ekonomickou oblast. Zkoumanou jednotkou byla základní spisová dokumentace Om vedená kurátorem pro mládež v roce 2014 a pomocná evidence.

Průběh rozhovorů

Jak bylo již výše uvedeno, rozhovory byly provedeny se čtyřmi pracovníky oddělení sociální prevence vykonávající sociálně-právní ochranu dětí, resp. činnosti související se sociální kuratelou. Tři z respondentů jsou ženy, jeden muž. Tři jsou zařazeni ve funkci referent - kurátor pro mládež, jedna pracovnice vykonává funkci vedoucí oddělení, přičemž část náplně práce se týká výkonu sociálně-právní ochrany

děti. Jedna z těchto pracovníků je zaměstnána na částečný pracovní úvazek. V dalším textu budou tyto pracovníci rozlišováni jako R1, R2, R3 a R4.

Rozhovory probíhaly po udělení souhlasu vedoucího odboru a po předchozí dohodě s jednotlivými pracovníky dle jejich časových možností, na pracovišti dotazovaných. Všichni dotazovaní byli poučeni o anonymitě šetření, kdy jejich odpovědi budou použity pouze pro účely této diplomové práce. Další informace, které byly respondentům před zahájením rozhovoru poskytnuty, se týkaly účelu šetření, seznámení byli s hlavním cílem šetření a s dílčími výzkumnými otázkami. S poskytnutím rozhovoru všichni respondenti souhlasili.

Respondentům byly pokládány otázky rozdělené do tří okruhů tak, aby vedly k naplnění cíle, tedy k zodpovězení hlavní výzkumné otázky a dílčích výzkumných otázek. Prvních šest otázek se týká oblasti analýzy situace v oblasti sociálně patologických jevů a využívání preventivních a výchovných opatření. Druhý okruh devíti otázek se věnuje tématu přestupkového a trestního řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Dalších pět otázek se dotazuje na práci s dítětem v ústavní a ochranné výchově a poslední otázka zjišťuje nejčastější spolupracující instituce.

Dotazovaní odpovídali na následující otázky:

Jaké jsou nejčastější postupy a jaké metody využíváte při analyzování situace dítěte v oblasti sociálně patologických jevů?

Máte nějakou metodu (postup), která se při analýze situace a vyhodnocení osvědčila?

Jaké využíváte při poskytování SPO nástroje nejčastěji, resp. prvotně (preventivní, poradenské, výchovná opatření), případně z jakého důvodu?

Jaká využíváte nejčastěji preventivní opatření v oblasti sociálně-patologických jevů.

Jaká využíváte nejčastěji výchovná opatření při řešení sociálně-patologických jevů.

S jakými institucemi spolupracujete, případně využíváte jejich zpráv a sdělení, při analýze situace dítěte?

Jaké činnosti vykonáváte v přestupkovém řízení?

Které z činností, které jste uvedli, považujete za nejdůležitější?

Jaké další instituce participují při činnostech OSPOD v přestupkovém řízení?

Jaké činnosti vykonáváte v trestním řízení?

Které z činností, které jste uvedli, považujete za nejdůležitější?

Jaké další instituce participují v trestním řízení?

Jaké činnosti vykonáváte v řízení dětí mladších patnácti let?

Které z činností, které jste uvedli, považujete za nejdůležitější?

Jaké další instituce participují v řízení dětí mladších patnácti let?

Jaké činnosti vykonáváte při práci s dítětem v ústavní či ochranné výchově?

Jakou formou probíhá spolupráce s rodiči dětí v ústavní výchově?

Jaké z těchto činností považujete za nejdůležitější?

Jakou formou pracujete s dítětem před a po propuštění z ústavní či ochranné výchovy (následná péče)?

Jsou nějaké další instituce, které ještě nebyly uvedeny a jejichž spolupráci považujete při výkonu SPO za zásadní?

V průběhu rozhovoru byl patrný zájem o diskutovanou problematiku a její důkladná znalost. Všichni dotazovaní odpovídali aktivně a mnohdy své odpovědi demonstrovali na praktických příkladech.

Sběr dat

Analýza spisové dokumentace vedené kurátorem pro mládež byla provedena po předchozím písemném souhlasu vedoucího odboru sociálně-právní ochrany a sociální prevence. Nutné bylo též stvrzení souhlasu s anonymním využitím dat pouze pro účely diplomové práce.

Analyzované spisy byly vybrány, aby byla zastoupena každá oblast, ve které kurátor pro mládež působí, tedy děti s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou a děti po ukončení ústavní či ochranné výchovy, mladiství, kteří spáchali provinění, děti mladší patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného, mladiství páchající přestupky, děti s výchovnými problémy. Při výběru této dokumentace byla využita pomocná evidence, respektive rejstřík dětí, na které se zaměřuje sociální kuratela, rejstřík dětí, proti kterým bylo zahájeno trestní stíhání, rejstřík dětí mladších patnácti let podezřelých ze spáchání činu jinak trestného a rejstřík dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy anebo dětí umístěných ve středisku výchovné péče. Evidence je vedena dle směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí, č. j. 2013/26780-21, ze dne 19. 9. 2013, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany

děti a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče. Přednostně byla k analýze vybírána tzv. živá spisová dokumentace, tzn. aktivní spisy, se kterými v současné době kurátor pro mládež pracuje. Zároveň, pro zachování zastoupení každé oblasti sociální kurately, byla tato aktivní dokumentace dle výše uvedených rejstříků doplněna již ukončenými spisy. Analyzováno bylo celkem třicet spisů. Pět spisů dětí v ústavní výchově a dva již uzavřené spisy dětí, které v průběhu roku 2014 dosáhly zletilosti a byly z ústavní výchovy propuštěny. Dále byly zkoumány tři aktuálně vedené spisy dětí, které se dopustily přestupku, pět dětí, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání, a pět spisů dětí mladších patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného. V deseti spisech se věnoval kurátor pro mládež výchovným problémům dětí. Ve zkoumaném subjektu nejsou vedeny žádné spisy dětí s nařízenou ochrannou výchovou.

Aby analýza dokumentace vedla k co nejpřesnějším odpovědím na položené výzkumné otázky, byla při šetření zaměřena pozornost na následující oblasti, které byly v jednotlivých spisech vyhledávány a zaznamenávány:

- volené postupy a metody při analyzování situace dítěte,
- využívané nástroje dle zákona o SPOD (preventivní opatření, poradenská činnost, výchovný opatření) a jejich četnost využití,
- participující instituce v oblasti analýzy situace dítěte,
- činnosti vykonávané při přestupkovém řízení vedeném proti mladistvému,
- činnosti vykonávané v trestním řízení proti mladistvému,
- činnosti vykonávané v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let,
- participující instituce při přestupkovém řízení, trestním řízení a řízením ve věcech dětí mladších patnácti let,
- činnosti vykonávané u dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou,
- forma spolupráce s rodiči těchto dětí,
- formou péče při nadcházejícím propuštění a po propuštění z ústavní výchovy,
- participující instituce při práci s dětmi v ústavní či ochranné výchově.

7. 3 Analýza šetření

Rozhovory

Na otázku „**jaké jsou nejčastější postupy a jaké metody využíváte při analyzování situace dítěte v oblasti sociálně patologických jevů?**“ Odpověděl respondent R1: „*Nejčastější bývá jistě pozvání klienta a jeho rodičů na naše oddělení a zjištění prvotních informací a dále vyžádání si možných zpráv od dalších subjektů. Až poté jedu do rodiny. Nerad při prvním kontaktu sděluji klientovi, proč jedu, někde venku.*“ Za nejdůležitější metodu považuje rozhovor. Pracovník R2 upozorňuje na individualitu každého případu a uvádí: „*Záleží na situaci, někdy volím postup takový, že si klienta pozvu, jindy jedu raději přímo do rodiny.*“ Ke zjištění dat využívá metodu osobního jednání a rozhovoru a doplňuje: „*....někdy jedním a vedu rozhovor přímo s dítětem, jindy s jeho rodiči, nebo i s oběma současně, vždy dle situace.*“ Respondent R3 naopak uvádí, že nejčastěji rozhodně vyráží při analýze situace do terénu, nejlépe do prostředí, kde dítě bydlí. „*....tam se dozvím nejvíce informací, které zajistí lepší poznání klienta.*“ Užívanou metodou je stejně jako u předchozích respondentů rozhovor. Respondent R4 odpovídá: „*Postup při analýze situace volím vždy odpovídající problému. Někdy si klienta pozvu s jeho rodiči na oddělení a jindy vyrážím do terénu přímo za nimi. Záleží na charakteru problému. Dále využívám nejrůznější zprávy.*“ Na otázku jakou užívá, metodu sděluje, že šetření v terénu a osobní jednání.

Máte nějakou metodu (postup), která se při analýze situace a vyhodnocení osvědčila? Všichni respondenti na tuto otázku shodně odkazují na postupy a metody uváděné v odpovědi na první otázku. Respondent R1 dále k metodám sděluje: „*Rozhovor s dětmi někdy vedu bez přítomnosti rodičů a osvědčilo se mi využití herny a hraček, které v ní máme.*“ R3 uvádí, že šetření a setkávání není rozhodně jednorázovou záležitostí. „*Vždy to kombinuji a opakuji. Kvalitní vyhodnocení mohu udělat až po opakovaných setkáních.*“ Respondent R4 uvádí: „*Osvědčený postup podle mě neexistuje, vždycky záleží na konkrétní situaci a případu.*“ Na příkladu z praxe pak dokresluje, kdy je vhodnější vyjet do terénu, kdy naopak jednat na oddělení.

Na další otázku „**jaké využíváte při poskytování SPO nástroje nejčastěji, resp. prvotně (preventivní, poradenské, výchovná opatření) a z jakého důvodu?**“ uvádí respondenti R1 a R3 shodně nejprve preventivní činnosti. R1 odpovídá: „*Rozhodně preventivní činnosti, nejčastěji asi výchovný pohovor,*“ a později doplňuje, „*vlastně i návštěvy v terénu a pravidelná setkávání lze považovat za prevenci.*“ Respondent R2 uvádí, že prvotně poskytuje zřejmě poradenské činnosti. „*...při jednáních hodně odkazují na další odborné služby, takže zřejmě poradenské, ale samozřejmě provádím i preventivní činnosti, třeba návštěvy škol apod.*“ Respondent R4 uvádí: „*Provádím preventivní i poradenské činnosti, oboje si myslím, že ve stejném rozsahu. Když s dítětem mluvím, provádím výchovný pohovor, velmi často zároveň doporučuji další odborníky.*“

Jaká využíváte nejčastěji preventivní opatření v oblasti sociálně-patologických jevů? Respondent R1 uvádí: „*Nejčastěji výchovný pohovor, jak jsem uvedla výše. A pak také ta pravidelná setkávání. Děti ke mně chodí i třeba každý týden nebo minimálně jednou za čtrnáct dnů, to vnímám jako preventivní činnost.*“ Respondent R2 sděluje: „*V rámci prevence poskytujeme rodičům, dětem, ale třeba i školám informace o naší práci a o možných službách. Máme vytvořen leták, kde jsou všechny informace uvedeny.*“ Respondent R3 odpovídá: „*Nejčastěji asi hovořím s dětmi a jejich rodinami, takže rozhovory a poskytnutí informací.*“ Respondent R4 uvádí jako nejčastější preventivní opatření návštěvy v rodinách, školách a poradenství.

Na otázku „**jaká využíváte nejčastěji výchovná opatření při řešení sociálně-patologických jevů?**“, odpovídají respondenti R1, R2 a R4 shodně, že žádná výchovná opatření nevyužívají. Respondent R1 uvádí: „*Nemám v současné době nařízen žádný dohled ani napomenutí,*“ a na doplňující dotaz na další z výchovných opatření (omezení, využití nařízení spolupráce s odborníky dle § 12 zákona o SPO nebo pobytu v SVP dle § 13a zákona o SPO) uvádí, „*nevím, myslím, že v současné době jsme takové výchovné opatření nevyužívali, možná kolegyně v minulosti nařízení pobytu v SVP.*“ Respondent R2 na stejný doplňující dotaz odpovídá: „*Výchovná opatření příliš nevyužíváme, s lidmi pracujeme stejně intenzivně, jen nepodáváme zprávy k soudu, navíc ta omezení stejně nejde kontrolovat, nevidím to jako efektivní.*“ Respondent R4,

taktéž uvádí, že výchovná opatření příliš nevyužívá a doplňuje: „*Snažíme se využívat stále dokola preventivních činností a jednat s rodiči, dokud se situace nevyhrotí tak, až je nutné přistoupit k razantnějšímu opatření.*“ Respondent R3 uvádí, že v současné době vykonává jeden soudní dohled a v posledním roce byla soudem uložena asi tři napomenutí. Dále sděluje: „*Výchovná opatření dle správního řádu neděláme vůbec, maximálně nějaké to soudní. Podle mě je výchovné opatření takový zdvižený prst pro rodiče, který musí zdvihnout někdo jiný než ten, kdo s nimi po celou dobu pracuje. Já je upozorňuji na důsledky jejich chování stále, pochybuji, že kdybych tomu dala formu správního řízení, by to bylo jiné.*“

S jakými institucemi spolupracujete, případně využíváte jejich zpráv a sdělení, při analýze situace dítěte? Na tuto otázku jednotliví dotazovaní vyjmenovávají další instituce a organizace. Všichni na prvním a druhém místě jmenují školu a lékaře. Dále jsou to Policie ČR, pedagogicko-psychologická poradna, střediska výchovné péče a jejich závěrečné zprávy. Respondent R3 jmenuje oproti jiným státní zastupitelství a doplňuje příkladem z praxe, kdy mu státní zastupitelství poskytlo o rodině dítěte, které spáchalo čin jinak trestný, prvotní a velmi zásadní informaci. Respondent R4 dále jmenuje Probační a mediační službu.

Jaké činnosti vykonáváte v přestupkovém řízení? Respondenti R1 a R4 ve shodě uvádí pouze účast při jednání přestupkové komise. Respondent R1 později doplňuje výchovný pohovor a jednání s rodiči. Respondent R2 uvádí: „*Při přestupkovém řízení se snažím ještě před jednáním komise pozvat rodiče s dítětem k pohovoru, pak samozřejmě účast na přestupkové komisi.*“ Respondent R3 kromě účasti na přestupkové komisi uvádí: „*Snažím se s dítětem a jeho rodinou navázat kontakt, někdy se domluvíme při jednání o přestupku, někdy je pozvu. Dle jednání pak vyhodnocuji, jestli s rodinou budu dále pracovat nebo se jednalo o ojedinělý případ a není nutné se rodině dále věnovat.*“

Které z činností, které jste uvedli, považujete za nejdůležitější? Respondent R1 považuje za důležité obě činnosti, které uvedl v odpovědi na předchozí otázku, tedy jak účast na přestupkovém řízení i pohovor s dítětem a jednání s rodiči. Respondent R2

za velmi důležitou považuje samotnou účast na jednání komise. „...je pro mě důležité jednání se účastnit. Vyplyne z toho pro mě mnoho informací a zároveň mohu nezletilému poskytnout pomoc a poradenství, když vím přesně, o co se jedná.“ Dále doplňuje osobní negativní zkušenost z jednání přestupkové komise a důležitost jeho účasti. Respondent R3 uvádí: „Většinou se jednání komise účastním, ale vždy potom jednám s rodiči a dítětem. Je pro mě důležité, nějak na oznámení reagovat a seznámit rodiče s mojí prací a možnostmi pro případ, že by se u dítěte vyskytly další problémy.“ Respondent R4 považuje za nejdůležitější účast na jednání o přestupku, jak uvedl v předchozí odpovědi.

Jaké další instituce participují při činnostech OSPOD v přestupkovém řízení? Ani jeden z respondentů při činnostech souvisejících s přestupkovým řízením ve věcech mladistvého neuvádí žádnou jinou spolupracující instituci než samotnou komisi k projednávání přestupků.

Jaké činnosti vykonáváte v trestním řízení? Respondent R1 odpovídá: „Těch činností je opravdu hodně, začíná to účastí na výslechu, psaní zprávy a končí účastí při soudním jednání.“ Respondent R2 vyjmenovává: „Jsme u výslechu, studujeme spis, posíláme zprávu, chodíme k soudu, někdy se odvoláváme.“ Respondent R3 jmenuje činnosti stejné jako předchozí dva respondenti a přidává: „...dále jsou také důležité činnosti prováděné se samotným dítětem a jeho rodinou, jako je zjištění údajů o rodině, podání informací a poradenství.“ Respondent R4 uvádí, že činnosti v trestním řízení jsou různé: „Někdy se výslechu účastním, jindy mě policie ani nevyrozumí, není to její povinností, to samé je s prostudováním spisu. K soudu chodím vždy a důležité jsou také činnosti doprovázení dítěte celým tím řízením.“

Které z činností, které jste uvedli, považujete za nejdůležitější? Respondenti R1, R2, a R4 považují za jednu z nejdůležitějších činností účast u výslechu. R1 uvádí: „Účast u výslechu je důležitá z důvodu poskytnutí podpory dítěti“ a doplňuje: „...vždy se také snažím prostudovat spis.“ Respondent R2 vidí důležitost účasti u výslechu v získání prvních důležitých informací a poskytnutí ochrany dítěti. Bez vyzvání tuto skutečnost dokládá na příběhu z praxe, kdy se příslušníci obvodního oddělení velmi

nevhodně k dítěti chovali. „K výsledku se snažím dostat vždycky, a to i když se jedná o podání vysvětlení. Jakmile se i jen od rodičů dozvím, že výslech bude prováděn, snažím se s PČR na své účasti domluvit.“ Respondent R 4 mimo účast u výsledku vidí důležitou činnost i v účasti při soudním jednání a podání dostatečného množství informací o nezletilém pro spravedlivé rozhodnutí. „...myslím, že soud musí znát všechny pozitivní i negativní informace a podle toho rozhodnout.“ Respondent R3 považuje naopak jako nejdůležitější činnost doprovázení dítěte celým trestním řízením, poskytnutí informací a poradenství. „...opakovaně například upozorňuji rodiče nebo dítě, aby se na mne neváhali obrátit, kdykoliv budou potřebovat poradit.“

Jaké další instituce participují v trestním řízení? Všichni respondenti uvedli jako jedinou participující instituci v trestním řízení (krom Policie ČR, státního zastupitelství a soudu) Probační a mediační službu. Respondent R3 sděluje zkušenosti z předávání vzájemných informací a zpráv o mladistvých. „...funguje vzájemná informovanost a předávání zpráv o mladistvých, které slouží pro posouzení mladistvého před soudem.“ Respondent R4 uvádí, že v případě trestné činnosti mladistvých je s Probační a mediační službou ve velmi intenzivním spojení.

Jaké činnosti vykonáváte v řízení dětí mladších patnácti let? Při této otázce se dva respondenti (R1 a R3) omluvili, že pokud spáchá čin jinak trestný dítě mladší patnáct let, předávají případ kolegům, odpovědi proto možná budou jen teoretické. R3 odpověděl, že zřejmě se vykonávají stejné činnosti jako v případě mladistvých, R1 na tuto otázku nedopověděl. Respondent R2 uvedl: „V případě dětí mladších patnácti let se pokaždé účastním výsledku a důležitá je zpráva o nezletilém. V případě, že je podán návrh na uložení opatření, vyjadřuji se k podanému návrhu a účastním se jednání soudu.“ Dále respondent upozorňuje na důležitost práce se samotným dítětem. „...ještě před podáním návrhu státního zástupce se snažím dítěti zprostředkovat odbornou pomoc.“ Velmi obdobně se vyjádřil i respondent R4, který vyjmenoval činnosti: účast při výsledku a soudním řízení, podávání zpráv o nezletilém dítěti jak policii, tak soudu a dále upozornil na práci s dítětem. „Věnuji se i činnostem týkající se samotného dítěte, například s ním provádím výchovný pohovor, opakovaně poučuji o průběhu vyšetřování a soudního řízení, podobné věci.“

Které z uvedených činností považujete za nejdůležitější? Stejně jako u předchozí otázky respondenti R1 a R3 nechtěli otázku příliš komentovat. R1 odkázal na svou odpověď při otázce na trestní řízení ve věcech mladistvých a uvedl jako nejdůležitější účast u výsledku a poskytnutí podpory dítěti. Respondent R3 uvedl, že zřejmě všechny činnosti budou stejně důležité. *„V případě takto malých dětí a tak závažné problematiky je asi důležité plnění všech povinností a obdobně jako u mladistvých poskytnutí poradenství a pomoci.“* Respondent R2 uvádí: *„Asi neumím teď označit jednu činnost jako nejdůležitější, ale u toho výsledku jsem vždy, to považuji za důležité a zároveň poskytnutí veškerých informací a doporučení vhodné další služby, to je asi také zásadní.“* Respondent R4 odkázal na svoji předchozí odpověď o práci s nezletilým dítětem.

Jaké další instituce participují v řízení dětí mladších patnácti let?

Respondent R1 uvedl, že v řízení dětí mladších patnácti let není OSPOD opatrovníkem, takže v tomto řízení vystupuje ještě advokát jako opatrovník dítěte. Další participující považuje za obdobné jako u mladistvých. Respondent R3 uvedl: *„Zřejmě jako u mladistvých se zapojuje Probační a mediační služba.“* Respondent R2 uvádí: *„Další institucí je odborná pomoc, kterou se snažím zprostředkovat. Jsou to střediska výchovné péče, psychologická pomoc, psychiatrická pomoc apod.“* Respondent R4 sděluje: *„Těch dalších institucí není mnoho, ale v některých případech třeba vstupuje psychiatr nebo pedagog.“* Dále nahlas uvažuje o přibraných znalcích.

Jaké činnosti vykonáváte při práci s dítětem v ústavní či ochranné výchově?

Na tuto otázku odpovídají všichni respondenti téměř shodně, že navštěvují dítě v zařízení a zároveň jeho rodiče. Respondent R1 poukazuje na pravidelnost těchto návštěv, které musí být vykonány vždy do tří měsíců, a zároveň uvádí: *„...návštěvu některých rodičů řešíme dožádáním.“* Respondent R2 k návštěvám dětí a rodičů přidává účast na případových setkáních, která některá zařízení pořádají. Respondent R3 upozorňuje na návštěvy rodičů, které jsou prováděny např. i ve vězení. A dále hovoří o činnostech spojených s udržení vztahu rodičů a dětí. *„...v mnoha případech musíme rodiče hodně přemlouvat a přesvědčovat, aby si dítě vzali například na víkend domů.“*

Hodně rodičů vyřeší situaci umístěním dítěte a více o něj nemají zájem.“ Respondent R4 mimo výše uvedené návštěvy dětí a rodičů uvádí: „...další činností je například pomoc před propuštěním.“ Toto demonstruje příkladem ze své praxe, jak pracuje s dítětem v ústavní výchově, které má být propuštěno do rodiny.

Jakou formou probíhá spolupráce s rodiči dětí v ústavní výchově?

Respondent R1 při odpovědi na tuto otázku odkazuje na předchozí odpověď, kde uvedl, že spolupráce s rodiči se někdy řeší formou dožádání. Dále uvádí shodně jako všichni ostatní respondenti, že spolupráce probíhá většinou formou osobních setkání na oddělení SPOD nebo při šetření v rodinách, někdy též telefonicky. R3 doplňuje a stejně jako v předchozí odpovědi uvádí, že jednu matku navštěvuje též ve věznici a dále obdobně jako v případě předchozí odpovědi hovoří o nutnosti vedení rodičů ke kontaktu s dětmi.

Jaké z těchto činností považujete za nejdůležitější?

Na tuto otázku odpověděl respondent R1: „S dítětem je asi stěžejní práce na vychovatelích, my hovoříme s dítětem jen v rámci pravidelných návštěv. Samozřejmě ve spolupráci s pracovníky zařízení při těchto návštěvách motivujeme dítě, jak je potřeba. Důležitější je asi práce s rodiči.“ Oproti tomu respondent R2 vidí práci s dítětem i s rodičem jako stejně důležitou a nedokáže uvést, která je důležitější. Respondent R3 znovu poukazuje na důležitost práce s rodinou a pokus o zachování vztahů mezi rodiči a dětmi obdobně, jak o tom hovoří v odpovědích na předchozí otázky. Respondent R4 považuje za zásadní spolupráci všech zúčastněných. „Myslím si, že nejdůležitější je být v kontaktu jak s rodiči, dítětem, ale i pracovníky zařízení, stanovit si shodné cíle a k nim směřovat. Pokud by každý dělal něco jiného, k ničemu by to nevedlo a výsledek by nebyl žádný.“

Jakou formou pracujete s dítětem před a po propuštění z ústavní či

ochranné výchovy (následná péče)? Respondent R1 uvádí: „Nejvíce v tomto pracují asi vychovatelé a sociální pracovníci v ústavu. My můžeme například zprostředkovat vhodné bydlení a zaměstnání.“ Respondent R2 při práci s dítětem před propuštěním z ústavní výchovy vidí především v poskytování poradenství. „Důležité je seznámit dítě s možnostmi, které má, a vést ho vhodným směrem. Zároveň by mělo vědět, kam se může

případně obrátit. “ Respondent R3 se domnívá, že dítě se na přechod do běžného života musí připravovat průběžně. *„Dítě musí od začátku vědět, že se vrátí a v tom duchu musí být vedeno dlouho, dlouho před tím, než k propuštění dojde. Pak by mělo následovat poskytnutí poradenství a pomoci.“* Respondent R4 obdobně jako R1 vidí své možnosti v pomoci s bydlením, zaměstnáním, vyřízením dávek apod. Co se týká následné péče, panuje u všech dotazovaných shoda, že kurátor po dosažení zletilosti ztrácí nad dítětem svůj vliv, ale všichni zároveň připouští pomoc a kontakt i s již zletilými klienty na bázi jeho dobrovolnosti. U všech dotazovaných byl položen doplňující dotaz na péči po propuštění před dosažením zletilosti. Všichni z respondentů uvedli, že nemají dítě, které bylo propuštěno před osmnáctým rokem. R2 vysvětluje: *„Děti umístěné do ústavní výchovy kurátorem pro mládež mají většinou velmi závažné výchovné problémy, které se nedají zvládnout krátkodobým působením.“* R1 dále doplňuje: *„Stává se, že je dítě umístěno na předběžné opatření a třeba po půl roce se zjistí, že není ústavní výchova potřeba a nestanoví se. Většinou je ale uložen dohled nad výchovou a pak klasicky pracujeme s rodinou.“*

Jsou nějaké další instituce, které ještě nebyly uvedeny a jejichž spolupráci považujete při výkonu SPO za zásadní? Každý z dotazovaných na tuto otázku odpovídá výčtem zařízení, se kterými spolupracují. Shodně uvádí školu, pediatra, pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče, Probační a mediační službu, psychologickou a psychiatrickou pomoc, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Respondent R1 za důležitou považuje i spolupráci s jinými obecními úřady. Respondent R2 dále do výčtu řadí Policii ČR, státní zastupitelství, soud. R3 naopak vzpomíná některé neziskové organizace, např. Dům tří přání. R4 v poslední době spolupracoval s poradnou pro uprchlíky.

Shrnutí dle výzkumných otázek:

Jaké činnosti jsou vykonávány při analýze sociálně patologických jevů (vyhodnocování situace dítěte) a navrhování preventivních opatření v oblasti sociálně patologických jevů.

Všichni respondenti se shodují, že při analýze situace dítěte je pro ně nejdůležitější osobní kontakt a až poté zprávy od dalších institucí. Liší se způsob navázání osobního kontaktu, kdy někdy považují respondenti za vhodnější osobní jednání na oddělení v kanceláři, jiní vyrazí přímo do terénu, do prostředí, ve kterém dítě bydlí. Shoda panuje také u nutnosti osobního jednání přímo s dítětem, které se se sociálně patologickými jevy potýká, tak s jeho rodinou. Poukázáno bylo i na nutnost individuálního přístupu ke každému konkrétnímu případu. Při přijímání opatření sociálně-právní ochrany dětí panuje naprostá shoda všech dotazovaných na přednostní a intenzivní využívání preventivních a poradenských činností. Poradenství a preventivní činnosti jsou prováděny formou zmiňovaných osobních setkání, návštěv v rodinách, formou výchovných pohovorů, kontaktem se spolupracujícími institucemi, poskytování poradenství apod. Naproti tomu výchovná opatření v rámci preventivních činností nejsou téměř využívána.

Jaké činnosti jsou vykonávány při přestupkovém řízení, trestním řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

Ve věci činností prováděných při spáchání přestupku mladistvým se všichni dotazovaní shodují na nutnosti účasti na jednání komise k projednání přestupků a zároveň na osobním jednání s dítětem a jeho rodiči. Až dle individuálního posouzení a vyhodnocení situace respondenti rozhodují, zda a jakou formou budou s dítětem a jeho rodinou nadále pracovat. Tyto dvě činnosti jsou v této oblasti zároveň považovány v rámci úkolů orgánu sociálně-právní ochrany dětí za nezbytné.

Při trestním řízení proti mladistvému považují respondenti za důležité jak činnosti týkající se účasti při výslechu, prostudování trestního spisu či účasti při soudním jednání, tak činnosti spočívající v intervenci u samotného nezletilého a jeho rodiny. Za velmi důležitou je považována právě účast při výslechu mladistvého, o které ale Policie ČR nemusí orgány sociálně-právní ochrany dětí vyrozumívat. K dalším důležitým činnostem patří poskytnutí poradenství dítěti a rodině a zároveň poskytnutí co možná nejvíce informací o nezletilém, pro spravedlivé rozhodnutí o vině a trestním opatření. Lze shrnout, že dotazovaní se v rámci svých kompetencí věnují při trestním řízení všem činnostem.

Ve věci dětí mladších patnácti let je situace obdobná, dotazovaní odkazují na činnosti prováděné v trestním řízení. Výjimkou je vyjádření se k podanému návrhu na uložení opatření. Za velmi důležitou je považována pomoc a vedení nezletilého dítěte průběhem jednání a nabízení odborné pomoci.

Jaké činnosti jsou vykonávány při práci s dítětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a při následném propuštění.

Na výzkumnou otázku týkající se oblasti práce s dětmi s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou bylo jednoznačně odpovězeno uvedením povinných činností uložených orgánu sociálně-právní ochrany dětí zákonem o SPOD - pravidelné návštěvy dětí v zařízení formou návštěv, dožádání či telefonických rozhovorů a kontakty s jejich rodiči. Za velmi důležitou je považována spolupráce s rodiči, která je nutná k obnovení narušených vztahů, udržení kontaktu mezi rodiči a dětmi. Při péči před propuštěním a po propuštění z ústavní či ochranné výchovy jsou za nejdůležitější respondenty považovány poradenské činnosti a zprostředkování.

S jakými institucemi při vykonávání činností sociální kurately kurátor pro mládež spolupracuje nejčastěji?

Existuje široká škála participujících institucí, jejichž oslovení a spolupráce se vždy odvíjí od řešené oblasti. Dotazovaní uvedli při výkonu sociálně-právní ochrany dětí následující participující instituce: škola, dětský lékař, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, Policie ČR, státní zastupitelství, střediska Probační a mediační služby, psychologické služby a psychiatrická péče, zařízení pro výkon ústavní ochranné výchovy, ostatní obecní úřady, některé neziskové organizace, např. Dům tří přání, poradna pro uprchlíky.

Analýza dat

Spisy s výchovnými problémy dětí – analýza činností při vyhodnocování situace dítěte a navrhování preventivních opatření v oblasti sociálně patologických jevů

V této oblasti bylo hodnoceno deset spisů. Jednalo se o sedm chlapců a tři dívky potýkající se s různě závažnými sociálně patologickými jevy, zejména opakovanými závažnými výchovnými problémy ve škole, nerespektování autority pedagogů ani rodičů, záškoláctví, útěky z domova, požívání alkoholických nápojů či užívání návykových látek. Věkové rozpětí těchto dětí je od deseti do sedmnácti let. Postupy a metody volené při analyzování situace dítěte se lišily v souvislosti s tím, zda již rodina byla v minulosti vedena orgánem sociálně-právní ochrany dětí či se až po výskytu výchovných problémů kurátor pro mládež začal rodinou zabývat.

Ve všech sledovaných případech byla jako základní metoda vyhodnocování volena metoda rozhovoru. V případě mladších dětí byl veden rozhovor o rodinné situaci nejprve s rodiči nezletilého, resp. v několika případech pouze s jedním rodičem a následně bylo k jednání přizváno samotné nezletilé dítě. U starších dětí byly rozhovory vedeny samostatně s rodiči a samostatně s nezletilým. V případech, kdy byla spisová dokumentace vedena již před výskytem výchovných problémů (v pěti případech), bylo vyhodnocení z velké části opřeno o poznatky ze spisové dokumentace. Nejčastěji o již dříve provedená sociální šetření, zápisy z jiné činnosti pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí či o zprávy ostatních institucí, zejména školy či pediatra, rozhodnutí soudu apod. V ostatních pěti případech bylo vyhodnocení provedeno na základě vlastních zjištěných poznatků (ve třech případech ze zprávy školy, která na problém upozornila, v jednom případě oznámení nemocnice o požívání alkoholických nápojů nezletilým) a z rozhovorů s rodiči a nezletilými (v jednom případě se matka sama obrátila na kurátora pro mládež při řešení výchovných problémů syna, resp. při podezření na užívání návykových látek). Takto provedené základní vyhodnocení bylo ve všech případech, kdy nebyla dosud spisová dokumentace vedena, až později doplněno o poznatky dalších institucí (na základě vyžádaných zpráv ze školy) a provedeného sociálního šetření v rodině. Ve všech případech byl vypracován individuální plán ochrany dětí.

Ve všech deseti studovaných spisech byla práce s rodinou vedena formou poradenské a preventivní činnosti. Opakovaně bylo jednáno s rodiči, v případech starších dětí byly častěji prováděny výchovné pohovory. Rodičům bylo poskytováno zejména poradenství při řešení výchovných problémů dětí a ve čtyřech případech byla zprostředkována další odborná pomoc. V jednom případě byla doporučena

psychiatrická odborná péče, v jednom případě využití služeb psychologicko-sociálního poradenství, v jednom případě středisko výchovné péče a v neposlední řadě služby zabývající se prevencí a léčbou závislostí. V pěti případech je práce s rodinou dosud ve formě poradenské a preventivní činnosti (jedenkrát se poradenská činnost týkala pomoci se sepsáním návrhů rodičů na vydání předběžného opatření a vyjednání ve spolupráci s diagnostickým ústavem pro mládež vhodného zařízení pro daného klienta). Ve třech případech se dohodla pravidelná setkávání po čtrnácti dnech s nezletilými na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Pravidelně jsou telefonicky či osobně kontaktováni rodiče a vždy dle individuálních možností je nastaveno vzájemné informování. Sociální šetření v bydlišti dítěte jsou prováděna nepravidelně. V ostatních pěti případech je uloženo výchovné opatření, dohled. V jednom z těchto případů byla matka po stanovení dohledu pro nespolečenskou spolupráci soudem napomenuta. Ve všech pěti případech podával návrh na uložení dohledu (napomenutí) orgán sociálně-právní ochrany. Intenzivní práce formou preventivní a poradenské činnosti probíhá i po stanovení výchovného opatření. Tyto činnosti spočívají v pravidelných návštěvách v rodině (ve všech případech jsou zachovány minimální tříměsíční lhůty, v některých případech jde o návštěvy častější), kdy je hovořeno vždy alespoň s jedním z rodičů, někdy i s nezletilým. Pravidelně jsou vyžadovány zprávy ze školy, případně dalších institucí (středisko výchovné péče, centrum psychologicko-sociálního poradenství) a zároveň jsou na žádost pravidelně zasílány zprávy k soudu o aktuálních poměrech v rodině. Ve dvou případech je nutné pravidelné vedení a s ním spojená kontrola rodičů k dodržování povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti (využívání vhodných výchovných metod, nastavení pro dítě jasných pravidel, sankcí za jejich nedodržení a odměn za zvládnutí, pozitivní motivace dítěte apod).

Spisová dokumentace dětí páchajících přestupky, trestnou činnost a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Ve věcech zahájeného přestupkového řízení byly hodnoceny tři spisové dokumentace ve věci dvou chlapců ve věku šestnáct a sedmnáct let a jedné dívky. Jednou v minulosti orgán sociálně-právní ochrany dětí s rodinou již spolupracoval při úpravě výchovy a výživy nezletilého dítěte. Ve dvou případech se jednalo o nově

založený spis. U dvou dětí se nevyskytovaly žádné další výchovné problémy, u jednoho z chlapců matka přiznala, že musí občas řešit problémy spojené s respektováním autority a pozdními návraty domů. Vždy bylo oznámení o zahájení řízení o přestupku oznámeno orgánu sociálně-právní ochrany dětí formou vyrozumění o jednání ve věci přestupku (s konkrétním uvedením, v čem je podezření na spáchání přestupku). Ve dvou případech kurátor pro mládež ještě před jednáním oslovil rodiče nezletilých a bylo provedeno osobní setkání a výchovný pohovor s nezletilým. Z časových důvodů jednou oslovil kurátor pro děti rodiče při jednání o přestupku a osobní setkání bylo realizováno až poté. V případech, kdy dítě nevykazovalo další sociálně patologické jevy, se činnost týkala pouze projednání přestupku s rodiči, výchovného pohovoru a účasti na přestupkovém řízení. Ve spisové dokumentaci byl založen protokol o jednání o přestupku, ze kterého vyplynulo, že kurátor pro mládež do jednání komise nijak nezasahoval. Případy byly uzavřeny poučením rodičů o možnosti v případě potřeby kontaktovat orgán sociálně-právní ochrany dětí a další intervence v rodině nebyla shledána nutnou. S klientem, který dle matky vykazoval určité problémy v chování, a s jeho rodinou byla nastavena další spolupráce, která probíhá formou pravidelných setkání v rámci preventivních a poradenských činností. Žádné další instituce vyjma komise k projednávání přestupků ve věci neintervenovaly.

Šetření v oblasti činností při zahájeném trestním řízení proti mladistvému čítalo 5 spisů. Ve všech případech spáchali trestný čin chlapci. Dva ve věku šestnáct let a tři ve věku sedmáct let. Ve všech případech se jednalo o první spáchaný trestný čin, resp. provinění a zároveň trestní řízení končilo pravomocným rozhodnutím soudu o vině a uložení opatření. Ve dvou případech kurátor pro mládež s rodinou již spolupracoval při řešení výchovných problémů mladistvého. O trestné činnosti se orgán sociálně-právní ochrany dětí dozvěděl od Policie ČR, která požádala o zprávu o poměrech mladistvého dle § 55 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Zároveň se zprávou bylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání. Navázán byl kontakt s rodinou. Ve třech případech bylo provedeno šetření v místě bydliště, ve dvou případech (klienti již byli v péči kurátora pro mládež) bylo jednání vedeno na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Vždy bylo nejprve hovořeno s rodiči nezletilého, resp. s jedním ze zákonných zástupců a následně bez přítomnosti dalších osob se samotným nezletilým. Na základě zjištěných skutečností byla v rozsahu stanoveném zákonem

zaslána zpráva Policii ČR. Ve třech případech byla po vzájemné domluvě Policií ČR poskytnuta zpráva školy. Dalším zdrojem informací byla ve třech případech telefonická spolupráce se střediskem probační a mediační služby. Činnost kurátora pro mládež dále spočívala v účasti při výslechu mladistvého, o kterém byl Policií ČR vyrozuměn. O možnosti prostudování spisové dokumentace nebyl orgán sociálně-právní ochrany dětí vyrozuměn ani jednou. Ve dvou případech vedených v minulosti se nastavila spolupráce s klientem a probíhala i nadále, ve třech případech byl klient kontaktován po podání návrhu na potrestání okresním státním zastupitelstvím a vyrozuměním o ústním jednání soudu pro mládež. Opětovně bylo s klientem a s jedním ze zákonných zástupců jednáno a byly zjištěny aktuální poměry a změny v rodině. Kurátor byl vždy účasten jednání soudu pro mládež, kde mu bylo umožněno klást mladistvému otázky a zachováno právo závěrečné řeči, čehož ve všech případech využil. Ve všech případech ponechal otázku viny na rozhodnutí soudu pro mládež a seznámil pouze s aktuálními poměry v rodině a navrhl vhodné opatření odpovídající zájmu nezletilého. Ve všech případech se vzdal práva odvolání.

V případě, kdy dítě mladší patnácti let spáchalo čin jinak trestný, bylo analyzováno 5 spisů. Jednalo se o chlapce ve věku od osmi do třinácti let. Ve třech případech se jednalo o velmi závažný skutek a byl podán okresním státním zastupitelstvím návrh na uložení opatření dle § 90 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Ve dvou případech se nejednalo o závažné provinění, dítě nemělo žádné jiné výchovné problémy a po odložení věci Policií ČR nebylo ze strany okresního státního zastupitelství navrhováno opatření. Ve všech případech se o vyšetřování dozvěděl kurátor souběžně s žádostí o účast při výslechu nezletilého dítěte, kterého se zúčastnil. Ve dvou případech byla navázána spolupráce s rodiči ještě před výslechem, ve třech případech byli rodiče požádáni o osobní jednání při výslechu dítěte. Všechny výslechy probíhaly bez přítomnosti zákonného zástupce, pouze za přítomnosti kurátora pro mládež. V ani jednom z případů nebyly děti klienty kurátora pro mládež, ve třech případech byla spisová dokumentace založena z důvodu jiných intervencí v rodině (úprava výchovy a výživy, zvyšování výživného apod.) Na základě osobního setkání, provedeného šetření v rodině a zpráv ze školy byla Policii ČR poskytnuta zpráva o poměrech nezletilého dítěte. Ve dvou případech bylo rodičům poskytnuto poradenství a veškeré informace o průběhu vyšetřování, byl proveden výchovný pohovor

a nastavení další spolupráce bylo ponecháno až dle výsledku vyšetřování a postoje okresního státního zastupitelství. Vzhledem k odložení skutku bez podání dalšího návrhu a nezjištěných jiných patologií, byly rodině poskytnuty další informace zejména o možnostech se na orgán sociálně-právní ochrany dětí v případě potřeby obrátit a spolupráce byla ukončena. Ve zbylých třech případech byla nastavena další spolupráce a v rodině byla prováděna nepravidelná šetření. S rodiči kurátor pracoval na bázi preventivních a poradenských činností (projednávání nedostatků ve výchově dítěte, doporučení další odborné pomoci – pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče). Na výzvu soudu byla zaslána před jednáním o návrhu na uložení opatření aktuální zpráva o rodinných poměrech a zároveň vyjádření k podanému návrhu. Kurátor vycházel ze znalosti rodinných poměrů a navrhl vypracování znaleckého posudku (jednalo se o velmi závažnou trestnou činnost, v rodinách byly zjištěny patologie – nedůsledná výchova, protekcionistický styl výchovy, požívání alkoholických nápojů matkou). Dalším důvodem byl velmi nízký věk dítěte, kdy bylo nutné posoudit schopnost vnímat závažnost spáchaného skutku a schopnost pochopit smysl soudního jednání a případného uloženého opatření). Ve všech případech tomuto návrhu soud vyhověl. I nadále probíhala spolupráce s rodinou a opět před dalším soudním jednáním byly soudu pro mládež ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytnuty aktuální informace o rodinách nezletilých. Ve dvou případech bylo před jednáním hovořeno s nezletilým a jeho rodiči a byli seznámeni s průběhem soudního jednání. Ve všech případech se kurátor pro mládež účastnil soudního jednání a využil právo závěrečného návrhu, při kterém navrhl dle zjištěných skutečností přiměřené opatření.

Spisová dokumentace dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou

Sledováno bylo pět živých spisů spisové dokumentace dítěte, které je v současné době umístěno v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, a dva již ukončené spisy, kde v průběhu roku 2014 dosáhly děti zletilosti a byly z ústavní výchovy propuštěny. Jedná se o chlapce, kterým byla ústavní výchova nařízena z důvodu velmi závažných výchovných problémů (páchání trestné činnosti, užívání návykových látek, útěků z domova apod.) V případech pěti aktuálních případů jsou chlapci ve věku od

třinácti do sedmnácti let. Ve všech pěti případech nařízené ústavní výchovy jsou ze strany kurátora pro mládež uskutečňovány pravidelné návštěvy v ústavním zařízení jednou za tři měsíce. Návštěvy jsou předem dohodnuté a ve většině případů je nejprve hovořeno s pracovníky zařízení a následně bez přítomnosti dalších osob s nezletilým dítětem. Kontakt ve všech případech mimo osobní návštěvy probíhá s pracovníky zařízení (sociální pracovníci) telefonicky, především při vyřizování souhlasu s pobytem dítěte doma, řešení aktuálního závažného selhání dítěte v ústavním zařízení, řešení vhodného vzdělávání apod. Všechny děti mají možnost jezdit k rodičům. Pravidelně jednou za tři měsíce jsou prováděna i sociální šetření v rodině. Kontakt s rodiči je ale častější a probíhá v mnoha případech telefonickou formou nebo osobním setkáním na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Ve dvou případech je nutné rodiče vést k pravidelnému kontaktu s dítětem a vytvářením podmínek pro umožnění návštěvy dítěte. Ve třech případech probíhá spolupráce s rodiči bezproblémově, jestliže dítě plní podmínky v zařízení, má vždy možnost návštěvy rodičů. Činnosti kurátora pro mládež u dětí před dosažením osmnáctého roku věku před propuštěním z ústavního zařízení se mimo výše uvedených činností týkaly především podání dostatečných informací nezletilému k možnostem a podmínkám po ukončení ústavní výchovy a poradenství o nutnosti vyřízení osobních záležitostí (např. nahlášení na Úřad práce). Další vedení dítěte před propuštěním bylo diskutováno s pracovníky zařízení a byla volena společná strategie působení na dítě. Při poslední návštěvě v zařízení byl klient seznámen s kurátorem pro dospělé. Úkoly spojené s vedením dítěte před dosažením zletilosti byly zpracovány vždy dle individuálního posouzení v individuálním plánu ochrany dětí.

Participující instituce

Ve všech zkoumaných oblastech byla navázána spolupráce i s dalšími institucemi. Lze vysledovat následující organizace: škola, zdravotnické služby, Centrum psychosociálního poradenství Středočeského kraje, pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče, Probační a mediační služba, Policie ČR, soud, státní zastupitelství, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kurátor pro dospělé.

7. 4 Závěr výzkumné části

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo pomocí analytického šetření provést analýzu činností sociální kurately vykonávaných kurátorem pro mládež při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Metodami vedoucími k dosažení stanoveného cíle byly rozhovory s kurátory pro mládež a analýza spisové dokumentace. Samostatnou kapitolu tvoří dvě kazuistiky, které mají za cíl dokreslit analyzované činnosti.

Protože oblast sociální kurately zahrnuje širokou oblast působnosti, byl hlavní cíl práce rozdělen do čtyř dílčích výzkumných cílů. Těmi byla analýza činností při vyhodnocování situace dítěte a navrhování preventivních opatření v oblasti sociálně patologických jevů, analýza činností při přestupkovém řízení, trestním řízení a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, analýza činností při práci s dítětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a při následném propuštění a dále analýza participujících institucí. Hlavní i dílčí výzkumné otázky byly v rámci šetření zodpovězeny.

Všechny činnosti, které analyzované subjekty v rámci sociální kurately vykonávají, vycházejí především z nástrojů, vymezených zákonem o SPOD a dalšími právními předpisy. Z obecných metod sociální práce a z dalších metodických postupů. Jednotlivé činnosti se pak liší dle aktuálně řešené oblasti sociální kurately.

Činnosti vykonávané v rámci analýzy situace a vyhodnocování situace dítěte jsou zejména činnosti spojené s výkonem sociální práce s rodinou a nezletilým dítětem. Jsou prováděny rozhovory s rodiči, ale důležitou roli hraje i názor a stanovisko dítěte, které není při kontaktu opomíjeno. Ze šetření vyplynulo, že preventivní a poradenské činnosti provázejí všechny oblasti činností. Výchovná opatření jsou využívána až po selhání prvotně užívaných preventivních opatření a i po jejich uložení je s rodinou nadále pracováno. Nejčastějšími činnostmi v této oblasti je pravidelné osobní setkávání, projednávání aktuální situace a nedostatků ve výchově dítěte nebo v povinnostech plynoucích z rodičovské odpovědnosti, provádění výchovných pohovorů a dalších zákonem stanovených činností v rámci poradenství a prevence. Poradenství a zprostředkování další odborné pomoci je jednou ze základních činností, neboť v mnohých případech je nutná intervence i dalších odborných služeb.

V činnostech vykonávaných při přestupkovém řízení proti mladistvému byla ve sledovaných případech vykonávána práce s rodinou a s nezletilým, bylo jim poskytnuto poradenství a proveden výchovný pohovor, zanedbána nebyla ani účast při přestupkovém řízení tak, jak ukládá zákon o SPOD. Činnosti v rámci trestního řízení proti mladistvému vycházely nejen ze zákona o SPOD, ale i ze zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Ve všech případech se kurátor pro mládež zúčastňoval výslechů mladistvých i soudního jednání. Na základě vlastní práce s rodinou byla Policie ČR, resp. soud pro mládež informováni o rodinných poměrech mladistvého. Obdobné činnosti jsou vykonávány v případech dětí mladších patnácti let. Rozdíl byl vysledován v intenzitě podávaných informací ostatním subjektům a intenzitě práce s nezletilým a jeho rodinou. Ani v celé této oblasti nebyla opomíjena sociální práce s dítětem a jeho rodinou, prolínala se celý řízením (přestupkovým, trestním i ve věcech dětí mladších patnácti let) a na preventivní a poradenské činnosti byl kladen velký důraz.

V oblasti práce s dítětem v ústavní výchově bylo u obou subjektů šetřením zjištěno, že mezi nejzásadněji vnímané činnosti je považována návštěva dítěte v zařízení, rozhovor bez přítomnosti dalších osob a pravidelný kontakt s pracovníky zařízení při volbě strategie a plánu práce s dítětem v zařízení. Opomíjena nebyla ani práce s rodičem, která v mnohých případech obnášela pravidelné vedení, kontrolu a nutnost motivace k možnosti návštěv dítěte doma. Za důležité bylo ve sledovaných případech považováno zachování vztahu mezi dítětem a jeho rodiči. Výchovné vedení nezletilého před propuštěním z ústavní výchovy bylo vnímáno spíše v kompetencích pedagogických pracovníků zařízení. Úkoly orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou sledovanými spatřovány především v poskytnutí informací, zprostředkování, případně doprovázení. Všichni dotazovaní (při analýze spisové dokumentace tento jev nelze vysledovat) zároveň připustili jistou míru pomoci a spolupráce i po dosažení zletilosti.

Poslední sledovanou oblastí byly participující instituce, které se podílejí na řešení problému dítěte. Téměř ve všech oblastech (kromě přestupkového řízení) byl kurátor pro mládež v kontaktu i s dalšími institucemi spolupracujícími při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Jak bylo již výše uvedeno, nejčastěji spolupracující instituci je škola, lékaři a jiné zdravotnické služby, psychologické služby, Probační

a mediační služba, Policie ČR, střediska výchovné péče, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a další.

Velice důležitým zjištěním byl ve všech oblastech sociální kurately vysledován individuální přístup k dítěti s ohledem na jeho osobnost i řešenou problematiku. Činnostmi vykonávaných kurátorem pro mládež při práci s dítětem ohroženým sociálně-patologickými jevy je mnoho. Jistě ne všechny byly respondenty vzpomenuy, ne všechny se vyskytly v analyzovaných spisech. Činnosti analyzované v rámci tohoto kvalitativního šetření, korespondují s činnostmi popsányými v teoretické části práce, tedy činnostmi, které může či musí při poskytování sociální kurately orgán sociálně-právní ochrany dětí vykonávat. Opomíjena nebyla ani spolupráce s dalšími organizacemi.

8 PŘÍPADOVÉ STUDIE

Kazuistika č. 1

Osobní anamnéza:

Nezletilý Robert, nar. 2004, je v současné době žákem 7. třídy základní školy. Soudem pro mládež mu bylo uloženo napomenutí s výstrahou pro spáchání činu jinak trestného. Opatrovnickým soudem byl nad výchovou nezletilého stanoven dohled. V současné době je Robert bez výchovných problémů, rodina je sledována orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Rodinná anamnéza:

Matka Marcela, nar. 1970, bez zaměstnání, dlouhodobě hlášena v evidenci úřadu práce. Otec Roman, nar. 1976, bez zaměstnání, dlouhodobě veden v evidenci úřadu práce.

Rodiče nikdy nebyli oddáni, žijí ve společné domácnosti. Robert nemá žádného sourozence. Vztahy v rodině jsou zachovány.

Vývoj případu:

Orgán sociálně-právní ochrany dětí začal s rodinou spolupracovat v roce 2009, kdy matka nezletilého požádala o pomoc při svěřením syna do péče a určení výživného. Matce bylo poskytnuto poradenství a sepsán návrh na úpravu výchovy a výživy. Ještě před jednáním soudu rodiče obnovili soužití a matka svůj návrh vzala zpět. Řízení bylo zastaveno. V roce 2011 se dostavila matka a opět požádala o pomoc se sepsáním návrhu na úpravu výchovy a výživy nezletilého. Orgán sociálně-právní ochrany dětí byl ustanoven opatrovníkem. Rozsudkem okresního soudu byl nezletilý svěřen do péče matky a otcí bylo stanoveno výživné. V rodině nebyly shledány nedostatky, které by nasvědčovaly nutnosti intervence ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

V roce 2012 se na oddělení sociálně-právní ochrany dětí obrátila Policie ČR se žádostí o zprávu ve věci podezření na spáchání trestného činu vydírání, ve kterém byl jako možný podezřelý nezl. Robert. V rámci vyšetřování byl proveden výslech

nezletilého jako osoby mladší patnácti let podezřelé ze spáchání činu jinak trestného. O výslechu byl vyrozuměn a účastnil se i pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Zároveň byla navázána spolupráce s rodinou a provedeno sociální šetření v místě bydliště. Bylo zjištěno, že rodiče opět obnovili soužití a Robert vyrůstá s oběma rodiči na adrese trvalého pobytu. Oba rodiče jsou dlouhodobě vedeni v evidenci uchazečů o zaměstnání Úřadu práce a příjem rodiny tvoří pouze dávky sociální péče. Domácnost byla shledána v pořádku, vztahy v rodině byly vřelé. Matka vůči synovi uplatňovala velmi ochrannou až protekcionistickou výchovu. Zpráva školy upozorňovala na nedostatečný prospěch a občasné nerespektování autority, ale zvládnutelné běžnými výchovnými metodami. Na jiné problémy neupozornila. Jednáno bylo s oběma rodiči a s nezletilým, se kterým byl zároveň proveden výchovný pohovor. Rodiče byli upozorněni na nutnost důsledného plnění jejich povinností, zejména ve vztahu ke školním povinnostem nezletilého (dohlžení na domácí přípravu, pomůcky do školy apod.) Policii ČR byla poskytnuta o nezletilém velmi podrobná zpráva. Dalším šetřením došla Policie ČR k závěru, že se nezletilý nedopustil činu jinak trestného. Mezi spolužáky došlo k ojedinělým vzájemným potyčkám, kdy intenzita tohoto jednání nedosahovala činu jinak trestného a projednání jejich chování školou, orgánem sociálně-právní ochrany dětí a Policí ČR bylo dostatečné. Rodina nezletilého byla navštívena opakovaně i po ukončení vyšetřování. Žádné skutečnosti nasvědčující jakékoliv patologii nebyly zjištěny. Ze sdělení školy vyplynulo, že Robertovo chování se zlepšilo, stejně jako domácí příprava.

V lednu roku 2014 byl orgánu sociálně-právní ochrany dětí doručen úřední záznam o výjezdu Policie ČR, kdy byl výjezd Služby kriminální policie a vyšetřování povolán na místo, kde mělo dojít ke znásilnění nezletilé M. K. (nar. 2008) dalšími nezletilci z vesnice. Nezletilá poškozená byla za přítomnosti matky vytěžena a dle svých vyjadřovacích schopností a možností uvedla, že s ostatními dětmi (tři chlapci ve věku od šesti do třinácti let) odešla na hřiště si hrát, poté vlezli do zahradního domku, kde jí měl jeden z chlapců držet za ruku a druhý svléknout kalhoty a „jebat“. Policie ČR požádala orgán sociálně-právní ochrany dětí o součinnost. Ve věci nezletilého Roberta o zprávu o poměrech a účast při výslechu nezletilého. Nezletilý byl za přítomnosti dalšího policisty a pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyslechnut jako osoba mladší patnácti let podezřelá ze spáchání činu jinak trestného. Nezletilý své

jednání vůči nezletilé popřel. Ve výpovědi byly ovšem patrné nesrovnalosti jak při srovnání s výpověďmi ostatních aktérů (vypovídali shodně), tak v detailech, na které se vyšetřovatel pokládáním otevřených otázek doptával. Ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí byla vypracována zpráva o poměrech nezletilého. Rodiče byli stále v evidenci Úřadu práce a od roku 2012, kdy byla podávána poslední zpráva o poměrech, nedošlo v tomto směru k žádným změnám. Robert měl vytvořen dobrý vztah k oběma rodičům. Výchovné problémy rodiče negovali. Základní škola, kterou nezletilý navštěvoval, hodnotila jeho chování jako bezproblémové, se spolužáky i učiteli vychází dobře, autoritu pedagogických pracovníků respektuje. Prospěchově patří mezi podprůměrné žáky, problémy mívá se soustředěním, kdy poté vyrušuje a baví se se spolužáky. V loňském školním roce mu byla udělena důtka třídního učitele za kouření v budově školy. Rodiče se školou spolupracují, na třídní schůzky se dostavují, případná absence je řádně omluvena.

Rodině bylo po dobu vyšetřování ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytováno poradenství a informace o dalším postupu ve věci. Matka se velmi obávala, co se synem bude. Její postoj k věci se jevil jako ambivalentní. Na jedné straně věděla, že se stala velmi závažná věc, kterou je třeba řešit, na straně druhé synovi věřila, že „snad“ nic neprovedl a poskytovala mu veškerou oporu. Pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí s Robertem několikrát hovořil, ten stále popíral, že by se dopustil toho, co mu bylo kladeno za vinu. V průběhu vyšetřování vyšlo najevo, že krom výše popsaného jednání byla nezletilá přinucena k orálnímu styku (z výpovědi nezletilé poškozené: „Oni mi řekli, ať otevřu pusy, že mi dají lízátko. No a potom, když jsem otevřela oči, stáli u mě a bylo to hnusný, dali mi tam to, co mají dole.“)

Po ukončení vyšetřování podalo okresní státní zastupitelství návrh na uložení opatření napomenutí s výstrahou dle § 90 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. K tomuto návrhu se ještě před soudním jednáním vyjádřil orgán sociálně-právní ochrany dětí, který zároveň písemnou zprávou informoval soud o aktuálních poměrech v rodině nezletilého. Zpráva obsahovala i popis nastavené spolupráce mezi rodiči a orgánem sociálně-právní ochrany dětí, kdy rodina bez výhrad spolupracovala. Ve věci vyjádření k návrhu na uložení opatření orgán sociálně-právní ochrany souhlasil s uložením napomenutí s výstrahou v případě, že soud dojde k závěru, že se nezletilý

dopustil činu jinak trestného. Vzhledem k závažnosti spáchaného skutku a sociálnímu zázemí rodiny (rodina je příjemcem pouze dávek sociální péče, rodiče mají pouze základní vzdělání a sociální postavení rodiny je na nižší úrovni) obsahovalo vyjádření návrh na vypracování znaleckého posudku na nezletilého. Ještě před jednáním soudu orgán sociálně-právní ochrany dětí zároveň znovu kontaktoval rodiče a vysvětlil jim průběh soudního jednání, stejně jako nezletilému Robertovi přiměřeně jeho věku. Při soudním jednání vyhověl soud pro mládež návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí a ustanovil znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a klinické psychologie k vypracování znaleckého posudku. Jednání bylo odročeno na dobu do vypracování posudku. V této době orgán sociálně-právní ochrany dětí s rodinou nadále spolupracoval, zejména vykonával šetření v rodině, při kterých byli rodiče vedeni zejména ke správnému výchovnému působení, vykonávání řádného dozoru nad nezletilým, k nastavení jasných pravidel a sankcí při jejich nedodržení.

Vypracovaný znalecký posudek vyhodnotil osobnost nezletilého jako nezralou, s rysy introverze, sociokulturně zanedbanou, se sníženou sebekritičností a schopností přiznat se a nést následky trestného činu. Patrné jsou tendence manipulovat jak s vrstevníky, tak dospělými. Přítomen je disharmonický vývoj osobnosti. Intelektové schopnosti jsou podprůměrné s rozptylem až do pásma mentální retardace. Motiv spáchaného činu byl spatřován v absenci sociokulturních norem chování, sníženého intelektu, vlivu puberty a zvědavosti. Znalci za nutné považovali dohled soudu i orgánu sociálně-právní ochrany dětí nad výchovou nezletilého. Soud pro mládež akceptoval závěry znalců a uložil nezletilému napomenutí s výstrahou. Zároveň se ztotožnil se závěrečným návrhem zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který navrhoval pokračování již nastavené spolupráce s rodinou v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí a zdůraznil nevhodnost a neefektivnost navrhovaného opatření dohledu Probační a mediační služby, kdy by jen další instituce vstupovala do života rodiny, což by mohlo v konečném důsledku působit kontraproduktivně. V rámci soudního řízení předseda soudu pro mládež Roberta řádně poučil o významu uloženého výchovného opatření.

Ze strany soudu pro mládež byl podán podnět k zahájení řízení o stanovení dohledu nad výchovou nezletilého, tak jak vyplynulo ze znaleckého posudku. Orgán sociálně-právní ochrany dětí byl pro toto řízení ustanoven opatrovníkem. S podnětem, na jehož základě bylo zahájeno řízení, se orgán sociálně-právní ochrany dětí ztotožnil

a seznámil ještě před jednáním o nařízení dohledu soud o výchovných a rodinných poměrech nezletilého a nastavené spolupráci. Při samotném jednání o nařízení dohledu setrval zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí na svém stanovisku a souhlasil s nařízením dohledu nad výchovou nezletilého.

Kazuistika č. 2

Osobní anamnéza:

Nezletilý Václav, nar. 1997, je v současné době umístěn v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Z důvodu velmi závažných výchovných problémů a užívání návykových látek byla nezletilému nařízena ústavní výchova.

Rodinná anamnéza:

Matka Jana, nar. 1969, zaměstnána jako prodavačka, otec Václav, nar. 1966, zaměstnán jako rybář. Nezletilý vyrůstal v úplné rodině. Má dvě již zletilé sestry, které již s rodinou nežijí.

Vývoj případu:

Spisová dokumentace nezletilého Václava byla založena do evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí v roce 2006 v souvislosti se žádostí školy o pomoc při řešení nebezpečného chování žáka. Václav se ve škole choval agresivně, ubližoval spolužákům, docházelo k sebepoškozování. Nezletilý byl nezvladatelný, do školy nosil ostré předměty, kterými ohrožoval ostatní, vyhrožoval ublížením na zdraví apod. Po oznámení případu byla celá situace projednána s matkou, která uvedla, že syn je v péči psychiatra a v současné době je dohodnuta diagnostická hospitalizace na psychiatrickém oddělení. Matka přislíbila spolupracovat se školou, informovat pedagogy o zdravotním stavu nezletilého a doporučených postupech při práci s nezletilým.

K poměrům v rodině bylo zjištěno, že rodiče vychovávají pouze nezletilého Václava. Dvě starší dcery se již osamostatnily, s rodinou nežijí. Oba rodiče jsou zaměstnáni, finanční situace rodiny je na průměrné úrovni, všechny potřeby jsou bez výhrad zajištěny. K bytovým poměrům nebyly zjištěny žádné negativní poznatky.

Vztahy v rodině byly zachovány, hodnoceny jako vřelé. Komplikovaný se jevil vztah Václava s otcem, který se nesmířil s Václavovou psychiatrickou diagnosou a veškerou péčí a starost o nezletilého nechával na matce.

Po intervenci v rodině se situace velmi zlepšila. Matka bez výhrad spolupracovala s nejrůznějšími odborníky (psychiatrická pracoviště, psychologické služby, středisko výchovné péče apod.) a respektovala jejich doporučení. Ve škole byla Václavovi přidělena asistentka. Další zásahy ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebyly nutné.

Situace se opět začala zhoršovat v září roku 2012. Václav přestával být zvladatelný i v domácím prostředí a opakovaně byl umístěn na dlouhodobý pobyt do psychiatrické nemocnice. Matka se jeho návratu do rodinného prostředí obávala. Po návratu syna z psychiatrické nemocnice se obrátila se žádostí o pomoc na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Uvedla, že Václav odmítá docházet do školy, využívá situace, kdy jde na ranní směnu a do školy neodejde, ve škole prodává cigarety, zřejmě začal užívat i marihuanu. Matka nechtěla situaci řešit umístěním na psychiatrické oddělení, neboť to již Václav absolvoval několikrát a vždy s velmi krátkodobým zlepšením. Matka vyjádřila přesvědčení, že v nemocnici byl vždy pouze utlumen léky. Orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytla lékařské zprávy o zdravotním stavu Václava. U nezletilého byla diagnostikována hyperkinetická porucha chování, specifické poruchy učení, podprůměrný intelekt. Osobnost byla hodnocena jako impulzivní, s výraznou emoční labilitou a sklony k agresivnímu jednání. Zjištěno bylo experimentální užívání marihuany. Hospitalizace ve zdravotnickém zařízení nebyla doporučena, postačí ambulantní návštěvy. Doporučeno řešit cestou sociálně-právní. Matka si nepřála umístění syna do ústavního zařízení, nechtěla jeho problémy řešit represivní cestou.

Dohodnuta byla pravidelná setkávání, pravidla pro výchovné vedení nezletilého, nastavena intenzivní spolupráce se školou a kontrola nezletilého. S Václavem byly prováděny pravidelné výchovné pohovory, dodržovány byly ambulantní návštěvy psychiatra a Václav pravidelně užíval medikaci. Takto nastavená spolupráce byla efektivní až do května roku 2013. V té době se Václavovo chování začalo opět velmi zhoršovat. Václav byl vůči spolužákům, ale i učitelům verbálně agresivní, objevovala se i fyzická agresivita v podobě odstrčení, uhození apod., Ve škole odmítal pracovat, plnit

individuální studijní plán, vůči asistentce i ostatním pedagogickým pracovníkům byl drzý, nezřídka používal vulgární výrazy. Objevilo se podezření na užívání i jiných návykových látek než marihuany. Rodiče Václav nerespektoval, choval se a jednal, jak sám uznal za vhodné. Rodiče si uvědomovali, že již nejsou schopni zajistit Václavovu řádnou výchovu, a podali návrh na nařízení ústavní výchovy. Orgán sociálně-právní ochrany dětí byl pro řízení o ústavní výchově ustanoven opatrovníkem nezletilého. Rodičům bylo v této souvislosti poskytnuto poradenství. Jednání soudu bylo nařízeno na srpen 2013.

V červenci 2013 se závažnost situace ještě více prohloubila. Nejen, že se objevilo podezření na páčání trestné činnosti, ale Václav se začal toulat, utíkal z domova, vracel se až v ranních hodinách nebo nedorazil domů vůbec. Orgán sociálně-právní ochrany dětí podal dle § 102 občanského soudního řádu do zahájeného řízení o ústavní výchově návrh na předběžné opatření, kterému soud vyhověl a uložil rodičům povinnost předat Václava do péče diagnostického ústavu. Kurátor pro mládež vyjednal ve spolupráci s rodiči a diagnostickým ústavem místo a datum předání nezletilého. Zaslána byla ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí potřebná dokumentace - informace o vývoji případu, dostupné lékařské zprávy, osobní list nezletilého. Vzhledem k útěkům, kterých se nezletilý dopouštěl, se výkon rozhodnutí rodičům podařil až na počátku srpna. Při předávání do zařízení byla u Václava toxikologickou zkouškou zjištěna přítomnost návykových látek v těle a zařízení v takovém případě nezletilého odmítlo přijmout. Okamžitě byl proto orgánem sociálně-právní ochrany dětí vyřízen detoxifikační pobyt v psychiatrické nemocnici, po kterém bude moci být Václav převezen do školského zařízení.

Vzhledem k tomu, že se vše odehrávalo v průběhu letních prázdnin po ukončení povinné školní docházky, byl v červenci příslušným diagnostickým ústavem ještě dětský diagnostický ústav, ale po hospitalizaci v psychiatrické nemocnici, která trvala až do konce srpna, byl již příslušným k přijetí nezletilého diagnostický ústav pro mládež. Bylo nutné podat nový návrh na nařízení předběžného opatření, kterým by soud nařídil předání do příslušného zařízení. Veškeré úkony v této oblasti (podání návrhu, dojednání možného přijetí v diagnostickém ústavu pro mládež, zaslání potřebných dokladů) byly ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí učiněny a Václav byl na konci srpna 2013 předán do péče diagnostického ústavu pro mládež. Ze strany orgánu

sociálně-právní ochrany dětí byly prováděny v zařízení pravidelné návštěvy, pravidelný kontakt je udržován též s rodiči nezletilého. Po ukončení diagnostického pobytu byl Václav přemístěn do Výchovného ústavu se specializací na děti s problémy s užíváním návykových látek.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je s pracovníky výchovného ústavu v telefonickém kontaktu, pravidelně jednou za tři měsíce je uskutečňována návštěva v zařízení. Při návštěvě je vždy hovořeno nejprve se sociální pracovnící, případně s vychovatelem, následně bez přítomnosti dalších osob se samotným nezletilým. Pravidelná spolupráce je navázána též s rodiči, resp. s matkou. Otec na výchovu syna rezignoval, nemá zájem se na jeho výchově dále podílet. Ve spolupráci se zařízením a s matkou je vytvářen a revidován individuální plán ochrany dítěte, ve kterém jsou stanovovány kroky a opatření k vedení nezletilého k životu bez porušování společenských norem, ke zlepšení vztahů v rodině, zejména s otcem a vedoucí k možnému návratu nezletilého zpět do rodinného prostředí. Václav v zařízení většinou plní program pobytu a vytváří si podmínky k návštěvám rodiny. Při těchto návštěvách ale opakovaně selhává a dopouští se útěků a opětovně užívá návykové látky. V zařízení je Václavovi poskytována psychiatrická péče, je medikován. Vzhledem k jeho psychiatrickému onemocnění nezapadl do kolektivu ostatních klientů. Chová se dětinsky, infantilně, nepřiměřeně jeho věku. Přiměřeně svým rozumovým schopnostem jedná s ostatními klienty a vychovateli. Ze strany vychovatelů je nutná důsledná kontrola, aby nebyl ze strany ostatních využíván. Motivován k životu bez návykových látek není, vzhledem ke své mentální úrovni nechce svoji budoucnost řešit, žije pouze přítomností. Psychiatrická diagnóza velmi negativně ovlivňuje úspěšnost a možnost pedagogického a výchovného vedení.

Poslední útěk z návštěvy v rodině byl v září roku 2014. Na návštěvě se Václav choval velmi hrubě i ke svým rodičům, dopustil se trestné činnosti a na útěku byl téměř dva měsíce. Vzhledem k tomu mu nebyl umožněn další odjezd do rodinného prostředí včetně období vánočních svátků. Matka se návratu syna obává, je si vědoma, že výchovu syna není schopna zvládnout. Vzhledem k věku nezletilého byla do individuálního plánu zahrnuta i příprava na další samostatný život po propuštění ze zařízení. Ze strany pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsou na žádost

pravidelně podávány zprávy k soudu s jejich stanoviskem a zjištěným stanoviskem nezletilého k pokračování ústavní výchovy.

ZÁVĚR

Již v úvodu práce byla zmíněna nutnost pomoci ohroženým skupinám dětí. S tím v mnohých případech souvisí potřeba intervence státu, který je povinen zájmy a práva dítěte chránit. Hlavním, nikoliv však jediným orgánem zajišťující státní ochranu ohrožených dětí, jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je odvětvím veřejného práva vycházející z mnoha mezinárodních dokumentů, z nichž za nejdůležitější lze považovat Úmluvu o právech dítěte. Zároveň je nutné konstatovat, že zákon o sociálně-právní ochraně není jedinou právní normou upravující ochranu dítěte. Ochrany zájmů a práv dítěte se dotýká celá řada dalších právních norem, jež nejrůznějším způsobem dbají na postavení a práva dítěte. Příkladem je možné jmenovat občanský zákoník, občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních, trestní zákon, trestní řád, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a další.

Cílem diplomové práce bylo poskytnout ucelený a komplexní pohled na výkon sociální kurately v jednotlivých oblastech a představit, charakterizovat a následně analyzovat činnosti, úkoly a kompetence kurátora pro mládež při výkonu sociálně-právní ochrany dětí s akcentem na výkon sociální kurately v celé jejich šíři. Práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část představuje institut sociálně-právní ochrany dětí z pohledu zákona o sociálně-právní ochraně dětí a historického vývoje ochrany dětí na českém území a samotnou sociální kuratelu a jejího vykonavatele, kurátora pro mládež. Další kapitoly teoretické části práce seznamují s jednotlivými oblastmi sociální kurately a činnostmi orgánu sociálně-právní ochrany vykonávanými v dané oblasti. Praktická část diplomové práce jednotlivé oblasti sociální kurately popsané v předešlé části formou kvalitativního šetření analyzuje.

S ohledem na stanovený hlavní cíl práce byly stanoveny dílčí cíle a dílčí výzkumné otázky, které korespondují s jednotlivými oblastmi sociální kurately. Všechny stanovené výzkumné otázky, resp. výzkumné cíle se podařilo metodami rozhovoru a analýzou spisové dokumentace zodpovědět. Provedené šetření ukázalo nejčastěji užívané metody, nástroje a činnosti kurátorů pro mládež při výkonu sociální kurately. Všechny činnosti byly ve shodě s teoretickými možnostmi ukládanými příslušnými právními předpisy. V závěru práce jsou uvedeny dvě kazuistiky dokreslující činnosti kurátora pro mládež při práci s dítětem a jeho rodinou.

Lze konstatovat, že u sledovaných subjektů je hlavní pozornost zaměřena na klienta (dítě či mladistvého) a jeho rodinu. Všechny činnosti směřovaly k naplnění smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, tedy k ochraně práv a zájmů dítěte, jeho řádné výchovy, příznivého vývoje a obnovení narušených funkcí rodiny. Zároveň z provedeného šetření vyplynulo, že prvotně jsou téměř ve všech případech využívány činnosti preventivního a poradenského charakteru a až po vyčerpání těchto možností je přistupováno k represivním opatřením. Ani po tak zásadních zásazích do rodinného života jakým je například uložení výchovného opatření či odejmutí dítěte z péče rodičů a umístění v ústavním zařízení, není další práce s rodinou opomíjena. Ve všech oblastech práce s dítětem a jeho rodinou týkající se výkonu sociální kurately je jako jedna z nejdůležitějších činností vnímána poradenská činnost a následná spolupráce s dalšími organizacemi.

Výkon sociální kurately zahrnuje velmi širokou a rozsáhlou oblast působení. Klientem kurátora pro mládež jsou děti potýkající se s různorodými sociálně patologickými jevy odlišné míry a intenzity. S tím souvisí rozsah a množství povinností, úkolů, nástrojů a kompetencí, které kurátor pro mládež při práci s dítětem a jeho rodinou má a disponuje. I z těchto důvodů je role kurátora pro mládež při poskytování sociálně-právní ochrany dětí vnímána jako jedna z nejnáročnějších a nejdůležitějších. Kurátor pro mládež se neobejde bez dobré orientace v právních předpisech od civilního po trestní či přestupkové právo. Musí při práci s klientem ovládat a volit efektivní a vhodné metody sociální práce. Je nutné, aby ovládal základy obecné, vývojové a speciální pedagogiky, neboť je hodnotitelem osobnosti dítěte a podává zprávy dalším institucím. Při hodnocení vztahů v rodině, rodinného a sociálního prostředí je nutností základní znalost obecné i sociální psychologie. Za neméně důležité považují zmínit osobnost pracovníka, jeho morální a osobnostní kompetence. Výkon sociálně-právní ochrany neznamena pouze kontakt a práci s člověkem, ale též jeho vedení, ovlivňování a v nemálo případech rozhodování o jeho dalším směřování. Individuální přístup ke klientovi, hodnocení případu ze všech možných úhlů pohledu, zajištění ochrany dítěti při rozporu zájmu dítěte a jeho zákonných zástupců, rozhodování o volených postupech, metodách a formách pomoci či kontroly vyžaduje nejen důkladné odborné znalosti, ale především osobnostní kompetence. Samostatnou kapitolou by bylo pojednání o nutnosti administrativního zpracování všech prováděných činností formou dostatečně odbornou

pro ostatní spolupracující subjekty a zároveň srozumitelnou pro samotného klienta, který je oprávněn do dokumentace nahlédnout.

V praxi je nutné si tuto širokou škálu činností a rozsah požadavků na výkon sociální kurately uvědomit a pro její kvalitní zajištění tomu přizpůsobit podmínky pro její provádění. Uvědomění si výše popsaného rozsahu by měla pomoci i tato diplomová práce a v rámci její praktické části zmapované činnosti sociální kurately. Od 1. 1. 2015 jistou naději přináší standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí stanovující maximální počet rodin na jednoho pracovníka. Podmínkou je vůle k naplnění tohoto standardu v praxi.

V současné době neexistuje publikace, která by přehledně a uceleně popisovala výkon sociální kurately v celé její šíři. Při výkonu jejich jednotlivých činností je nutné řídit se a postupovat dle nejrůznějších metod a postupů, které jsou upraveny v jednotlivých právních normách a jejich výkladech, teoretických základech metod sociální práce, metodických pokynech a dalších odborných textech. Předložená práce sociální kuratelu mapuje ve všech v praxi nejčastěji se vyskytujících oblastech a její jednotlivé činnosti charakterizuje ze všech úhlů pohledu. Jak bylo výše uvedeno, jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí povinny mít od 1. 1. 2015 zpracovány standardy sociálně právní ochrany dětí. Standard č. 5, kritérium 5 d zavazuje orgány sociálně-právní ochrany dětí zpracovat písemná pravidla pro zaškolování nových zaměstnanců vykonávajících sociálně-právní ochranu dětí. Pro tyto účely by mohla být využívána i tato diplomová práce ve formě jakéhosi studijního materiálu určeného pro budoucí kurátory pro mládež při jejich zaškolování a uvádění do praxe.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ČERVENÝ, Zdeněk a Václav Šlauf. *Přestupkové právo*. 14. aktualizované vyd., podle právního stavu k 1.1.2007. Praha: Linde Praha, 2007. ISBN 978-807-2016-518.

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

HROMKOVÁ, Dana. *Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci*. 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2012, 69, xi s. ISBN 978-80-7452-024-2.

HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013, xvi, 235 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-807-4004-506.

KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2006, 228 s. Právní rukověť. ISBN 8073572141.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-807-3677-398.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana Pazlarová. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. 1. vyd. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-802-5427-569.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 379 s. ISBN 80-717-8548-2.

NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Vyd. 1. Praha. ISBN 80-725-1033-9.

NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. s.19.

NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a Jana RIEDLOVÁ JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Ostrava: Anag, 2014. ISBN 978-80-7263-914-4.

OPEKAROVÁ, Olga. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-808-6723-969.

Práva dítěte. 1. vyd. Překlad Roman David. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, 175 s. ISBN 80-718-2076-8.

PAULÍK, Editor Karel. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X.

RACEK, Jindřich, Hana Solařová. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Vyd. 1. Praha: Lumos Foundation, 2014. ISBN 978-802-6055-211.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-808-6723-846.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X.

Školské zákony 2010: (školský zákon, zákon o pedagogických pracovnících, zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy) : výklad - prováděcí předpisy - souvisící předpisy; stav k 1. 9. 2010. Praha: Eurounion, 2010, 747 s. ISBN 978-80-7317-085-1.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-861-3161-0.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003, 156 s. ISBN 80-861-3144-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠUBRT, Milan. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 2., rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2010, 286 s. ISBN 978-80-7251-333-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-717-8678-0.

VOKUŠ, Jiří. *Policie České republiky = Police of the Czech Republic: pomáhat a chránit*. 2. vyd. Praha: Policejní prezidium České republiky, 2010. ISBN 978-802-5477-007. Dostupné z: www.policie.cz

WINZIGOVÁ, Jana. *Práce s dospělými při výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha.

ZAHÁNĚL, Jiří, Vladimír HELEBRANT a Martin SEBERA. *Metodologie výzkumné práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6696-0.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, xxii, 1043 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 80-717-9829-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

Fond ohrožených dětí [online]. © 2012 – 2015 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/o-nas>.

PMS-Probační a mediační služba České republiky [online]. © IT STUDIO s.r.o., 2002-2015 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>.

Policie České republiky [online]. Policie ČR, © 2015 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/o-nas-policie-ceske-republiky-policie-ceske-republiky.aspx>

Úřad práce České republiky [online]. 2014 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/upcr/oup>.

ZOUBEK, Martin. *Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje* [online]. © 2010–2014 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.poradna-rakovnik.cz/index.php?stranka=odborne-poradenstvi-zakladni-informace>.

Seznam ostatních zdrojů

Česká republika. Listina základních práv a svobod. In: *č. 2/1992 Sb.*, 1992. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

Česká republika. Směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí: o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče. In: *čj. 2013/26780-21*. 2013.

Česká republika. Zákon o sociálních službách. In: *108/2006 Sb.* 2006. Dostupné z: *System ASPI-stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014 Sb. a 33/2014 Sb. m. s.*

Česká republika. Zákon o soudech, soudcích přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů. In: *6/2002 Sb.* 2001. Dostupné z: *System ASPI- stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014 a 33/2014 Sb. m. s.* Česká republika. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *505/2012*. 2012. Dostupné z: *System ASPI- stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s.*

Česká republika. Zákon o státním zastupitelství. In: *283/1993 Sb.*, 1993. Dostupné z: *System ASPI – stav k 2. 12. 2014 do částky 114/2014Sb. A 33/2014 Sb. m. s.*

Česká republika. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních o změně některých dalších zákonů. In: 109/2002 Sb. 2002. Dostupné z: Systém ASPI – stav k 4. 3. 2014 do částky 13/2014 Sb. a 5/2014 Sb. m. s.

DAVIDOVÁ, Ivana, Alice GOJOVÁ, Vendula GOJOVÁ, Tereza MELŠOVÁ, Taťána TKADLEČKOVÁ, Petr ANTONI, Radim KVASNIČKA, Karel GIAMPAOLI, Pavel PĚNKAVA, Adolf POLÁK a Jiří SEJBAL. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010.

ISBN 978-807-3686-284. Dostupné z:

http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka.pdf

Občanský soudní řád: Soudní řád správní ; Rozhodčí řízení ; Exekuční řád ; Soudní poplatky : a další předpisy : podle stavu k .. Ostrava: Sagit, 2004-, sv. ÚZ. ISBN 978-80-7208-004-9.

MACELA, Miloslav. *Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění zákona č. 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Praha, 2012.

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. *Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Praha, 2009.

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. *Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Praha, 2009.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Souhlas se zpracováním spisové dokumentace	I
Příloha B – Záznam o vyhodnocení situace dítěte.....	II
Příloha C – Individuální plán ochrany dítěte.....	XII

PŘÍLOHY

Příloha A – Souhlas se zpracováním spisové dokumentace

Odbor sociálně-právní ochrany dětí
a sociální prevence

Bc. Jana Winzigová
Pustověty 47
270 23

Váš dopis zn./ze dne

Naše značka

Vyřizuje/linka
Mgr. Luboš Kejla/285
lkejla@murako.cz

Rakovník
18. 11. 2014

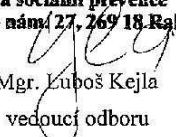
Souhlas se zpracováním spisové dokumentace Om a pomocných rejstříků vedených dle instrukce MPSV čj. 2013/26780-21, ze dne 19. září 2013.

Na základě Vaší žádosti souhlasím se zpracováním spisové dokumentace Om a rejstříků pomocné evidence vedené odborem sociálně právní ochrany dětí a sociální prevence, MěÚ v Rakovníku, pro účely vypracování diplomové práce.

Podmínkou je zachování anonymity použitých dat a jejich využití pouze pro účely diplomové práce. Zároveň žádám o možnost využít obsahu a závěrů zpracované diplomové práce pro potřeby odboru.

S pozdravem,

**Městský úřad Rakovník
Odbor soc.-právní ochrany dětí
a sociální prevence
Husovo nám. 27, 269 18 Rakovník**

Mgr. Luboš Kejla
vedoucí odboru

Příloha B – Záznam o vyhodnocení situace dítěte

Příloha č. 5 ke směrnici č.j. 2013/26780-21

Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny

Datum zahájení, přijetí do péče

Om/Nom

Poznámka: Pokud vyplňujete formulář elektronicky, textová pole se rozšíří tak, aby korespondovala s vaším textem. Tam, kde jsou zaškrťovací rámečky, vložte 'X' u rámečků, kterých se to týká.

Zjišťování podrobností o dítěti

Jméno dítěte

Příjmení

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Občanství/státní příslušnost
(případně status pobytu)

Adresa
trvalého
pobytu

Rodné číslo /
Datum narození

Kontaktní telefon

Kontaktní email

Adresa
faktického
pobytu

Datum hodnocení

Mateřský jazyk dítěte

Mateřský jazyk rodičů

Podrobnosti o rodičích

Jméno
a příjmení,
rodné
příjmení

Kontaktní tel.

Kontaktní email

Adresa
trvalého
pobytu

Rodičovská zodpovědnost?

PSČ

Jméno
a příjmení,
rodné
příjmení

Kontaktní tel.

Kontaktní email

Adresa
trvalého
pobytu

Rodičovská zodpovědnost?

PSČ

Sourozenci

Počet
sourozenců

Jméno
a příjmení

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Jméno
a příjmení

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Datum
narození

Jiné důležité
informace
o sourozenci /
sourozencích

Podrobnosti o jiných fyzických osobách zodpovědných za výchovu

Jméno
a příjmení

Kontaktní tel.

Adresa
trvalého
pobytu

Kontaktní email

PSČ

Jméno
a příjmení

Kontaktní tel.

Adresa
trvalého
pobytu

Kontaktní email

PSČ

Instituce a další odborníci pracující s dítětem

Všeobecné
Praktický lékař detaily Tel.
Kontaktní email

Předškolní/základní/ detaily Tel.
střední vzdělání
Kontaktní email

Instituce detaily Tel.
Kontaktní email

Další instituce
Instituce detaily Tel.
Kontaktní email

Instituce detaily Tel.
Kontaktní email

Instituce detaily Tel.
Kontaktní email

Instituce detaily Tel.
Kontaktní email

1. Vývojové prostředí dítěte

Každé z oblastí věnujte pozornost v rozsahu, který odpovídá skutečným podmínkám. Je nutné, vyjádřit se ke všem položkám podrobně. V maximální možné míře vycházejte ve svém komentáři z přímých důkazů (uveďte odkaz na použité nástroje), nikoli jen z názoru či dojmu, a tyto důkazy popište. Jestliže se však budou názory výrazně lišit, zaznamenejte i tyto rozdíly.

Zdraví

Zdravotní stav – aktuální a dlouhodobý zdravotní stav dítěte, růst, vývoj, léčené a duševní prospívání, nemoci a postižení (včetně psychiatrických), úrazy. Zajištění pravidelné lékařské péče – praktický lékař, zubní lékař, další specialisté a potřeby. Návštěvy u lékaře, preventivní lékařské prohlídky, očkování, hospitalizace, zdravotní doporučení. Strava, pitný režim, spánek a odpočinek, zrak a sluch, jemné motorické dovednosti, hrubé motorické dovednosti. Zdravotní rizika – kouření, alkohol, jiné návykové látky, obezita, anorexie, bulimie.

Učení se

Forma komunikace, mateřský jazyk, vyjadřování se, kladení otázek, odpovídání na otázky, naslouchání, reagování, porozumění, čtení a psaní. Jiné než verbální způsoby komunikace – znaková řeč, Brailovo písmo, makaton, piktogramy a symboly, VOKS a jiné. Pochopení, odůvodnění a řešení problémů – schopnost pochopit a utřídit si informace, racionálně uvažovat a řešit problémy. Hry, příběhy, písničky, objevování, zkoumání, pozornost. Zapojení se do učení, přístup vzdělávání a zaměstnání, aktivní zapojení se a docházka, prospěch, přístup k odpovídajícím zdrojům. Pokrok u základních a klíčových dovedností, ambice. Speciální vzdělávací potřeby – sociální znavyhodnění, poruchy učení, zdravotní postižení.

Emoční vývoj a chování

Rané citové vazby, celkové emoční nastavení, sebedůvěra, vztahy s dospělými, vztahy s vrstevníky, temperament, empatie, aktuální emoční stav. Traumata, psychologické potíže, zvládání stresových situací, pocity izolovanosti a samoty, strach, obavy. Životní styl, příslušnost k subkultuře, pozitivní faktory v chování, respektování hranic a pravidel, sebeovládání, chování ve vztahu k vrstevníkům a ve vztahu k dospělým, lehkomyšlné nebo impulzivní chování, zneužívání návykových látek, asocíální chování, sexuální projevy, delikventní chování, násilné a agresivní chování, neklid a hyperaktivita, roztržitost, udržení pozornosti, soustředění, riskování, sebepoškozování.

Rodinné a sociální vztahy

Stabilní a vřelý vztahy se členy rodiny, včetně sourozenců a širší rodiny, vztahy s vrstevníky, vztahy s širší komunitou. Schopnost empatie a schopnost budování vztahů, pomoc druhým. Míra zapojení se do negativních vztahů.

Identita

Vnímání a uvědomování si sebe sama, pozitivní obraz sama sebe, sebedůvěra, znalost vlastní a rodinné minulosti, pocit sounáležitosti s rodinou, jinými sociálními skupinami, uvědomování si příslušnosti k pohlaví, etniku, národnosti, kultuře, víře, příslušnost k subkultuře, zkušenosti s diskriminací z důvodu rasy, náboženského vyznání, věku, pohlaví, sexuální orientace nebo postižení.

Sociální prezentace

Sebe prezentace, ambice; sebedůvěra dítěte a náhled na vlastní pokroky, motivace, vytrvalost. Místo ve skupině vrstevníků.

Samostatnost a sebeobsluha

Základní dovednosti v oblasti sebeobsluhy – hygiena, stravování, oblékání, úklid, vyřizování běžných záležitostí. Dovednosti v oblasti sebeobsluhy a samostatnosti, znalost vlastních práv a povinností, objevování vlastních hranic a limitů, schopnost požádat o pomoc, schopnost odmítnout, rozhodování a uvědomění si důsledků, plánování osobního života, dovednost obstát v různých sociálních rolích, pozitivní odpoutávání se od rodiny.

2. Rodičovská kapacita

Základní péče

Zajištění potravy, nápojů, tepla, obydlí, oblečení, hygieny, zajištění zdravotní péče, zajištění školní docházky, využívání služeb různých organizací – zdravotních, vzdělávacích, sociálních.

Zajištění bezpečí a ochrany

Zajištění bezpečného prostředí pro kojence, dítě nebo mladistvého, rozpoznání rizik doma i mimo domov, zajištění hlídání dítěte vhodnou osobou, nastavení ochrany adekvátně věku dítěte, ochrana před násilím, zneužíváním a jinými nepříznivými vlivy.

Citová vřelost

Vytvoření vřelého, podporující a stabilního rodinného prostředí, schopnost vytvoření citového pouta k dítěti, oceňování a povzbuzování dítěte, pocity rodiče při péči o dítě, schopnost empatie a adekvátních reakcí na dítě.

Stimulace a podněty

Aktivní poskytování podnětů potřebných k vývoji dítěte. Častá interakce rodiče s dítětem. Podpora v zájmech a činnostech a poskytování podnětů a vytváření příležitostí pro sociální kontakt. Podpora a umožnění přístupu ke vnějším zdrojům informací. Motivace k učení a vzdělávání.

Vedení a hranice

Poskytování jasného, důsledného a vhodného vedení dítěti, stanovení hranic a pravidel žádoucího chování, včetně nastavení hranic vzhledem k rizikům. Míra kontroly, tolerance a pozitivních vzorů chování. Podpora samostatnosti.

Stabilita

Stálé rodinné prostředí, změny ve složení domácnosti, míra stěhování rodiny, změny škol, změny zaměstnání rodičů. Předvídatelné chování rodičů. Jednotný výchovný styl rodičů.

Analýza situace a potřeb dítěte

3. Rodina a prostředí

Rodinná historie a fungování rodiny

Velikost a složení rodiny, kulturní zázemí rodiny. Fungování rodiny, včetně rituálů, atmosféra v rodině, vztah rodiny ke vzdělání. Historie rodiny – zdroje pomoci, zvládání krizových situací, nemoci, úmrtí blízké osoby, násilí, zneužívání návykových látek, trestná činnost, chybějící rodič, rozpad vztahu, zdravotní stav pečujících osob v rodině, zneužívání.

Širší rodina

Formální a neformální podpůrné sítě v rámci širší rodiny a dalších osob; role a odpovědnost širší rodiny v rámci zajištění potřeb dítěte.

Bydlení

Druh bydlení, vybavení domácnosti, vlastnický vztah, prostor pro dítě v rámci bytu, možnost soukromí.

Zaměstnání

Kdo z domácnosti pracuje, jaký je jeho pracovní režim a jaké proběhly změny v pracovním zařazení. Jaký má vliv pracovní činnost pečujících osob na dítě.

Finanční situace

Finanční aspekty – dlouhodobý příjem domácnosti, nárok rodiny na dávky a pobírání dávek rodinou, příjem potřebný k zajištění potřeb rodiny, způsoby, jak rodina s příjmem nakládá, dluhy rodny.

Sociální začlenění rodiny

Charakteristiky obce / čtvrti - úroveň kriminality, znevýhodnění, zaměstnanost, velké rozšíření zneužívání/prodeje návykových látek, sociální status rodiny.

Komunitní zdroje

Dostupnost základního vybavení obce, doprava, škola, obchody, volnočasová zařízení, lékař, kostely nebo jiné modlitebny, podpůrné sociální a jiné služby. Míra jejich využití rodinou.

4. Analýza situace a potřeb dítěte

Potřeby dítěte

Rodičovské dovednosti, rodinná situace

Přání dítěte

Přání rodičů dítěte

--

Ochranné a rizikové faktory

--

Jméno, příjmení, funkce nebo služební číslo sociálního pracovníka:	Podpis	Datum
Rodiče / jiné osoby odpovědné za výchovu	Podpis	Datum

Příloha C – Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán ochrany dítěte			
Cíle	Plánované kroky a opatření	Odpovědné osoby	Termín

Jméno a příjmení sociálního pracovníka **Podpis** **Datum**

Rodiče či jiné osoby zodpovědné za výchovu seznámeni

Datum Podpis

Datum Podpis

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Winzigová

Obor: speciální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Sociálně-právní ochrana dětí s akcentem na sociální kuratelu

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 105

Celkový počet stran příloh: 12

Počet titulů českých použitých zdrojů: 30

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Počet ostatních zdrojů: 11

Vedoucí práce: JUDr. Lenka Papíková